TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ VE KÜRTLER

Tarık Ziya Ekinci

SOSYAL TARİH YAYINLARI

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ

VE

KÜRTLER

Tarık Ziya Ekinci

SOSYAL
TARİH
YAYINLARI

Sosyal Tarih Yayınları
Belge-Araştırma Dizisi: 13

Kapak Fotoğrafı:
Tarık Ziya Ekinci arşivinden. Behice Boran ile birlikte
Doğu mitinglerinde Batman'da

Kapak zeminindeki belge:
Tarık Ziya Ekinci arşivinden. Behice Boran ile birlikte
Doğu mitinglerinde Siirt'te

Baskıya Hazırlık:
TÜSTAV Yayın Atölyesi

Birinci Basım: Ekim 2010

ISBN: SBN 978-975-8683-93-2

TÜSTAV İktisadi İşletmesi
Kocatepe Mah. Feridiye Cad.
No:20 Taksim-İstanbul
Telefon: 0212 237 98 92
Faks: 0212 237 98 99
url: www.tustav.org
e-posta: bilgi@tustav.org

Baskı ve Cilt:
Het Kırtasiye Tan ve Matbaa San. Tic Ltd. Şti.
Taksim Cad. Yoğurtçu Faik Sok. No. 3
Beyoğlu - İstanbul
Tel: 0212 269 40 60

ÖNSÖZ

Türkiye İşçi Partisi, Kürtleri hedef alan ret ve inkâr politikasına karşı çıkan Kürt küçük burjuva aydınlarının öncülük ettikleri bugünkü modern ulusal demokratik hareketin gelişmesinde, bilinçli ve örgütlü bir güç haline gelmesinde öncülük etmiş önemli bir siyasal kuruluştur.

TİP içinde Kürt sorunu için yürütülen mücadelenin ve Kürt aydınlarının bu mücadele içinde kazandıkları deneyimlerin hem öznesi, hem de tanığıyım. Bu mücadelenin evrelerini ve oluşturduğu birikimi belgelere dayanarak yazmayı, hareketin içinde sorumluluk alanlardan biri olmanın bana yüklediği bir görev sayıyorum. Bu görevi yerine getirmek için bu mütevazı derlemeyi yapmaya giriştim. Salt TİP'teki ve TİP sonrası dönemi kapsayan bu çalışmada, Kürt siyasal hareketinin TİP öncesi seyrine yer verilmemiştir. Bugünkü modern Kürt hareketinin tam olarak anlaşılabilmesi için, hareketin TİP öncesi evrelerine de, özetle de olsa, burada değinmeyi gerekli gördüm.

Mustafa Kemal, kurtuluş hareketini başlatmak için Erzurum Kongresi'ni yaptıktan sonra ilk iş olarak Kürt feodallerini kazanma girişimini başlattı. Önde gelen Kürt liderlerine telgraflar çekerek, onları Hilafeti, Saltanatı ve mukaddes vatan topraklarını ecnebilerin tasallutundan kurtarmak için birlikte mücadele etmeye çağırdı. Osmanlı devlet düzeninde görece özerk yaşayan Kürt aşiret ve Beylikleri bu daveti olumlu karşıladılar. Kurtuluştan sonra Saltanatın ve hilafet makamının yeniden kurulacağı düşüncesi onlara cazip gelmişti. Bu, Kürt feodalleri için eski düzenin devam edeceği anlamına geliyordu. Keza, ülkenin işgalden kurtulması da İtilaf devletleriyle işbirliği yapan Ermenilerin dönüşünü ve Kürt bölgesindeki hak taleplerini önleyecekti. Çünkü Kürt feodalleri Ermeni tenkil hareketinde aktif rol oynamış ve Ermeni mallarına el koymuşlardı. Bu nedenle

Kürt feodalleri, Kürt Teali Cemiyeti'ni yöneten aydınların bağımsız bir Kürdistan kurma girişimine karşı çıkarak, Mustafa Kemal'in başlattığı kurtuluş hareketini desteklemeyi kendi çıkarlarına uygun gördüler. Aynı gerekçeyle Kürt Teali Cemiyeti adına Paris Konferansı'na katılan Kürt Şerif Paşa'yı protesto ederek istifasını istediler ve Cemiyetin bağımsızlık yönündeki önerilerini reddettiler.

Ne var ki, Kurtuluş Savaşı başarıya ulaştıktan sonra Saltanatın ilgası, Cumhuriyetin kurulması, Hilafetin kaldırılması, medreselerin yerine devlet okullarının ikamesi ve baskıcı bir rejimin kurulması, Kürt feodalleri için özerklik düşüncesinin sonu olmuştu. Yeni burjuva devletinin baskılarından kurtulmak ve eski düzeni geri getirmek için Doğu bölgesinde birbirini izleyen feodal tepki hareketleri oluştu. Bu hareketlerin oluşmasında, türdeş bir ulus oluşturmayı amaçlayan devletin Kürt sorununu kökten çözmek için yaptığı provokasyonlar da etkili oldu. 1925'te böyle bir kışkırtmanın ürünü olan Şeyh Said Ayaklanması yakmalar, yıkmalar, yerinde infazlar ve yığınsal sürgünlerle kısa zamanda bastırıldı. İsyandan sonra çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu ile Mecburi İskân Kanunlarının oluşturduğu ağır baskı ortamında 1936'da Ağrı Direniş Hareketi ve 1938'de Dersim Tenkil ve Tedip olayları yaşandı. Bu olaylar da Şeyh Said ayaklanması gibi yakmalar, yıkmalar, yerinde infazlar ve yığınsal sürgünlerle bastırıldı. Örneğin, 100 civarında uçağın ve 100 bine yakın askerin katıldığı Ağrı Direniş olayında yalnız Zilan Deresi'nde 2000 cesedin üst üste yığılı olduğu gözlemcilerin naklettikleri acılı bir manzaradır. 1938 Dersim Direniş Hareketi de büyük katliamlar ve kadın, çoluk, çocuk demeden 100 binlerce insanın yerinden yurdundan edilerek sürgün edilmesiyle sonuçlandı.

Tek parti döneminde Doğu'da Şark Islahat Plânı, Takrir-i Sükûn Kanunu ve Mecburi İskân Kanunları ile yığınsal sürgünler yapıldı. Ve jandarma marifetiyle yıllarca süren bir devlet terörü uygulandı. Böylece Kürt feodal kalkışmaları dönemi kapandı. 1938'den başlayarak 1950'ye kadar Doğu'da tam bir mezar sessizliği hâkim oldu. Eski Başbakanlardan Ferit Melen o yılları şu sözlerle tanımlıyor: "*...Devletin söylenmeyen politikası* (Kürtler) *zenginleşmesinler, okumasınlar şeklindeydi. Örneğin, yüksek rütbelere pek çıkamazlar, devlet dairelerinde belli bir düzeyin üstüne katiyen ulaşamazlardı. (...) 1950'lere kadar büyük bir baskı dönemi yaşandı. Jandarma kimseye gözünü açtırmazdı. Onların her şeyi jandarma onbaşısıydı. Zaten Güneydoğu Anadolu 'memnu bölge' durumuna getirilmişti. Kimseler gitmez, kimseler geçmezdi.*"

1950'de DP'nin iktidara gelmesi ve çok partili sistemin işlerlik kazanmasıyla birlikte, Mecburi İskân Kanunu kaldırıldı ve sürgünler son buldu. Kürt feodalleri eski topraklarına kavuştular. Artık eski özerk statülerinin geri gelmesinin mümkün olmadığını anlamışlardı. Bu tarihten itibaren Kürt feodalleriyle devlet arasında örtülü bir ittifak kuruldu. Kürt beyleri siyasal partilerde görev alacak ve arzuladıkları makamlara seçilebileceklerdi. Keza devletten her türlü tarımsal destek kredisi alabilecek ve tarımda kapitalist üretime geçebileceklerdi. Bunun karşılığında ise Kürt köylü yığınlarını denetleyecek ve bölgede devlet otoritesinin devamını sağlayacaklardı. Başlangıçta bu ittifak CHP'de gerçekleşti. Sürgünden dönen Kürt beyleri CHP'ye katıldı. Sonra da DP'ye transfer oldular.

Tarımda kapitalizmin gelişmesine paralel olarak üretim arttı, ticari yaşam canlandı ve tarım burjuvazisine ek olarak bir Kürt ticaret burjuvazisi de oluştu. Eğitimin önemini idrak eden yeni Kürt burjuvazisi çocuklarını okutmaya başladı. Kısa zamanda sayısal bakımdan azımsanmayacak bir Kürt aydın katmanı yetişti. Batı illerinde üniversite eğitimi gören bu gençler Kürt olmanın bilinciyle geçmişteki haksızlıklara tepki gösteriyor, kendi aralarında Kürtçe konuşuyor ve kültürel etkinlikler düzenleyerek farklılıklarını sergiliyorlardı. Böylece 1950'ye kadar yaşanan sessizlik dönemi son buldu. Kürt aydınları ile öğrenci gençliğin başını çektikleri yeni bir tepki hareketi başladı.

Kürt feodal kalkışmaların son bulmasını izleyen uzun sessizlik yıllarından sonra tarih sahnesine çıkan bu küçük burjuva hareketi başlangıçta Kürt sorununa çözüm üretmede yetersiz ve deneysizdi. O yıllarda Türkiye genelinde bile örgütlenme geleneği ve demokratik mücadele bilinci oluşmamıştı. Tek parti iktidarının ağır baskı ortamında ülkenin fikir hayatı donmuş, çoraklaşmıştı. Türkiye dünyadaki gelişmelere kapalıydı. Rejimin dayattığı düşünceler dışında düşünce üretmek ve toplum sorunlarını tartışmak yasaktı. Basın kontrol altındaydı. Demokrasi bilinci oluşmamıştı. Kürt aydınlarının rejime karşı tepkileri bireyci ve duygusal plânda kalıyordu. Gelişen Kürt aydın hareketinin ilk mütevazı belirtileri 1950'li yıllarda İstanbul'daki Dicle Talebe Yurdu'nda uç verdi. Güçsüzlüğü nedeniyle bu hareketin toplumda bir yansıması olmadı. Kamuoyunda yankı yaratan ikinci adım 1959'da dışa vuran 49'lular hareketidir. Bu olay Milli İstihbarat Hizmet Reisliği'nin mali zorluklar içindeki hükümete bir çıkış yolu bulmak amacıyla birbiriyle bağlantısı olmayan 50 Kürt aydınını Kürtçü-Komünistlikle suçlayarak tutuklamasıyla patlak verdi.

1961 Anayasası'yla oluşan görece demokratik ortamda Türkiye'de sol düşünceler tartışmaya açıldı. Başta cezaevindeki 49'lular olmak üzere, Kürt gençlerinin tümü basındaki sol ve sosyalist yayınları izlemeye ve kendi aralarında tartışmaya başladılar. *Yön Dergisi*'nin başını çektiği bu yayınlar Kürt gençlerine yeni bir bakış açısı kazandırdı. Bu süreçte yasal sosyalist bir parti olan Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu. .

Sosyalist bir programla siyasal yaşama katılan TİP, Kürt gençlerinin ilgi odağı haline geldi. Parti örgütü önce, sola yatkın Kürt aydınları tarafından Diyarbakır'da kuruldu. Artık sosyalizm, 49'lular da dahil olmak üzere Kürt aydınları arasında ilgiyle izlenen bir ideolojiydi. Kimi Kürt aydınlarının TİP'e katılmaları ve partinin ön saflarında görev almalarıyla birlikte Kürt aydın hareketi 49'luların temsil ettiği romantik milliyetçilikten daha gerçekçi bir evreye giriyordu. Bu, sosyalist mücadele evresiydi. Demokratik yoldan sosyalizm için mücadele eden tek yasal parti Türkiye İşçi Partisi olduğu için kurtuluşu sosyalizmde gören Kürt aydınları TİP'te toplandılar. Böylece TİP Kürt küçük burjuva aydın hareketinin gelişme ve olgunlaşma sürecinde önemli bir odak haline geldi. Kürt aydınları TİP'te aktif siyaset yaparken öğrenci gençlik de onunla aynı paraleldeki FKF'de (Fikir Kulüpleri Federasyonu) çalışıyordu. Bu süreçte TİP'in gelişmesine koşut biçimde Kürt sorunu da Parti içinde sosyal, ekonomik ve siyasal yönleriyle tartışılıyor ve çözüm önerileri geliştiriliyordu.

TİP Genel Başkanı Aybar ilk defa 1963'te Gaziantep'te yapılan Genel Yönetim Kurulu toplantısını açış konuşmasında Kürt sorunu adını koyarak dile getirdi. Bundan sonra Partinin bütün çalışmalarında Kürt sorunu o günkü yasakçı ortamda 'Doğu Sorunu' olarak sürekli Parti gündeminde kaldı. Artık sorun, Parti sözcüleri tarafından, halka açık toplantılarda, seçim konuşmalarında, parlamento çalışmalarında çeşitli yönleriyle ve günün koşullarına uygun biçimde anlatılıyor ve çözüm yolları öneriliyordu.

Elinizdeki kitapta Birinci TİP döneminde Doğu sorununa ilişkin çalışmalar, Meclis konuşmaları ve Doğu Uyanış Mitingleri ile birlikte Kürt sorununa ilişkin kongre kararlarına yer verilmiştir. Özellikle 4. Büyük Kongrede alınan kararla Kürt sorunu en geniş biçimde kamuoyuna yansıtılmış, hükümetin ve devlet makamlarının soruna dikkatleri çekilmiştir. Ne var ki, alınan kararın gerekleri yapılacak yerde, bu karar 1971'de 1. TİP'in kapatılmasına ve yöneticilerinin tutuklanarak yargılanmalarına neden oldu.

1975'te kurulan 2. TİP'te de Kürt sorunu 'Doğu Sorunu' olarak her zaman Parti gündeminde kaldı. Bu dönemde de Kürt sorunu Türkiye'de-

ki sosyal ve siyasal gelişmelere paralel olarak değişik biçimlerde ele alınıyor ve geliştirilen çözüm önerileri kamuoyuna açıklanıyordu. 12 Eylül 1980 darbesinden sonra yurtdışında yasadışı koşullarda çalışmak zorunda kalan TİP yöneticileri sorunu Marksist-Leninist ilkeler çerçevesinde yeniden değerlendirmek suretiyle daha özgün çözüm önerileri geliştirdiler. TİP'in 20 yıllık yaşamı boyunca Kürt sorunu için her aşamada birbiriyle bağlantılı ama sosyalist ilkelerden kopmadan daha yeni ve daha ileri öneriler geliştirildi. Bütün bu gelişmeler, kitapta kronolojik olarak yer almıştır.

1.TİP kapatıldıktan sonra TİP üyesi ya da TİP'e yakın duran sosyalist Kürt aydınları 2.TİP'e katılmadılar. Bunların büyük çoğunluğu Marksist ideolojiyi esas alarak oluşturdukları bağımsız Kürt partilerinde örgütlendiler. Bir bölümü de, 1970'li yılların ikinci yarısında yeni bir atılım yaparak ülkede etkin bir çalışma başlatan Türkiye Komünist Partisi'ne (TKP) katıldı. TKP'nin Sovyetlere yakın durması ve sosyalist sistem içindeki iktidar partilerinde itibar sahibi olması soldaki Kürt aydınları için TKP'yi daha cazip hale getiriyordu. TKP'nin etkinliği ve gösterdiği gelişme potansiyeli karşısında 2. TİP gelişemedi ve içindeki Kürt hareketi de sönümlendi. Bu koşullarda TİP yöneticileri solda birlik stratejisine yöneldiler. Önce 'Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birlik' adıyla 6 partinin katıldığı bir cephe hareketi oluşturuldu. Daha sonra TİP'in önerisiyle tüm Marksist solun tek parti içinde toplanması için çalışmalar başlatıldı. Ne var ki, birleşme yalnız TKP ile TİP arasında gerçekleşebildi. Yeni kurulan Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) ülkeye döndükten ve kısa bir örgütlenme döneminden sonra Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı. 1990'larda Sovyet sisteminin çökmüş olmasının da etkisiyle TBKP'nin ardından kurulan sol partiler varlık gösteremediler. Dolayısıyla da bu partilerin Kürt sorununa ilişkin çalışmaları kamuoyuna yansımadı. Sosyalist sistemin dağılması dünyada ve Türkiye'de sosyalizmin gerilemesine yol açtı. Buna paralel olarak bir dönemin Marksist Kürt partileri de sağa açıldılar.

Bugün artık bu örgütler, salt Kürt ulusal demokratik hakları için mücadele eden minüskül bölge partilerine dönüşmüşlerdir. Bunlar arasında en güçlü konumda olup TBMM'de temsil edilen Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) bile Türkiye genelindeki oy oranı yüzde 6'yı aşmıyor. Diğer Kürt siyasal partilerinin durumu daha da vahimdir. Bugünkü Kürt siyasi hareketlerinin Türkiye devletini ve devlete bağımlı düzen partilerini etkileyerek Kürt sorununu çözmek için daha ileri bir demokrasinin kurulmasını sağlayacak güçleri yoktur.

Kürt aydın küçük burjuvazisinin öncülük ettiği Kürt siyaseti bugün artık tıkanmış ve çözüm üretme potansiyelini kaybetmiştir. Bu tıkanıklığın aşılması için değişen yurt ve dünya koşullarının yeniden değerlendirilmesi ve evrensel ölçütlere uygun yeni çözüm yöntemlerinin geliştirmesi bir zorunluluk olmuştur.

Bugünkü nesnel koşullarda Kürt sorununu çözmenin, ancak, eşit haklı vatandaşlık temelinde insan haklarına saygılı, özgürlükçü, hukukun üstünlüğüne bağlı ve devleti bir hizmet örgütü olarak algılayan ileri bir demokrasinin kurulmasıyla mümkün olduğu açıktır. Ne var ki, Kürtler, tek başlarına, özgün ve bağımsız bir siyaset izleyerek Türkiye'de böyle bir demokrasinin kurulmasını sağlayamazlar. Türkiye genelinde ise militarizmin öncülük ettiği devlet bürokrasisi ile düzen partileri de dünyadaki değişime karşı çıkarak statükoyu korudukları için demokratikleşme mümkün olamıyor. Bunun doğal sonucu olarak Kürt sorununun çözümünü sağlayacak ileri bir demokrasinin kurulması fiilen imkânsızlaşmıştır.

Böylece Kürt siyasal hareketiyle devlet ve düzen partileri arasında aşılması güç uzlaşmaz bir çelişki oluşmuştur. Bu çelişki aşılmadan Türkiye'de ne demokrasi kurulur ne de Kürt sorunu çözülür. Sorun ancak statükocu güçler karşısında ileri demokrasiden yana güçlü ve yığınsal bir siyasal hareketin oluşturularak iktidara gelmesiyle aşılabilir. Türkiye'de bunun bilincinde olan siyasal güçler vardır. Ne var ki, Kürt sorununu çözecek ileri bir demokrasiden yana olan bu güçlerin mücadeleleri dağınık ve bireyseldir. Bu nedenle de sonuç almada yetersiz kalmaktadırlar.

Türkiye'de Kürt siyasal hareketi de dahil olmak üzere demokrasi güçlerinin tümünü kapsayan değişimden ve ilerlemeden yana sol nitelikte bir kitle partisini oluşturmanın koşulları vardır. Ancak böyle güçlü bir hareketin ülke siyasetine yön verecek bir etkinliğe kavuşması ya da iktidara gelmesiyle çağdaş bir demokrasi kurulur ve başta Kürt sorunu olmak üzere Türkiye'nin bütün sorunları çözüm yoluna girer. Ve Türkiye süratle hem ekonomik, hem sosyal, hem de kültürel bir atılım yaparak dünyanın lider ülkeleri arasında hak ettiği yeri alır.

Teorik olarak gerçekleşmesi mümkün görülen Türkiye demokratik sol hareketinin yetişmiş insan malzemesi bakımdan sağlam bir altyapısı vardır. Böyle bir siyasal hareketin oluşması için örgütlü Kürt hareketi öncülük yapabilir ve de yapmalıdır. Çünkü ülkemizde kurulacak gerçek bir demokrasiye en çok ihtiyacı olan Kürtlerdir. Öte yandan Türkiye'de ileriye doğru değişimin temel dinamiği de Kürt sorunudur. Kürt sorunu çözülme-

den demokrasi kurulamaz ve Türkiye arzulanan kalkınma trendini yakalayamaz. Tarih Türkiye'yi içine girdiği bugünkü açmazdan kurtarma görevini demokrasiden yana Türk ve Kürt aydın ve emekçilerinin omuzlarına yüklemiştir.

Emekten yana Türk ve Kürt siyasetçilerinin TİP'te dayanışma içinde yürüttükleri ortak mücadelenin sağladığı demokratik birikimi sergileyen bu mütevazı çalışmanın bugünkü siyasal kadrolarımızın yeni ve çağdaş bir atılım yapmaları için yol gösterici olması dileğiyle...

Dr. Tarık Ziya Ekinci
01 Ağustos 2010

TÜRKİYE İŞÇİ PARTİSİ VE KÜRTLER

TİP, 47 yıl önce 13 Şubat 1961'de 12 sendikacı işçi tarafından kuruldu. Bir yıl sonra Mehmet Ali Aybar Genel Başkanlığa getirildi. Aybar'ın ve onun çağrısı üzerine partiye katılan sosyalist aydınların katkılarıyla yeni bir tüzük ve program hazırlanarak partinin sosyalist nitelikte bir sınıf partisine dönüşmesi sağlandı.

TİP yeni hüviyetini kazandığı andan itibaren, varlık nedeni saydığı 1961 Anayasasını savunmayı ve onun öngördüğü demokratik bir rejimin kurulması için mücadele etmeyi temel bir görev olarak üstlendi. Bu Anayasayı savunmak ve topluma benimsetmek TİP üyelerinin öncelikli göreviydi. TİP'ten önce, anayasa düşüncesi toplumu ilgilendiren ve tartışılan bir konu değildi. Anayasa kavramı, ilk defa TİP sayesinde kamuoyunun ilgi alanına giriyordu. Anayasal hakları öğrenmek, tanıtmak ve bu haklara sahip çıkmak TİP üyeliğinin ayırıcı bir özelliğiydi. TİP'in Anayasaya getirdiği nesnel yorumlar düzen partilerini rahatsız etmekteydi. Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, *"bu anayasayla memleketi idare etmek mümkün değildir"* diyerek TİP'in Anayasaya ilişkin yorumlarından hoşnutsuzluğunu sıkça dile getiriyordu. Nitekim, Demirel'in başında bulunduğu Adalet Partisi, 12 Mart'ta darbecilerle işbirliği yaparak 1961 Anayasasının demokratik özünü yok edecek değişikliklere öncülük etti.

TİP'in Kuruluşunda ve Etkinlik Yıllarında Yurt ve Dünya Koşulları

TİP, tek parti döneminde oluşan ve çok partili dönemde de devam eden otoriter ve baskıcı bir devlet anlayışının egemen olduğu siyasal bir ortam-

da kuruldu. Görece demokratik bir öz taşıyan 1961 Anayasasına rağmen, Türkiye'de, devletin ve rejimin çıkarlarını ön plânda tutan, bireyin ve toplumun haklarını önemsemeyen bir siyasal sistem egemendi. Yönetimdeki kadrolar sosyalizme ve sosyalist sisteme karşı düşmanca bir şartlanma içindeydi. Toplum da bu doğrultuda şartlandırılmıştı. Ülkede düşünce ve örgütlenme özgürlüğü yok denecek kadar sınırlıydı. Her türlü demokratik hak talebi ya komünistlik ya da bölücülükle (Kürtçülük) suçlanıyordu. Yürürlükteki TCK'nın 141 ve 142. maddeleri her türlü düşünceyi kolayca suçlamaya elverişli bir içerik taşıyordu. İşçi ve emekçilerin ekonomik ve sosyal hakları ile örgütlenme taleplerini savunmak ağır cezalık bir suçtu. Bu düşünceler, TCK'nin 141 ve 142. maddeleri kapsamında değerlendiriliyor ve 15 yıla kadar varan cezalarla cezalandırılıyordu. Demokratik hak ve özgürlüklere ilişkin süreli ve süresiz yayınlar aynı yasaklara tabiydi. Türkiye'de düşünce yaşamı son derece çoraktı. Sosyalist düşünceye ve sosyalist teoriye ilişkin kitap bulmak mümkün değildi. Yasadışı etkinlik gösteren sınırlı sayıdaki sol örgütlerin çalışmaları ise toplumda hiçbir yankı bulmuyordu. İşte TİP böyle bir ortamda, hem varlığını sürdürmek hem de demokrasi ve sosyalizm düşüncelerini topluma yayarak sosyalizmin meşruiyetini sağlamakla yükümlü bir Parti olarak siyaset arenasına çıkmıştı. Yüklendiği tarihsel misyon açısından son derece nazik bir konumda bulunuyordu. Sürekli saldırılara maruzdu. Düzeni temsil eden siyasi partiler ve devletin sorumlu organları TİP'e karşı tertipler düzenliyor ve tuzaklar kuruyorlardı. TİP, tüm bu olumsuz koşulları aşarak yüklendiği tarihsel görevi yerine getirebilmek için son derece dikkatli ve titiz bir çalışma sürdürmek zorundaydı. Üyelerini de aynı titizlikle seçiyor ve partiye her hangi bir zarar gelmemesine büyük özen gösteriyordu. Buna karşın, fiili saldırılar yanında, iktidarların tertiplediği yönetsel ve hukuksal sorunlardan ötürü de başı dertten kurtulmuyordu.

Dünya koşulları da TİP'in özgürce çalışmasına elverişli değildi. Dünya karşıt iki kampa ayrılmıştı. Bunlar arasındaki ***Soğuk Savaş*** bütün şiddetiyle devam ediyordu. Türkiye, NATO üyesiydi.Emperyalist kampa angaje olmuş ve bu kampın başını çeken ABD'nin geliştirdiği politikaları uygulamayı bir devlet politikası olarak benimsemişti. ABD, sosyalist sisteme karşı yürüttüğü mücadelede, komünizm karşıtlığını her türlü sola karşı bir düşmanlık politikası biçiminde sürdürürüyordu. Sovyetler Birliği'ni ve onun safında yer alan sosyalist ülkeleri soyutlamak için, kimi Müslüman Asya ülkeleriyle Ortadoğu'da radikal İslami düşüncenin egemenliğine da-

yanan yönetimlerin yaygınlaştırılması ve desteklenmesi, ABD'nin öncülük ettiği emperyalist politikanın temel araçlarından biriydi. Sovyetler Birliği-nin ***yeşil kuşak*** diye anılan radikal İslami ülkelerle çevrilmesi ABD'nin Soğuk Savaş stratejisinde belirleyici bir faktördü. Türkiye bu politikanın temel taşlarından birisi olarak görevlendirilmişti. Ülkemizde irticai düşüncelerin yaygınlaştırılması ve imam hatip okullarının çağdaş eğitim kurumlarını sollayacak biçimde geliştirilmesi bu döneme rastlamaktadır.

NATO'nun sol düşmanlığı bağlamında geliştirdiği bir diğer strateji de, üye ülkelerde komünist ve sol nitelikli bağımsızlık hareketlerinin öncü kadrolarını tasfiye etme amacı üzerine kurulmuştu. Bu çerçevede, NATO üyesi her ülkede, Amerikan üsleri ve istihbarat örgütleriyle askeri tesisler yanında, sol örgüt ve bireyleri pasifize etmekle görevli gizli örgütler kurulmuştu. Gladio ya da Özel Harp örgütleri olarak anılan, NATO'yla bağlantılı bu yasadışı örgütler, tehdit, kundaklama, sabotaj, adam kaçırma ve cinayet işlemek suretiyle sol örgütleri budayarak çalışamaz bir duruma getirmekteydiler.

İşte TİP, iç ve dış koşulların son derece elverişsiz olduğu böyle bir ortamda, hem emperyalizme karşı, hem de onun işbirlikçisi yerli müttefiklerine ve uyguladıkları sömürü politikasına karşı, ülkenin bağımsızlığı ve demokratik hukuk devleti için mücadele ediyordu.

TİP, Türkiye'de demokrasiyi ve sosyalist düşünceyi yaygınlaştırarak topluma mal etmek için ikili bir görev yapmakla yükümlüydü. Bir yandan emperyalizmin Türkiye'deki egemenliğine karşı mücadele ederken, diğer yandan da, onunla işbirliği içindeki sömürücü düzen partilerini demaske ederek onları etkisizleştirmek zorundaydı. Emperyalizmin denetiminden kurtulmuş, tam bağımsız ve her türlü sömürünün son bulduğu bir Türkiye ideali, TİP'in izlediği siyasetin özü ve onun varlık nedeniydi. Bunun için TİP, emperyalizmin Türkiye'de olduğu kadar dünyadaki egemenliğine karşı da ideolojik bir mücadele veriyordu. Ülkedeki düzen partilerinin izledikleri dış politika ile ekonomik sosyal ve kültürel politikaların, başta emekçiler olmak üzere geniş halk yığınlarının sömürüsüne dayandığını ve bu politikaların ülkenin çıkarlarıyla bağdaşmadığını göstermek için çaba harcıyordu.

TİP'ten önce de kimi yasal sosyalist partiler kurulmuş, fakat kısa sürede kapatıldıkları için etkinlik gösterememiş ve iz bırakmamışlardı. Yasadışı konumdaki örgüt ya da örgütlerin etkileri ise, çalışmaları topluma yansımadığı için, son derece cılızdı. Türkiye tarihinde, saptadığı gerçekçi bir

strateji ile hem uzun süre varlığını koruyabilen hem de Türkiye'nin siyasal yaşamında etkili, hatta belirleyici bir işlev gören görece uzun ömürlü ilk sosyalist partisi, ***Türkiye İşçi Partisi*** oldu.

TİP Kuruluşta Kürt Sorununa Nasıl Yaklaştı?

Aybar'ın TİP'e girdikten sonra, gerekli örgütsel düzenlemeleri yapması ve partiyi sosyalist aydınlara açması bir yılını almıştı. TİP, ancak, 1963'ten itibaren dışa açılmış ve Anadolu'da örgütlenme çalışmalarını başlatmıştı. Bu arada, ordu içinde oluşacak bir kadro ile 'devrim' yapmayı plânlayan YÖN hareketi ve onunla bağlantılı olarak gelişen 'Çalışanlar Partisi' girişimine ve Sosyalist Kültür Derneği'ne karşı ideolojik bir mücadele vermesi de gerekiyordu. Soldaki bazı etkin aydınlarla Türk-İş Konfederasyonunun öncülük ettiği Çalışanlar Partisi hareketi, TİP'in meşruluğunu gölgeleyerek halka açılmasını önleyecek suçlayıcı çabalar içindeydi. TİP'in bu olumsuzlukları aşması ve solda tek yasal parti olarak varlığını koruma mücadelesi çok zorlu geçti. Ancak bu mücadelenin başarılmasından sonra Aybar etkin biçimde örgütlenme gezilerini başlattı.

Diyarbakır'daki sol eğilimli Kürt aydınları TİP'in kuruluş mücadelesini yakından izliyorlardı. 1963 yılının Mart ayında 3-4 Kürt aydını az sayıda işçi ve esnafı da yanlarına alarak Diyarbakır'da TİP il örgütünü kurdular. Daha önce kurucu sendikaların oluşturdukları İstanbul, Ankara, İzmir Adana, Gaziantep gibi birkaç il örgütünden sonra kurulan ilk il örgütlerinden biriydi. Aybar'ın deyimiyle "ağalık kurumunun en güçlü olduğu ve merkezi konumdaki Diyarbakır gibi bir ilde TİP'in kurulması, hareketin gelişmesi açısından önemli bir adımdı". Aybar, Kürt aydınlarının TİP'i kurarken Kürtlerin ulusal demokratik taleplerine sahip çıkma arzularının belirleyici olduğunu biliyor ya da sezinliyordu. Ama Kürt sorunu henüz parti programında yerini bulmamıştı. O günkü nesnel koşullarda Kürtlerden söz etmek mümkün değildi. Böyle bir girişimin partinin kapanmasına ve açıklama yapan yöneticinin ağır biçimde cezalandırılmasına neden olması kaçınılmazdı.

Buna karşın, ilk büyük kongreye sunulacak program taslağının hazırlanmasında Kürt sorunu ele alınmış ve DOĞU Sorunu başlığı altında, yürürlükteki mevzuatla çelişmeyecek biçimde formüle etme çalışmaları başlamıştı. Tartışmalarda egemen olan görüş açısından konu iki eksende ele

alınıyordu. Birincisi, Doğu'daki egemen ağalık düzenini sonlandıracak ve Kürt köylü yığınlarının özgürleşmesini sağlayacak köklü bir toprak ve tarım reformunun yapılması düşüncesiydi. İkincisi de devletin Doğu'daki yurttaşları hedef alan bölücü uygulamalarına son vermek, din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımcılığını ortadan kaldırmaktı. Bilim kurulunda program taslağının hazırlanması zaman alacak ve taslağın parti belgesine dönüşmesi ancak 10-12 Şubat 1964'te İzmir'de yapılacak Birinci Büyük Kongre'de mümkün olacaktı. Ama sorunun beklemeye tahammülü yoktu. Diyarbakır il örgütü kurulduktan sonra, Doğu'daki örgütlenmeyi hızlandırmak gerekiyordu. Bunun için de TİP'in Kürt sorununa yaklaşımı bir an evvel açıklık kazanmalıydı.

Diyarbakır il örgütünün kurulmasından yaklaşık iki ay sonra Aybar, 12 Mayıs 1963'te Gaziantep'te yapılan Genel Yönetim Kurulu'nun halka açık toplantısında TİP'in Kürt sorununa ilişkin düşüncelerini kamuoyuna açıkladı. Kürt sözcüğünü kullanmanın büyük bir cesaret işi olduğu bir ortamda Aybar Kürtlere dönük bölücü ve ayırımcı uygulamaları eleştiren şu konuşmayı yaptı:

"Bir büyük meselemiz daha var: Doğu ve Güneydoğu illerimizde daha çok Kürtçe ve Arapça konuşan ve Alevi mezhebinden milyonlarca vatandaşımız yaşıyor. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak, ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.

Meselenin bir çok yönü var; tarihi yönü var, etnolojik yönü var, hukuki yönü var ve bunların hepsinin üstünde insanlığın ve Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin emrettiği yönü var. Bu yurttaşlarımız bugüne kadar, genel olarak devlete vergisini ödemiş, yurt savunmasında kanını akıtmış ve emeğini esirgememiştir. Ama buna karşılık hak ettikleri yurttaşlık nimetlerinden gerektiği kadar yararlandırılmamışlardır. Bu gerçekleri olduğu gibi kabul etmek meselenin yurt yararına çözümü için, yurttaş yararına çözümü için ilk şarttır.

Meseleyi gerçekçi bir gözle ele almak gerekmektedir: Bir kere bu yurttaşlarımıza eşit yurttaş muamelesi yapılmalıdır. Anayasada herkese tanınan hak ve hürriyetler tastamam bu yurttaşlarımıza da tanınmalıdır. Daha doğrusu tanınmış olan bu hak ve hürriyetlerden yararlanmaları sağlanmalıdır. Anayasamız 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilmeyeceğini yazar. Anayasanın bu emri harfi harfine yerine getirilmelidir.

İkincisi Doğu ve Güneydoğu illeri bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtarılmalıdır. Şimdiye kadar ihmal edildiklerini de göz önünde bulundurarak okulun, fabrikanın, hastanenin, kütüphanenin, tiyatronun, yolun en çoğu bu illerde açılmalıdır. Memurun en iyisi, en insancılı ve yurtseveri bu illere gönderilmelidir. Ta ki, bu vatandaşlarımız anayurdun öz evlatları olduklarını kalplerinde duysunlar ve iç ve dış düşmanların kışkırtmasına kapılmasınlar. Bu meselenin başka bir çözüm yolu yoktur."[1]

Aybar, çok partili yaşama geçtiğimiz tarihten itibaren geçen 20 yıl içinde Kürt sözcüğünü ilk defa kullanan ve Kürtleri hedef alan bölücü, ayırımcı ve baskıcı devlet politikalarını eleştiren ilk siyasi parti lideriydi. Aybar'ın bu konuşması Doğu'da çok olumlu yankı yaptı. Demokrat Kürt aydınları ile yurtdışındaki medreselerde yetişen aydın mollaları etkilemiş ve TİP'e sempati duymalarını sağlamıştı. Aybar'ın konuşmasını sosyalizmin temel ilkeleri içinde değerlendirmek suretiyle Kürt sorununa sempati duyan gençler ve aydınlar arasında yayarak TİP'i Kürt halk önderlerine tanıtmada önemli mesafeler alındı. Kısa sürede il kongresini yapma aşamasına gelindi. Ve kuruluştan 4 ay sonra, görkemli bir toplantı ile Diyarbakır İl Kongresi yapıldı. Bu gelişmelerden aldığımız güçle hızlı bir örgütlenme içine girdik. Bu arada, Genel Merkez, örgütlü olduğumuz 9 ilde, 1963'te yapılacak yerel seçimlere katılma kararı aldı. Diyarbakır il örgütü de hem belediye seçimlerine hem de il genel meclisi seçimlerine katılma hazırlıklarına girişti. Çok etkin bir çalışma içine girdik. Diyarbakır il örgütü Partinin en aktif örgütlerinden biri olmuştu. Yeni seçim kanunu siyasi partilere radyoda propaganda imkânı sağlıyordu. TİP'in merkez yöneticileri bu fırsattan yararlanarak partiyi ülke çapında tanıtmaya karar vermişlerdi. O yılların en etkin sol görüşlü aydınları, ya üye sıfatıyla ya da dışardan TİP'e düşünsel katkı sunmada yarış içindeydiler. Seçim kampanyası boyunca, Ankara'da, yapılacak radyo konuşmalarını olgunlaştırmak için sosyalist aydınlardan oluşan bir ekip kurulmuştu. Henüz kongre yapılmadığı için kurucular kurulunun seçtiği Merkez Yönetim Kurulu'nun (MYK) belirlediği radyo konuşmacıları arasında bana da yer verildi. Diyarbakır'daydım; Kürt sorununa bir açılım getirmek için bu olanağı iyi değerlendirmeliydim. Aybar, Kürtlerin varlığını dile getirmiş, devletin Kürtlere dönük inkârcı, bölücü ve ayırımcı politikalarını eleştirmişti. Ben de, ağalık kurumunu tasfiye etmeyi amaçlayan ve Kürt köylü yığınlarının öz-

1. Sosyal Adalet Dergisi, 14 Mayıs 1963, yıl.1, sayı. 9, s. 9

gürleşerek bağımsız üreticiler konumuna gelmelerini sağlayacak politikaları dile getirmeliydim. Böylece, 1960'lı yıllarda, sosyalist açıdan Kürt sorununa ilişkin siyasetin temelleri atılmış olacaktı. Yaptığım hazırlığı, Ankara'daki kurulda görevli, tarım uzmanı arkadaşım Yahya Kanbolat'ın katkısıyla olgunlaştırdıktan sonra 10 Kasım 1963 günü Türkiye Radyolarından seçim konuşması olarak okudum.

1963 Yerel Seçimlerinde Kürt Sorununa İlişkin Radyo Konuşması

TİP'in Kürt politikasının ikinci ayağını oluşturan ve ilerde hazırlanacak olan programının "Toprak ve Tarım Reformu" bölümüne dayanak olacak bu konuşmanın Doğu sorununa ilişkin bölümü şöyleydi:

"Doğulu Kardeşlerim,

1946'dan bu yana miting meydanlarının en hararetli hatipleri sizleri Doğu kalkınması edebiyatıyla avutmaya çalıştılar. Doğuda bankaların dağıttığı zirai krediler ve devlet eliyle yapılan sulama tesisleri sizin kalkınmanız için yapılmış hizmetler olarak gösterildi. Aslında bu hizmetler başınızda bulunan ağalara yapıldı ve onların ekonomik ve siyasal yönlerden güçlenmelerine yaradı.

Doğulu köylü kardeş, sense hayatın boyunca yoksulluk ve açlıkla boğuşmaya mahkûm kaldın. Mağara misali barınaklarda hayatın çilesini doldurarak, yiyeceğin ekmeğin miktarından, gelinlik kızının evlenmesine ve oy vereceğin partinin tayinine kadar her şeyinle, daima tabii olduğun ağanın iradesine bağlı kaldın. Doğu kalkınması denemeleri ağanı daha çok zenginleştirirken sen daha çok sefalete ve daha çok bağımlı duruma düştün.

Bağlı olduğun ağanın emri veya seni geçindiremeyen bir karış toprak için fakir komşunun canına kıyarak onu ebediyete gönderirken sen hapishaneye düştün veya dağa çıktın. Dağda, ağanın emri altında, onun nüfuz ve hâkimiyetine hizmet ederken, maceraların büyük tirajlı gazeteler için sansasyonel başlıklar sağladı. Tuzağına düştüğün ağaların işlediği suçların faili olarak gösterildin.

Senin dertlerini görmek istemeyen bugünkü politikacılar, sömürücü ağaları kendi saflarına almak ve onları en yüksek mevkilere getirmek için birbirleriyle yarışa girdiler. Bu ağalar Doğuyu kalkındırma edebiyatının en

veciz örnekleriyle senin sözde koruyucun kesilirken, gerçekte kendi kamplarını güçlendirmekten ve seni daha çok ezmekten başka hiçbir müspet icraat yapmadılar.

Doğulu kardeş,

Doğu ancak derebeylik düzenini simgeleyen ağalık müessesesinin baskısından kurtularak, Doğulu kardeşlerimizin ekonomik ve siyasal bakımdan tam bir hürriyete kavuşmaları ile kalkınma yoluna girebilir. Bu da ancak, bütün vatandaşların her bakımdan kalkınıp yükselmesini amaç edinen, insan emeğini toplumun en yüce değeri sayan Türkiye İşçi Partisinin iktidara gelmesiyle gerçekleşebilir.

Büyük Atatürk 'köylü efendimizdir' demişti. Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak istemişti. Fakat ağalar bırakmadılar. Hele Ata'nın ölümünden sonra iktidara sokularak iyi vurgun vurdular. Tarım kredilerini, traktörleri, biçer-döverleri, tohumlukları aralarında bölüşüp topraklarına toprak, servetlerine servet kattılar. Sen ise traktörün girdiği yerden kovuldun. Otlağından yoksun kaldın. Kendini ya gecekondularda ya da çorak yamaçlarda buldun. Ağalar barları kapatırken, sen karnı aç, yalın ayak ve yorgan sırtında başka diyarlarda rızkını aramaya başladın. İşte buna tarım reformu diyorlar.

Halbuki Türkiye İşçi Partisi, Ata'nın istediği şekilde ve 27 Mayıs'la kazandığımız Anayasamızın emrettiği gibi, köylüyü toprak sahibi yapmak için köklü bir toprak reformunu savunuyor. Toprak reformu demek sömürücü toprak ağalığı mülkiyetinin sınırlandırılması ve kamulaştırılan toprakların, üzerinde fiilen yaşayan topraksız ya da az topraklı çiftçiye dağıtılması demektir. Böylece büyük köylü kitleleri kendi işledikleri topraklara sahip olacaklar ve yüzyıllardan beri emirleri altında ezildikleri sömürücü toprak ağalarının ekonomik, siyasal ve kültürel baskılarından kurtulacaklardır. Hür ve demokratik bir düzen içinde, işledikleri topraklardan faydalanacak ve istedikleri siyasi partiyi destekleyeceklerdir.

Topraksız köylüler,
Toprağı yetmeyen köylüler,
Kiracılar, Ortakçılar, Marabalar, Tarım işçileri, Azaplar, Irgatlar!
Ormanlık ve sarp dağlarda yaşayan köylü kardeşlerim!

Senin toprak istemenden huzursuz olan ağalar, Türkiye İşçi Partisinin öngördüğü köklü toprak reformunun karşısına tarım reformu sloganıyla

çıkıyorlar. Bunların tarım reformuyla istedikleri bugüne kadar olduğu gibi, 'devlet ağalara kredi versin, traktör versin, ağaların topraklarını sulasın, onlara gübre ve tohum versin, ürünlerini yüksek fiyatla satın alsın...' Yani ağalar devlet eliyle daha da zenginleşsinler. Bunlar, tarım reformu söylemiyle sana her türlü vaatte bulunuyorlar. Fakat vermekten dikkatle ve titizlikle kaçındıkları şey var, o da topraktır. İşte senin mülkün olarak işleyeceğin bu toprağı sana vermekten kaçınıyorlar. Çünkü ağalar toprağa sahip oldukça senin alın terini sömürebileceklerini ve ellerinden bu topraklar alınınca sömürmenin son bulacağını biliyorlar. Bundan dolayı, toprakları ellerinde tutmakta ve devlet kasasını soymak için her vasıtaya başvuruyorlar. İşte bunun için tarım reformunu savunuyorlar. Halbuki toprak reformu yapılınca ne ağa kalır, ne de sömürme.

Bunun için gözünü dört aç köylü kardeş! Aldanma yine bu sefer de. Oyunu vermeden sor: Topraklar kimin olacak, ağanın mı yoksa yoksul köylünün mü? İşte bu soru, senden oy isteyen siyasi kişinin ağadan yana mı, yoksa yoksul köylüden yana mı olduğunu ortaya koyacaktır. Oyunu senden yana olana, toprak reformunu isteyene, yani 'topraklar yoksul köylünün olacaktır' diyene vereceksin.

Türkiye İşçi Partisi, topraksız ya da az topraklı köylü ailelerinin hemen topraklandırılması için köklü bir toprak reformunu savunuyor. Yoksul köylülere, Anayasaya göre, ağanın toprağı verilsin, otlak verilsin ve köylü ormandan insanca istifade etsin diyor. Türkiye İşçi Partisi yoksul köylüye kredi verilsin, ürünü yüksek fiyatla satılsın, tefecilerin ve aracıların elinden kurtulsun diyor. Türkiye İşçi Partisi, devlet yoksul köylüye traktör ve biçer-döver yardımında bulunsun, toprağına su getirsin, tohum ve gübre versin, toprağı üzerinde tarımsal mücadele yapsın diyor. İşte toprak reformu budur.

Halbuki ağalar ve onların sözcüleri toprak reformunu değil, ağız birliğiyle tarım reformunu savunuyorlar. Büyük mülklere dokunmayacağız. Köylüyü, yani ağaları, krediyle, traktörle, biçer-döverle donatacağız. Böylece üretim çoğalacak ve köylünün geliri artacak!. . diyorlar. Ama sen de iyi bilirsin ki, ağalar kendi kendilerinden söz ederken hiçbir zaman 'ağa' demezler. Köylü derler. Ağalıklarını senin masum 'köylü' adın altında gizlerler. Gene iyi bilirsin ki, toprağa kim sahipse ürünü de o alır.

Şu halde üretim artarsa, toprağa sahip olanın yani ağanın geliri artar. Senin ise ekmekliğin gene az, çocukların gene aç, çorak toprağın gene bereketsiz kalacaktır. Gene iyi bilirsin ki, ağaların krediyle, traktörle, biçerdöverle donatılması demek senin toprağından kovulman, otlağından yok-

sun kalman demektir. Soluğu şehirlerin gecekondularında alman, yahut dağlara ya da ormanların çorak topraklarına sığınman demektir.

Türkiye İşçi Partisi bu nedenlerle toprak reformu yapacak, topraksız ve toprağı yetmeyen yoksul köylüyü topraklandıracaktır. Pamuk ağalığına, pirinç ağalığına, fındık ağalığına, portakal ağalığına, sürü ağalığına son verecektir. Tarım işçilerinin, sanayi işçilerinin hakları tanınacaktır. Aracıların, elçilerin, dayıların hâkimiyetine son verilecektir. Tarım işçilerinin ücretleri düzenlenecek ve tarlada çamurlu su içmeleri önlenecektir. Ormanlık ve sarp dağlarda yaşayan milyonlarca köylünün yoksulluğu son bulacaktır. Bu yoksul köylüler toprak reformundan yararlanacaklar ve üretimlerini arttırmaları için devletten yardım göreceklerdir. Yoksul köylünün yakıt ve konut ihtiyacı karşılanacaktır.

Topraksız köylüler,
Toprağı yetmeyen köylüler,
Kiracılar, ortakçılar, tarım işçileri, marabalar, ırgatlar, azaplar
Ormanlarda ve sarp dağlarda yaşayan köylü kardeşlerim,

Bütün bunları yapabilmek için Türkiye İşçi Partisi saflarında toplanalım.

Türkiye İşçi Partisi muhalefette dahi senin istediklerini dile getirecek ve ağa partilerinin karşısına dikilecek senin yararına işler yapılmasını sağlayacak.

Doğulu, emekçi ve aydın kardeşim;

Doğunun değişmez sandığın kaderinin değişmesi, her türlü maddi ve manevi sömürünün son bulması ve özlemini duyduğun Doğu kalkınmasının gerçekleşmesi için oyunu Türkiye İşçi Partisi'ne ver."[2]

Radyo Konuşmasının Yankıları

1963 Yerel Seçimlerinde Diyarbakır'da TİP'in Belediye Başkanı adayıydım. Radyodan yaptığım seçim konuşması, Diyarbakır başta olmak üzere, Doğu ve Güneydoğu illerinin geniş köylü yığınları ile demokrat aydınları

2. 1963 Yerel Seçimlerde TİP Sözcülerinin Radyo Konuşmaları. Yurt Sorunları ve Çözüm Yolu, TİP Ankara İl Araştırma ve Yayın Bürosu Yayınları 2, Kardeş Matbaası, 1964, s. 47-51.

üzerinde olumlu bir etki yaptı. Kürt sorunu ilk defa, sınıf temelinde ve gerçekçi bir yaklaşımla ortaya konmuş ve çözüm yolu gösterilmişti. Artık Doğu (Kürt) sorunu kapalı meclislerde yakınma konusu olmaktan ve ağaların seçim aracı olarak kullanılmaktan çıkmış, köylünün ve emekçinin gündemine taşınmıştı.

Aybar'ın Gaziantep konuşmasını bütünleyen bu konuşmadan sonra, Doğu (Kürt) sorunu Türkiye solunun gündeminde hak ettiği yeri aldı ve giderek önemi artan toplumsal bir sorun haline geldi.

Seçim kampanyası boyunca TİP Diyarbakır il merkezi Kürt aydın ve emekçileriyle dolup taştı. Her gün onlarca kişi üyelik için başvuruyordu. TİP Diyarbakır'da yerel seçimlerin favorisi olarak gösteriliyordu. Başta CHP olmak üzere düzen partilerinin baş hedefi olmuştu. Sinsice yaptıkları komünistlik ve dinsizlik suçlamalarına karşın, Belediye Başkanı adayının oy oranı yıllanmış partilerin oylarına yaklaşıyordu. CHP, YTP ve AP arasında TİP üçüncü parti olmuştu. Belediye meclisi oyları başkanlık oylarından daha az olduğu halde TİP'ten dört üye seçildi.

Yerel Seçimlerden Sonra Aydın Kürt Mollaların TİP'e Yönelmesi

Yerel seçimlerden sonra kimi işçi, emekçi ve aydınların partiye katılmış olmalarına karşın, TİP'te asıl canlılığı yaratan ve onu Kürt ulusal demokratik hareketinin çekim merkezi konumuna getiren, aydın Kürt mollaların ilgisi oldu. Daha önce de belirttiğim gibi yerel seçimlerden sonra TİP'e ilk olarak Silvan'dan tanınmış aydın mollalarla esnaftan kimseler üyelik için başvuruda bulundular. Genç mollaların ilçede sevilen esnaf arkadaşlarıyla birlikte TİP'e ilgi göstermeleri önemli bir olaydı. Bu ilgi, toprak ağalarının TİP'in etrafında oluşturdukları çemberin kırılması ve partinin köylü yığınlarına açılması anlamına gelmekteydi. İl örgütümüz bu başvuruyu olumlu karşılamıştı. Silvan'dan Molla Abdülkerim Ceyhan, Molla Mahmut Okutucu partiye katılmışlardı. Onlarla birlikte hareket eden başka mollalar da partiye üye olmadıkları halde TİP yararına tanıtıcı konuşmalar yapıyorlardı.

Daha sonra Bismil ilçesinden bu arkadaşlarımızla dayanışma içinde olan bir başka molla üyelik için başvurdu. Aynı günlerde Çınar yöresinde tanınan Molla Hikmet isminde bir başka din adamı parti üyesi oldu.

Bu şahısların kendi özgür iradeleriyle partiye üye olmaları bizi önemli bir soruyla karşı karşıya getiriyordu. Acaba bu genç mollaların, işçi sınıfı hareketinin olmadığı, sınırlı sayıdaki aydının da ağa kökenli olduğu, kültürel ve sanatsal birikimi olmayan bu ilçelerde TİP'i kurma girişimlerinin nedeni ne olabilirdi? Üstelik ağalar tarafından dinsizlikle suçlanan bir partinin medrese eğitimi görmüş din adamları tarafından desteklenmesi nasıl açıklanacaktı? Bu soruların yanıtlarını bulmakta gecikmedik. Bu arkadaşlarımız ağalık düzeniyle topraksız köylüler arasındaki çelişkiyi yaşayarak öğrenen Kürt köylü yığınlarının acılı yaşamını bilinçle algılamış kişilerdi. Dahası, ağalık kurumunun devletle bütünleştiğini ve Kürtlere dönük ırkçı baskıların destekçisi olduğunu da biliyorlardı. Okumayı seven bu arkadaşlarımız medrese eğitimi alırken Suriye'de yaşayan büyük Kürt şairi Cigerxwin'in şiirlerinden etkilenmişlerdi. Devrimci şiirlerden, yaşadıkları deneyimlerden ve gözlemledikleri olaylardan etkilenen bu mollalarda milliyetçi duygular gelişmiş ve sınıfsal bir bilinç sıçraması oluşmuştu. Devrimci Kürt şairi Cigerxwin, şiirlerini ve hiciv yazılarını Kürtçe yazıyordu. Toplumsal sorunları sınıf açısından çözümleyen şiirleri, köy medreselerinde örnek edebi yapıtlar olarak okutuluyor ve genç mollalar tarafından ezberleniyordu. Bize üyelik için başvuran arkadaşlarımız da bu şiirlerin pek çoğunu ezberlemişlerdi. Öğrendikleri şiirlerden güncel olaylara denk düşenleri sohbet ettikleri köylülere okuyarak onları etkilemeyi biliyorlardı.

Suriye medreselerinde eğitim gören mollaları etkileyen bir diğer şahsiyet de Kürt kökenli Suriye Komünist Partisi Genel Sekreteri Halit Bektaş'tı. Partisi, Suriyeli Kürtler arasında kök salmıştı. Bektaş, illegalite dönemlerinde ya Suriye'nin Kürt bölgesinde ya da Şam'ın Kürt mahallelerinde güvenlik içinde saklanabiliyordu. Legalite yıllarında ise ülke sorunlarını sosyalist açıdan değerlendirirken Kürtlerin ulusal demokratik taleplerini de dile getirmeyi ihmal etmiyordu. Zaman zaman Baas Partisi'yle iktidar ortaklığı yapan Suriye Komünist Partisi adına mecliste yaptığı konuşmalar ve hükümetteki çalışmaları genç Kürt mollalarının sınıf bilinci kazanmalarına ve Kürt sorununa sınıfsal açıdan bakma alışkanlığı kazanmalarına yardımcı olmuştu.

Suriye'deki ilerici hareketin ve Kürt aydınlarının etkisiyle TİP'e katılan bir diğer üyemiz de Derikli terzi Davut Özcan'dı. Bu arkadaş kendiliğinden partiye gelerek Derik'te TİP örgütünü kurmak istediğini bildirdi. Kendisiyle uzun bir görüşme yaptım. Derik'te ağalık kurumunun çok güçlü olduğunu ve küçük bir esnaf olarak ağır baskı göreceğini anlattım.

Terzilik mesleğini eskisi gibi yapamayacağını, maddi zarara uğrayacağını, üstelik güvenlik güçlerinin de ağır baskısı altında kalacağını belirttim. Bu açıklamalarıma karşın, Davut Özcan ne olursa olsun her türlü olumsuzluğa göğüs germeye hazır olduğunu ve ısrarla TİP'i kurmak istediğini belirtti. Bizden yetki alamadığı taktirde genel merkezle temasa geçerek oradan yetki alacağını söyledi. Bu durumda yapacak bir şey yoktu. Kendisine merkezden aldığım yetkiye dayanarak istediği belgeyi verdim. Kuruluş hazırlıklarını tamamladıktan sonra da ilçe örgütünün açılış törenine katılacağımıza ilişkin söz verdim. Bir hafta sonra, TİP ilçe örgütünün kuruluş hazırlığının tamamlandığı belirtilerek açılış töreni için Derik'e çağrıldık. Açılış töreni görkemli oldu. Törene büyük bir kalabalık katılmıştı. Ben ve arkadaşlarım partiyi tanıtıcı konuşmalar yaparak emekçi halkın kurtuluşu için TİP'e destek vermelerini istedik. TİP Derik ilçe örgütü 1963'te kurulduktan sonra kapanıncaya kadar TİP'in en canlı örgütlerinden biri olarak varlığını sürdürdü. Bu arada Davut Özcan'ın ısrarla TİP'i kurmak isteyişinin nedenlerini de öğrendim. Davut Özcan'ın ağabeyi öğretmen kökenli Kadire Cano, Şeyh Sayit İsyanı'ndan sonra yurtdışına çıkarak Suriye'ye yerleşen Kürt aydınlarından biriydi. Kürtçe kitapları ve yayınları olan öğretmen Kadire Cano aynı zamanda Suriye Komünist Partisi'ne yakın görüşte olduğu için Davut'u etkileyerek TİP'i kurmasını tavsiye etmişti.

Daha sonra Diyarbakır ve çevresinden başka aydın mollalar da TİP'e katılarak örgütlenmede önemli hizmetler yaptılar. Bu din adamlarının, özellikle, partinin dinsizlikle suçlanarak halktan soyutlanma çabalarını önlemede büyük hizmetleri oldu.

Kürt mollaların bir bölümü de, henüz Türkiye Kürdistanı Demokrat Partisi (T-KDP) kurulmamış olmasına karşın Molla Mustafa Barzani'nin liderliğindeki Irak Kürdistanı Demokrat Partisi (I-KDP) çizgisine yakın duruyorlardı. Ancak, T-KDP kuruluncaya kadar bize karşı bir tutum içine girmediler. Aksine, TİP'e sempatiyle yaklaşıyorlardı. T-KDP kurulduktan sonra, ağa milliyetçilerinin tuttukları düzen partilerini desteklemeyi yeğleyerek TİP'e karşı düşmanca bir tutum içine girdiler.

TİP Programında Kürt Sorunu

Birinci Büyük Kongrede yapılan en önemli görev, 1964'ten başlayarak TİP'in kapandığı 1971'e kadar yürürlükte kalan Parti Programının kabul

edilmesiydi. Aylarca partinin Bilim ve Araştırma Bürosunda tartışılarak hazırlanan program tasarısı Büyük Kongrenin ilgili komisyonunda görüşüldükten sonra Genel Kurulda oylanarak, ayakta, alkışlarla kabul edildi. Yıllarca Parti üyelerinin elinden düşmeyen, Partinin tanıtılması ve üyelerimizin eğitilmesi için kullanılan bu program, TİP kapatılıncaya kadar Partinin tartışmasız temel belgesi olarak kaldı. TİP programının içerdiği ilke ve öneriler, bugün de, Türkiye'nin temel sorunlarının çözümünde ve toplumsal gelişmenin önündeki engellerin aşılmasında işlevselliğini koruyan düşünceler olmakta devam etmektedir.

Parti programının Kürt kökenli Diyarbakır delegasyonu için de önemi büyüktü. Bizim için programda yer alan üç konu, Kürt ulusal demokratik hareketinin önündeki engelleri geriletecek nitelikteydi. Bunlar sırasıyla;

- Partinin demokrasi mücadelesini ön plânda tutması ve parti içi demokrasinin işletilmesi,
- Tarım politikasında köklü bir toprak reformunu öngören, tarım ve toprak reformuna öncelik tanınması,
- Doğu sorununun (Kürt sorunu) tanımlanması ve çözümüne ilişkin demokratik bir yaklaşımın benimsenmesiydi.

Bu konuların o günkü nesnel koşullara uygun biçimde programda yer alması ve Parti tarafından benimsenerek uygulanmaya konması Türkiye'nin demokratikleşmesinde ve Kürt aydınlanma hareketinin ivme kazanmasında yaşamsal bir önem taşıyordu.

Toplumun demokratikleşmesi, Kürt köylü yığınlarının bireysel üretici konumuna gelmeleri ve Kürt aydınlanma hareketinin toplumsal bir temele oturması bakımından programın Toprak ve Tarım Reformu bölümü bizim için çok önemliydi. Bu konular Aybar'ın Gaziantep konuşması ile benin 1963 yerel seçimlerinde yaptığım Radyo Konuşmasının özünü oluşturuyordu.

Büyük Kongrede benimsenen ve büyük önem atfettiğimiz programın Toprak ve Tarım Reformu bölümünü olduğu gibi aktarıyorum.

"Toprak ve Tarım Reformundan Ne Anlıyoruz?

Genellikle kalkınma bakımından ve özellikle tarımın kalkınması bakımından, hem toprak reformu, hem de tarım reformu aynı derecede önemlidir. Tarımsal kalkınma, dolayısıyla de memleketin tüm kalkınması, her iki reform bir arada ve birbirine bağlı olarak ele alınmazsa başarılamaz.

Yalnız şurası muhakkaktır ki, ***köklü bir toprak reformu yapılmadan, halkın yararına tarım reformu gerçekleştirilemez.*** *Yani tarımsal üretim ve gelir, gerektiği derecede ve biçimde arttırılamaz. Dava tarımın şimdiki seviyesinden her hangi bir derecede kalkınması, tüm tarımsal gelirin her hangi bir derecede artması değildir. Dava kalkınmanın bütünlüğü daima göz önünde bulundurularak, tarımın en büyük hızla gelişmesidir. İkinci şart, bu tarımsal kalkınmanın yoksul köylü yararına gerçekleşmesidir. Derebeylik düzeni artığı toprak ağalarının bir bölümünün kapitalist işletmeciler haline gelmesi tüm tarımsal gelirde belirli bir artışa sebep olabilir. Ama bu, tarımda zenginle fakir arasındaki kutuplaşmayı, uçurumu daha da derinleştirir, vahim ekonomik-sosyal meseleler yaratır ve ahenkli bir kalkınma, sağlam bir ekonomi düzeni sağlamaz. Memleketi mümkün olan en büyük hızla sosyal adalet içinde, sağlam, uyumlu bir ekonomi ile kalkındırmayı hedef bilen ve bu kalkınma yolunun kapitalist bir yol olmadığına inanan Türkiye İşçi Partisi, büyük toprak sahipleri yararına işleyecek bir tarımsal gelişmeyi gerçek bir kalkınma olarak kabul etmez. Ancak köklü bir toprak reformuna bağlı tarım reformunun kitlelerin menfaatine uygun bir kalkınma sağlayacağına inanır.*

Türkiye İşçi Partisi toprak reformunu, topraksız ya da yeteri kadar toprağı olmayan köylüyü toprak sahibi yapmak ve sömürücü toprak mülkiyetini sınırlamak anlamında kabul eder. *Nitekim, 1961 tarihli anayasamızın 37. maddesinde 'Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini gerçekleştirmek ve topraksız olan veya yeteri kadar toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amaçlarıyla gereken tedbirleri alır. Kanun, bu amaçlarla değişik tarım bölgelerine ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini gösterebilir. Devlet çiftçinin işletme araçlarına sahip olmasını kolaylaştırır' denilmektedir. Kamulaştırılan topraklar için ödenecek tazminat miktarı ve ödeme biçimi kanunla gösterilecektir. Anayasa uyarınca kamulaştırılan topraklar, öncelikle üzerinde çalışan topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylüye dağıtılacaktır. Dağıtılacak toprakların, tarım bölgelerine göre bir ailenin geçimini sağlaması, Köy Kurullarınca gözetilecektir. Topraklar köylüye parasız olarak dağıtılacaktır. Dağıtılan topraklara mülkiyet ve miras hakları tanınacaktır. Ancak bu topraklar, dağıtımdan faydalanan köylünün ölümüne kadar satılamayacak, borcu için haciz edilemeyecek ve ipotek gösterilemeyecektir. İrtifak ve intifa hakkı ve gayrimenkul mükellefiyeti de yükletilemeyecektir. Dağıtılan topraklar bizzat sahipleri tarafından işletilecek, kiraya veya ortakçıya verilmeyecektir."*

"Toprak Reformu Nasıl Uygulanacak?

Toprak reformu demokratik yoldan gerçekleştirilecektir. Şöyle ki: Toprak reformu merkezi teknik bir teşkilatın plânlanması ve öncülüğü altında ilgili köylü kitlelerinin aktif iştirakiyle demokratik bir şekilde gerçekleştirilecektir. Toprak reformunun bilgi ve uzmanlığa dayanan teknik yanı ve bütün memleketi içine alan genel cephesi, merkezi bir teşkilatı gerektirir.

Meselenin bir de sosyal-politik yönü vardır: Şimdiye kadar yapılan toprak dağıtımlarında olduğu gibi, toprak reformunun yüzeyde ve biçimde kalmaması için, bu reformun mutlaka topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylünün toprak ihtiyacını kesinlikle karşılayacak nicelik ve nitelikte olması şarttır. Yukarıdan aşağı bir mekanizma ile girişilen toprak dağıtımında, merkezi idareyi temsil edenlerin mahalli nüfuzlarla birleşerek fakir köylüyü mağdur etmeleri, reformu temel amacından saptırmaları tehlikesi vardır. Bunu önlemek ve toprak reformunu gerçekten demokratik bir usulle gerçekleştirmek amacıyla köylüler, toprak reformunun uygulamasına iştirak ettirileceklerdir. Bu maksatla Köy Kurulları kurulacaktır. Köy Kurullarını topraksız, küçük ve orta toprak sahibi köylüler kendi aralarından serbest seçimle seçeceklerdir.

Merkezdeki uzmanlardan kurulu teşkilat ile Köy Kurulları, çeşitli bölgelerde, toprağın niteliğine ve yapılmakta olan veya yapılması mümkün tarım şekline göre, kamulaştırılacak büyük mülkleri, bu mülklerden her birinde en fazla ne kadar toprağın mülk sahibine bırakılacağını ve bir aileyi geçindirmeye yetecek toprak yüz ölçümünün ne olacağını tespit edeceklerdir. Ancak toprağı kamulaştırılan toprak sahibine bırakılacak azami miktar 500 dönümden yukarı olamaz.

Dağıtılacak topraklar başlıca şu kaynaklardan elde edilecektir: Tavan sınırı aşan büyük özel mülk toprakları, devletin hüküm ve tasarrufu altında olup da işlenmeyen veya büyük mülk sahipleri tarafından işlenmekte olan topraklar, kamu tüzel kişilerinin mülkiyetinde olup özel mülkiyete kiraladığı topraklar. Devlet üretme çiftliklerinin toprakları dağıtılmayacak, örnek işletmeler haline getirilerek geliştirilecektir. Ancak devletin Üretme Çiftliklerinin rasyonel işletme bakımından fazla olan toprakları da topraksız veya yeteri kadar toprağı olmayan köylünün ihtiyacını karşılamak üzere dağıtılacaktır.

Toprak reformunun sürüncemede kalmaması, bir an önce gerçekleşmesi için aşağıdaki tedbirler alınacaktır:

- *Reform bölge bölge değil, memleket genişliğinde aynı zamanda girişilecek ve reformun tamamlanması için en uzun müddet kanunla tespit edilecektir.*
- *Kadastro işlerinin bir an önce tamamlanması için modern ve süratli sonuç veren usul ve araçlardan ve ilgili bölgenin Köy Kurullarından yararlanılacaktır.*
- *Reformun uygulanmasına geçilinceye kadar büyük toprak sahiplerinin hileli ve danışıklı yollara başvurmalarını önlemek üzere bütün tedbirler alınacaktır."*[3]

Türkiye İşçi Partisi toprak ve tarım reformu programının, tarımsal gelişmeyi ve ekonomik kalkınmayı göz önünde bulundurmakla birlikte, asıl amacının feodal kalıntıları tasfiye etmek, özellikle de Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan Kürt köylü yığınlarını toprak sahibi yapmak ve bunu tarımsal reformla destekleyerek bireysel özgürlüğe kavuşturmak olduğu açıktır. Bu program, ağalık düzeninin baskısından kurtulan Kürt köylülerinin özgür ve bağımsız üretici vatandaşlar konumuna gelmelerini sağlamayı amaçlayan devrimci bir içerik taşımaktadır. TİP'in asıl amacının, burjuva devrimlerinin yapılamadığı bir toplumda onun tarihsel işlevini üstlenerek köylü yığınlarını hurafelerin, dinsel bağnazlığın ve merkezi otoriteyle bütünleşen ağalık kurumunun tahakkümünden kurtarmak olduğu açıktır. Kürtlerin ekonomik ve ulusal demokratik haklarına sahip çıkmaları bu sürecin işlemesi ve köylü yığınlarının özgür üreticiler konumuna gelmeleriyle gerçekleşebilir. Kürt köylüleri bugün hâlâ aşiret lideri, bey, ağa, şeyh ve tarikat ustalarının denetimi ve sömürüsü altındadır. Bu bağımlılık, Kürt köylü yığınlarının siyasal bakımdan özgür davranmalarını ve demokrasi sürecine katılmalarını da engellemektedir. Bu nedenle, TİP'teki Kürt aydınlarının dün yürüttükleri aydınlanmacı çabaların bugün de yürütülmesi gerektiği izahtan varestedir.

Programda Doğu Kalkınması (Kürt Sorunu)

Birinci Kongrede Kürt delegelerinin yakından ilgilendikleri bir diğer konu da Doğu Kalkınması (Kürt sorunu) konusuydu. Cumhuriyetin kuru-

---

3. Türkiye İşçi Partisi Programı, 10 Şubat 1964, s.87-91.

luşundan beri uygulanmakta olan inkârcı ve özümsemeci politika karşısında, sol ve demokratik kamuoyundan başlayarak adım adım Türkiye kamuoyuna benimsetilecek alternatif bir politikanın oluşturulması TİP'li Kürt aydınları için önemli bir görevdi.

1960'lı yılların nesnel koşullarında Kürt sorunu, Doğu bölgesinin ekonomik ve sosyal bakımdan geri kalmışlık sorunu olarak tanımlanmaktaydı. Bu geriliğe karşı geliştirilen, Doğu Kalkınması söylemi, düzeni temsil eden siyasal partilerin iktidar yarışında oy avcılığı aracı olarak kullanılmaktaydı. Her türlü düşüncenin yasaklandığı, o günkü ağır baskı ortamında Kürt aydınlarına düşen görev, ekonomik kalkınmayla eş anlamlı olarak kullanılan 'Doğu Kalkınması' deyimine ulusal demokratik hakları da kapsayan yeni bir içerik kazandırmaktı. Programdaki 'Doğu Kalkınması' deyimine yeni bir içerik kazandırmak için yararlanılması gereken iki kaynak vardı. Biri Aybar'ın Gaziantep konuşması, diğeri de Ekinci'nin 1963'teki yerel seçimler münasebetiyle yaptığı Radyo Konuşmasıydı. Program taslağı da özünde bu iki konuşmayı mezceden bir espriyle hazırlanmıştı. Kürt delegelerinin görevi bu metnin değiştirilmeden geçmesini sağlamaktı. Nitekim, programın 'Doğu Kalkınması' bölümü tartışılmadan oybirliğiyle onaylandı.

TİP'in ilk büyük kongresinde onaylanan parti programında, düzen partilerinin farklı bir amaçla kullandıkları 'Doğu Kalkınması' deyimine yeni bir içerik kazandırılarak istismar konusu olmaktan kurtarıldı.

TİP programında ekonomik, sosyal, politik ve kültürel bir içerik kazanan 'Doğu Kalkınması' bölümü Kürt aydınlanma hareketinin temel taşlarından biridir. Bu bölümü olduğu gibi aktarıyorum:

"Doğu Kalkınması

***Doğu kalkınması** Türkiye İşçi Partisinin memleket kalkınmasını gerçekleştirirken hemen ve titizlikle göreceği hizmetlerden birisi olacaktır. Bugün Doğu ve Güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede yok denecek kadar azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri durumdadırlar. Üstelik bu vatandaşlarımızdan Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayırıma uğramaktadırlar. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir.*

Bu yurttaşlarımız bugüne kadar genel olarak devlete vergisini ödemiş, yurt savunmasında kanını akıtmış ve emeğini esirgememiştir. Buna karşılık hak ettikleri yurttaşlık nimetlerinden tam olarak yararlandırılamamışlardır. Bu gerçekleri olduğu gibi kabul etmek meselenin yurt yararına ve yurttaş yararına çözümü için ilk şarttır.

Meseleyi bu gerçekçi yoldan ele alan Türkiye İşçi Partisi bu yurttaşlarımıza tam bir yurttaş muamelesi yapacaktır. Anayasada tanınan hak ve hürriyetlerden bu yurttaşlarımızın da yararlanmaları sağlanacaktır. Anayasamızın 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayırımı gözetilmeyeceği yazılıdır; anayasamızın bu emri harfi harfine yerine getirilecektir.

Türkiye İşçi Partisi Doğu ve Güneydoğu illerimizi bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır. Şimdiye kadar ihmal edildikleri de göz önünde bulundurularak ilk ağızda okulun, fabrikanın, hastanenin, kütüphanenin, tiyatronun, yolun çoğu bu illerde açılacaktır."[4]

Programda, 'Doğu Kalkınması' başlığı altında geliştirilen düşünceler, daha önce alıntıladığımız Toprak ve Tarım Reformu ile bir bütün oluşturmaktadır. TİP'in Kürt sorununa getirdiği çağdaş, aydınlanmacı ve demokratik yaklaşım ancak bu iki bölümün birlikte değerlendirilmesiyle açıklık kazanır. Programın esprisi bu bütünlük içinde değerlendirildiği taktirde TİP'in Kürt sorununa bakışı ve getirdiği çözüm önerileri şu biçimde açımlanabilir:

- Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan ve anadilleri Kürtçe olan vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri kalmışlardır.
- Bu vatandaşlarımız dillerinden ve mezheplerinden dolayı ayırıma uğramaktadırlar.
- Türkiye bu ayırımın doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyadır.
- Kürtler yurttaşlık haklarından eşit şekilde yararlandırılmamışlardır.
- TİP, topraksız ya da toprağı yetmeyen köylülere, onların oluşturacakları köy kurulları eliyle toprak dağıtacaktır.
- Tarımda kullanılan kredi, yardım ve sübvansiyonlar, ağaların yerine, doğrudan doğruya köylüye verilecek ve toprak reformu tarım reformuyla desteklenecektir.

---

4. Türkiye İşçi Partisi Programı, 10 Şubat 1964, s.110-111.

- Toprak ve tarım reformu ile ağalık düzeni tasfiye edilecek ve Kürt köylü yığınları bağımsız üreticiler olarak sosyal ve siyasal yaşama özgürce katılacaklardır.
- TİP, Kürtlerin her türlü yurttaşlık haklarından tam ve eşit olarak yararlanmaları için gerekli her türlü önlemi alacaktır.
- TİP, Doğu ve Güneydoğu illerini kalkındıracak ve bir mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtaracaktır.

TİP'in, daha kuruluş aşamasındayken Kürt sorununa ilişkin olarak geliştirdiği bu düşünce ve öneriler partinin, 29-30 Ekim 1970 tarihinde yapılan Dördüncü Büyük Kongresi'nde daha da netleştirildi.

TİP'li Kürt Aydınlarının Parti Çizgisinde Yayımladıkları *YENİ AKIŞ* Dergisi

Türkiye'de sosyalist mücadelenin yükseldiği, sol yayınların yaygınlaşmaya başladığı ve sola yatkın örgütlü gençlik hareketinin etkinlik kazandığı 1966 yılında Ankara'da Kürt sorununun sosyalist bir yaklaşımla ele alınarak çözüm önerilerinin tartışılması amacıyla *YENİ AKIŞ* adında aylık bir dergi yayına girdi. Derginin sahibi, yöneticisi ve sorumlusu TİP MYK üyesi ve sonradan Genel Başkanı Av. Mehmet Ali Aslan'dı. Dergideki yazıların büyük çoğunluğu ya doğrudan doğruya Mehmet Ali Aslan imzasıyla ya da onun takma isimleriyle çıkıyordu. Derginin ikinci önemli yazarı da TİP Tunceli İl Başkanı, daha sonra merkez yöneticisi olan Av. Kemal Burkay'dı. Derginin ilk sayısı Ağustos 1966 tarihlidir. Ancak 4 sayı çıkabilen dergi, Kasım 1966 sayısı çıktıktan sonra Aslan ve Burkay'ın tutuklanmalarıyla kapandı. Dergide ayrıca Kürt kökenli vatandaşlardan gelen okuyucu mektupları da çıkıyordu. Az da olsa Kürtçe yazı ve şiirlere de yer verilmekteydi.

Yeni Akış'ın 4 sayısında çıkan yazıları iki grupta değerlendirmek mümkündür. Birinci gruptaki uzun inceleme yazılarında, millet (ulus) sorunu sosyalist açıdan inceleniyor ve çağdaş ulusun nitelikleri sergilendikten sonra Türkiye'deki Kürtlerin konumu değerlendiriliyordu. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Kürtlerin varlığının inkâr edildiği, dil ve kültürlerinin yasaklandığı açıklanıyor, bu uygulamanın çağdaş dünyada yerinin olmadığı belirtiliyordu. Özellikle, sosyalist açıdan her ulusun kendi kaderini ta-

yın etmesi ilkesi işleniyor ve sosyalist dünyadaki uygulamalar örnek gösteriliyordu. Artık Türkiye'de de Kürt sorununun tanınması, Kürtlerin evrensel nitelikteki insan haklarına kavuşması, dil ve kültürlerini özgürce kullanmalarının zamanı geldiği anlatılıyordu. İkinci gruptaki yazılar ise Türk basınında çıkan ırkçı, şoven-milliyetçi nitelikteki yazılara ayrılmıştı. Nihal Adsız, İsmet Tümtürk vb., ırkçı yazarlardan alıntılar yapılarak bunların özgürce ırkçılık propagandaları yapmaları eleştirilmekteydi. Örneğin, birinci sayıda, "*Milli Yol Dergisi*" yazarı ırkçı-Turancı İsmet Tümtürk'ün "*Doğunun Derdine Çare*" başlıklı yazısından bir alıntı yapılmıştır. Bu alıntıda yazar "*Doğu, jandarma ve devletin kontrol edemediği sahipsiz bir toprak, bir yol geçen hanı gibidir. Orada yalnız devlet nizamı değil, Türklük de eğretidir, daha doğrusu yok gibidir. (...) Oralara boşuna para akıtıldığını*" yazmaktadır. "*Halbuki bütün bu durumun çaresi vardır. Keskin kılıç gibi müessir, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar açık ve kolay bir çare... Oraya Kazak-Kırgız göçmenlerini, silahlarıyla ve aşiret teşkilatlarıyla, olduğu gibi yerleştirmek tek çözümdür.*" diye ekliyor. Yazar, yazısına "*sert iklimde yaşamaya alışık, çelik disiplinli ve savaşçı Kazak Türklerinin ancak Kürtleri söküp atabileceğini*" eklemeyi de unutmamıştır.

Aynı sayıda bir diğer ırkçı-Turancı yazar Nihal Adsız'ın *Ötüken Dergisi*'nde çıkan "*Kürtler ve Komünistler*" başlıklı yazısından "*Bugün Türkiye'de Türklüğe ve dolayısıyla Türk Bayrağı'na düşman üç zümre vardır: Moskofçular, Kürtçüler ve siyasi ümmetçiler*" diyerek başlayan bölüm alıntılanmış ve yazının devamında Malatya'nın bir köyünde Atatürk'ün büstüne saldırıda bulunan kişi hakkında yazarın yaptığı şu değerlendirmeye yer verilmiştir. "*...Bu kişinin bir Kürtçü olma ihtimali üzerinde ısrarla durmak ve ciddi tedbirler almak lâzımdır. Unutmamalıdır ki, Kürtçüler, Büyük Millet Meclisi'ne girmiş, o ahım şahım Kürtçe ile dergiler yayınlamaya başlamışlardır. Kürtçüler, Kürtlüklerini Türklük aleyhine bir eda ile söylemekten çekinmeyecek duruma gelmişlerdir. Bazı Kürtler, öğrenci derneklerinde önemli yerlere geçmişlerdir.*" Nihal Adsız anılan yazısında Şeyh Said Ayaklanması'nı ve Said-i Kürdi hareketlerini dile getirdikten sonra devletin uyanık olmasını "*Kürt asıllıların kritik noktalara getirilmemesini*" istemekte ve "*...Kürtler, mevcut nispetindeki akıllarını başlarına derlemeyerek yabancı kışkırtıcılara oyuncak olmakta devam ederler ve Kürt devleti hayali ardında koşarlarsa nasipleri yer yüzünden kazınmak olacaktır. Türk ırkı oluk gibi kanı ve sayısız emeği pahasına yurt edindiği Türkiye'ye göz dikenleri ne yapacağını göstermiş... 1915'te Ermenileri,*

1922'de Rumları bu ülkede yok etmiştir" diyerek Kürtlere gözdağı vermektedir. *Yeni Akış* dergisinde alıntılanan ırkçı söylemler eleştirilmekte ve ırkçılığın bir insanlık suçu olduğu açıklanarak hükümet bu yayınlara karşı göreve çağrılmaktadır.

Yeni Akış'ta alıntılanan ırkçı yayınlara karşılık, seyrek de olsa, o günkü koşullarda yayımlanan liberal görüşlü dergilerden de bazı alıntılara yer verilmiştir. Örneğin, *Barış Dünyası Dergisi*'nde çıkan Ahmet Hamdi Başar'ın Kürtler konusunda resmi görüşe ters düşen yazısından da bazı aktarmalar yapılmıştır. Dergide ayrıca kimi ilerici, demokrat yazarların insan hakları çerçevesinde ele aldıkları Kürt sorununa ilişkin yazılarına da yer verilmiştir.

Keza Doğu'daki jandarma baskısı ele alınmakta ve Doğu'nun kalkınması konusunda ciddi hiçbir yatırım yapılmadığı gibi konular da işlenmektedir.

Ayrıca yayına girdiği tarihten itibaren *Yeni Akış Dergisi* aleyhine çıkan yazılardan örnekler verilmekte ve sınıf çıkarları açısından yapılan bu saldırılara 'hak' verilmektedir. Öreğin *Yeni Gazete*'de Hikmet Bil *"Kürtler Irak'ta da böyle başlamışlardı"* diye yazdığı yazıda *Yeni Akış Dergisi*'ni bölücülükle suçluyor. *Yeni İstanbul* gazetesinde çıkan *"Kürtçülük ve komünizm"* başlıklı yazıda MİT'in Kürtçülük konusundaki raporlarından alınan alıntılara yer verilmiş ve bunların kışkırtıcı amaçlarla yayımlandığı açıklanmıştır.

Yeni Akış, Kürt sorununun çözümü için de Kürt halkına ve aydınlarına şöyle sesleniyor: *"Kürt halkı ve aydınları elbette ki sosyalist parti ve kurumlarda yer alacaklardır. Fakat Doğu meselesinin dar anlamda sadece bir partinin kaderine bağlanamayacağı, parti dışında da yapılması gerekli çalışmaların bulunduğu bilinmelidir. Bir örnek verelim: Bugün Anayasa Kürtçe yayın hakkını tanımıştır. Kanunlarımızda yasaklayıcı bir hüküm yoktur. Fakat siyasi ve sosyal baskılarla bu meşru hakkın kullanılması bugüne kadar önlenmiştir. Bunu kullanmak parti kanalıyla olmayacağı gibi sosyalist bir düzenin kurulmasını beklemenin de gereği yoktur."*

Derginin milliyetçilik anlayışı Kemal Burkay'ın *"Her Şey Açıkça"* başlıklı yazısında özetlenmiştir. Yazının girişinde Kürt gerçeğinin Türkiye için tehlike oluşturmadığı vurgulandıktan sonra yazı şöyle devam etmektedir: *"...Bir kere Türkiye Devleti bir grubun, belli bir ırktan gelmiş bir bölük insanın devleti demek değildir. Biz milliyetçiliğimizi ırkçılık üzerine kurmadık; hiç kimse de Türk milliyetçiliğinin ırkçılık üzerine kuruldu-*

ğunu iddia edemez. Türkiye devleti, Atatürk'ün çizdiği milli misak hudutları içinde yaşayan, Kurtuluş savaşımızı yapmış olan, bu yurda bağlı, bu yurdun kalkınmasına, ilerlemesine gönül vermiş ve bu yurdun insanlarını seven herkesin devletidir. Türkiye hepimizindir. İster Doğuda, ister Batıda yaşayalım, ister Türkçe, ister Kürtçe, ister başka bir dil konuşalım, bu, bizim Türkiye Cumhuriyeti'nin iyi bir üyesi olmamıza engel değildir. Bu yurt hepimizin yurdudur. (...) milliyetçilik anlayışımız cumhuriyetin ilk yıllarında yönünü bulmuştu. Bu Anadolu'daki bütün halkların birliğini, kardeşliğini kabul eden bir anlayıştı. Kader birliği etmiş Anadolu halkı İstiklâl Savaşı'nı yapmış ve yeni Türkiye Devleti'ne biçim vermişti. Sonradan bu milliyetçilik anlayışı dejenere edilmiş ve bir çeşit ırkçılık gibi gösterilmek istenmiştir."

Yeni Akış Dergisi'nin dördüncü sayısı çıktıktan hemen sonra derginin Kurucusu, Yönetici ve Yazarı Av. Mehmet Ali Aslan, ikinci önemli yazarlarından Av. Kemal Burkay ve dördüncü sayının Yazı İşleri Sorumlusu Abbas İzol Ankara Basın Savcılığı'nın isteği üzerine tutuklanmışlardı. Üçü de TİP üyesi olan bu arkadaşlarımız 6 ay süreyle mahkemeye çıkmadan tutuklu kaldılar. Yaptıkları bütün itirazlar reddedilmiş ve yasal olmayan bir biçimde uzunca bir süre cezaevinde kalmışlardı. Cezaevinde bulundukları süre içinde TİP'li gençler ve Ankara'da bulunan Kürt kökenli üniversite öğrencileri bu arkadaşlarımızla yakından ilgilenmiş, hemen her hafta ziyaretlerine gitmiş ve ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmışlardı. Ben de yıllardan beri dost olduğum bu arkadaşlarımı yalnız bırakmamış, onları düzenli şekilde ziyaret etmiş ve isteklerini yerine getirmeye çalışmıştım. Av. Mehmet Ali Aslan aranmaktayken partinin Malatya'da yapılan 2. Büyük Kongresine katılan ve GYK üyeliğine seçilen bir TİP yöneticisiydi. Av. Kemal Burkay ise Tunceli İl Başkanı, 1965'te Bingöl milletvekili adayı ve İkinci Büyük Kongrede, Başkan Vekilliği yapan aktif bir üyemizdi. Abbas İzol da Kürt kökenli öğrenci gençlerden bir parti üyesiydi. Tutuklanmaları parti üst yönetiminde de yankı yapmıştı.

Genel Başkan Aybar, bana, bu arkadaşlarımızı cezaevinde ziyaret ederek onlarla dayanışma içinde olduğumuzu göstermek, onları yüreklendirmek ve geçmiş olsun dileklerini iletmek istediğini bildirdi. Genel Başkanın cezaevi ziyareti tel kafesin arkasından yapılamazdı. Bu ziyaret, ancak, kapalı bir mekânda bir masa etrafında oturarak karşılıklı bir sohbet havasında yapılabilirdi. Bunun için de benim savcılıkla temasa geçmem ve izin almam gerekiyordu. Cezaevi sorumlusu savcı yardımcısıyla görüştüm. Ge-

nel Başkanımız M. Ali Aybar'ın tutuklu arkadaşlarımızla oturup yüz yüze görüşmek istediğini anlattım ve cezaevi müdürlüğüne gerekli direktifi vermesini istedim. Önce itiraz etti, istediğim koşullarda ziyarete izin veremeyeceğini bildirdi. Ben kendisine *"biliyorsunuz, TİP Genel Başkanı Aybar İstanbul milletvekili ve eski üniversite hocası bir avukattır. İstersem, size haber vermeden, Aybar adına bir vekaletname düzenler ve cezaevinin avukat bürosunda bu görüşmeyi sağlayabilirim. Ama, nezaket icabı sizden izin almayı uygun buldum"* diyerek ayağa kalktım. Yaptığım bu dolaylı uyarı karşısında, savcı hemen cezaevi müdürüne telefon ederek Aybar'ın arkadaşlarımızı avukatlar odasında ziyaret edebilmesi için yardımcı olmasını istedi. Ben de cezaevi müdürüne telefon ederek ertesi günü saat 11'de ziyarete geleceğimizi bildirdim. Ertesi günü belirttiğim saatte Meclis Grup odasında buluştuk ve bir arabayla cezaevinin yolunu tuttuk. Aybar, arkadaşlara vermek için bir kutu kestane şekeri aldı ve cezaevinin avukatlar odasında her üç arkadaşla görüştük. Bu görüşmede Aybar, tutuklu arkadaşlarımıza hitaben övücü ve moral verici bir konuşma yaparak gönüllerini aldı. Ziyaretin asıl amacı TİP'in *Yeni Akış Dergisi*'ni benimsediğini ve yazarlarıyla dayanışma içinde olduğumuzu göstermekti.

Bu arada Behice Boran arkadaşımız *YENİ AKIŞ* dergisindeki yazıları incelemek istediğini, bana, çıkan sayıların tümünü bulup bulamayacağımı sordu. Olumlu yanıt verdim ve kendisine istediği 4 sayıyı bulup ilettim. Birkaç gün sonra özel olarak bana *"dergideki yazıları okuyup incelediğini ve arkadaşların açıkça burjuva milliyetçiliği yaptıklarını, bunun Marksist ideolojiyle ve parti programıyla bağdaşmadığını"* söyledi. Oysa, Boran yanılıyordu. Yukarıda kısaca özetlediğim yazılarda 'burjuva milliyetçiliğini' çağrıştıracak tek bir satır yoktu. Anayasa içinde kalınarak demokratik hak ve özgürlüklere öncelik veren talepler dile getirilmişti. Irkçı, şoven-milliyetçilik lanetlenmiş ve Kürtleri hedef alan bölücü uygulamalar eleştirilmişti.

Aradan altı ay gibi uzun bir tutukluluk dönemi geçtikten sonra arkadaşlarımızın ilk duruşması yapıldı. Sanıkları Partili avukatlardan Halit Çelenk ve Minnettullah Haydaroğlu arkadaşlarımız temsil ediyorlardı. Mahkemede kalabalık bir dinleyici topluluğu vardı. TİP üyeleri çoğunluktaydı. İzleyiciler arasında Parti üyesi olmayan Kürt kökenli aydınlar ve öğrenciler de az değildi. İlk konuşmayı sanıklardan Av. Mehmet Ali Aslan yaptı. Aslan bir saatten fazla süren uzun bir savunma yaptı. Dergideki düşüncelerin tümüne sahip çıktı. Kürtlerin varlığına vurgu yaparak dil ve kültür haklarının tanınmasını savundu. Anayasada ve temel yasalarımızda bu

hakların tanınmasını yasaklayan hiçbir hüküm olmadığı gibi, aksine, buna imkân veren hükümler olduğunu anlattı. İddianamenin hukuk dışı olup yürürlükteki mevzuata da aykırı olduğunu belirtti ve aklanarak salıverilmelerini istedi. Daha sonra Kemal Burkay aynı doğrultuda özet bir savunma yaptı. Avukatların da aynı doğrultudaki savunmalarından sonra arkadaşlarımızın üçü de tahliye edildi. Böylece, 49'lular davasından sonra, Kürt sorununu konu alan ve içerdiği cesurca yazılarıyla önemli bir işlev gören *YENİ AKIŞ* Dergisi davası da tarihteki yerini aldı.

TİP'in Parlamentoda Kürt Sorununa Yaklaşımı

Türkiye İşçi Partisi Kürt sorununu Parlamentoda da Parti programı çerçevesinde ve iki eksende ele aldı. Doğu'nun (Kürt bölgesi) ekonomik ve sosyal bakımdan geri kaldığı ve bölgesel kalkınma programları çerçevesinde kalkınmasının sağlanması için önlem alınması isteniyor ve öneriler yapılıyordu. Ayni bağlamda Doğulu vatandaşların, özellikle geniş köylü yığınlarının devlet-ağa ittifakının baskısı altında zulüm gördüğü anlatılıyor, ağalık düzeninin tasfiyesi için köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılıyordu. Bölgedeki asayişsizlik sorunundan da devlet-ağa ittifakının sorumlu olduğu somut olaylar vesilesiyle Meclis kürsüsünden dile getiriliyordu. Kürt halkının yaşadığı acılı yaşamın içinden gelen, çektikleri sefaleti yakından bilen ve devlet-ağa ittifakının kurduğu sömürü çarkının halkı nasıl ezdiğini en iyi kavrayan kişi olarak bu konuları Meclise yansıtmak, ilgili bakanlıkları eleştirmek ve çözüm önerilerinde bulunmak görevi büyük ölçüde bana düşüyordu. Ama, gerek hükümet programı üzerinde ve gerekse her yıl yapılan bütçe müzakerelerinde Genel Başkan Aybar'ın ve partinin ekonomi uzmanı Sadun Aren'in yaptıkları eleştirel konuşmalarda da Doğu sorunu hak ettiği biçimde dile getiriliyor ve hükümet göreve çağrılıyordu.

Partinin tek Kürt milletvekili olarak yaptığım konuşmalar her zaman TİP grubu adına yapılmış ve parti görüşü olarak Meclis tutanaklarına geçmiştir. 1960'lı yılların ağır siyasal koşullarında Doğu Sorununa (Kürt Sorunu) ilişkin olarak TİP adına yapılan parlamento içi etkinlikleri tutanaklardan aktaracağım kimi örneklerle açıklamaya çalışacağım.

İçişleri Bakanı Faruk Sükan'la Ağalık Düzeni Üzerinde Tartışma

Grubumuza mensup üyelerin Meclis içi etkinlikleri arasında iktidarın denetlenmesi konusu önemli bir yer tutuyordu. Hemen her vesileyle Gensoru, Meclis Araştırması, sözlü ve yazılı soru önergeleri vermek suretiyle iktidarın icraatını denetliyor, hükümeti anayasa içinde kalmaya ve anayasayı uygulamaya çağırıyorduk. Ben, kişi olarak, daha çok Doğu ve Güneydoğu sorunlarını tartışma konusu yapıyordum. Özellikle seçmenlerden ve örgütlerimizden gelen şikayetleri gündeme getirmek suretiyle ilgili hükümet üyelerinin hukuk dışı icraatlarını eleştiriyordum. Bu nedenle de en çok İçişleri Bakanı Faruk Sükan'la karşı karşıya geliyorduk. O günkü koşullarda DOĞU SORUNU olarak adlandırılan Kürt sorununu ağalık kurumu çerçevesinde ele alıyor ve ağa-devlet ittifakının Kürt köylü yığınları üzerindeki olumsuz etkilerini, bu ittifakın oluşturduğu sömürü çarkının kırılması için alınması gereken önlemleri tartışma konusu yapıyordum. Bu çerçevedeki girişimlerime örnek olmak üzere, Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde halkı sokağa döken bir olay münasebetiyle İçişleri Bakanı ile Adalet Bakanına yönelttiğim sözlü soru önergesinin görüşülmesi sırasında İçişleri Bakanı ile aramızda geçen tartışmayı sunmak istiyorum.

Doğu'da Ağalık Düzeni İçinde Memur ve Halk Münasebetleri

(Silvan Olaylarının Ortaya Koyduğu Gerçekler)

Diyarbakır Milletvekili Tarık Ziya Ekinci
"Sayın Milletvekilleri,

29 Kasım 1965 Çarşamba günü Silvan'da kötü mahalli idareye karşı binlerce kişinin katıldığı bir protesto gösterisi yapıldı. Bu olaylar iki yıldır devam edegelen haksız ve kanunsuz uygulamalarla bozulan asayişin ve bunun halkta yarattığı huzursuzluğun sonucunda patlak verdi. İki yıldır Silvan'da katili bulunmayan cinayet olayları, hırsızlık, baskın, kız kaçırma ve ırza geçme suçları halkı geleceğinden endişeye düşürecek tarzda tedirgin etmiştir. Bu durum idari icraattaki yolsuzluk ve partizanca davranışlar ile de çekilmez bir hal almıştır. Olay adalete intikal ettiği için konunun cezai ve adli yönü üzerinde fikir beyan etmekten imtina ediyorum. Ancak,

bu, Doğu ve Güneydoğu illerimizin ezeli bir derdi olan idare ve halk münasebetlerindeki yolsuzlukların sergilenmesine ve bunlara çare aranmasına engel değildir. Bu dava, doğrudan doğruya bölgede yaşayan yurttaşlarımızın vatandaşlık haklarıyla ilgili bir konudur.

Silvan olayları maalesef sanıldığı gibi tekil ve yerel bir olay değildir. Bu, Doğu ve Güneydoğu'da devamlı olarak yaşanan devlet dairelerinin çeşitli kademelerindeki yolsuzluk, baskı, vatandaşa kötü muamele ve benzeri olayların su yüzüne çıkan yeni bir örneğidir. İdare ve halk münasebetlerinde yaşanan bu elem verici uygulamaların nedeni, toplum yapısındaki bozuklukların, insanlık dışı ve adaletsiz uygulamaların devlet yönetimindeki bir inikasıdır.

Sayın Milletvekilleri

Feodal ilişkilerin en koyu bir şekilde yürürlükte olduğu Doğu ve Güneydoğu illerimizde ağalar her şeye hâkimdir. Bunlar ekonomik ve sosyal hâkimiyetlerini parti örgütlerinden destek alarak siyasal nüfuzla takviye etmektedirler. Siyasal nüfuzlarını, halk üzerindeki hâkimiyetlerini sürdürmede ve kendi iç çatışmalarını çözmede bir vasıta olarak kullanmaktadırlar. Toprak ağalarının yaygın olarak kullandıkları bu ilişkilerin neden olduğu olumsuzluklar Silvan olaylarında en belirgin biçimde ortaya çıkmıştır.

Karakter itibariyle zayıf, gününü gün etmek ve siyasi yönden de makamını güvence altına almaktan başka amacı olmayan bazı memurlar kolaylıkla güçlü ağaların emrine girmektedirler. Artık bu memurların görev alanına giren idari ve adli meseleler ağanın buyruğuna göre yönlendirilmekte ve çözülmektedir. Sözünü ettiğim zayıf karakterli memurlar giderek yeni olaylarla ağalara daha çok bağlanmakta, ağa ve devlet memuru birbirini tamamlayan organize bir güç haline gelmektedir. Bu organize gücün zulmünü ve baskısını fakir halk çekiyor. Bu durumda fukara halk, Devlet kapısındaki işi için ağanın aracılığına başvurmaya mahkûmdur. Ağa bu aracılıktan hem kendisine hem de ilişki kurduğu zayıf karakterli memurlara menfaat sağlar ve fukara halk, içine düştüğü bu fasit daireden (kısır döngü) kurtulmak için bir çıkış yolu bulamadığından sürüp giden bu kanunsuz durumu yaşamın doğal bir gereği saymaktadır. Bu mekanizma sayesinde sömürücü ağalar sadece kendilerine maddi kazanç sağlamakla kalmazlar, aynı zamanda korkuttukları ve siyasi nüfuzla kendilerine bağladıkları halkın oylarını da alarak onların özgür iradesine hükmederler.

Siyasal partiler içinde örgütlenen ağalar, kanunsuz isteklerini yaptırabilmek için iktidar mensuplarını da kanun dışı tavizler vermeye zorlarlar.

Ve giderek en koyu partizanca bir yapı oluşur. Silvan olaylarının bize acı bir şekilde yeniden hatırlattığı gibi Doğu ve Güneydoğu illerimizde sürüp giden bu yaşam biçimi, insan haklarına ve Anayasamızın öngördüğü vatandaşlık haklarına açıkça aykırıdır. Nitekim, Anayasamızın 10. maddesi *"devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır; insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar"* demektedir. Hükümeti Anayasanın bu açık hükmünü Doğu ve Güneydoğu illerimizde de yaşama geçirmeye davet ediyoruz.

Halk Nasıl Kurtulur?

Görüldüğü gibi, yukarıda belirttiğimiz ağalığın zararlı nüfuz ve hâkimiyetini ortadan kaldıracak köklü tedbirleri almak Anayasamızın devlete yüklediği temel görevlerden biridir. Bu da ancak köklü bir toprak ve tarım reformunun yapılmasıyla mümkündür. Toprak reformu, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayan bugünkü siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırmanın da tek ve temel şartıdır.

Toprak reformu, topraksız köylüyü toprağa kavuşturmak suretiyle ayrıca ezilen halkın iktisadi durumunu da düzenleyici bir rol oynar.

Adalet Partisi iktidarından bu köklü tedbirlerin gerçekleştirilmesini beklemek hayaline kapılmıyoruz. Ancak, Anayasa ve kanunlara aykırı hareketlerin daima karşısında duracak ve yolsuzlukların takipçisi olacağız. Bu yolsuzlukların sıkı bir şekilde takibi ve önlenmesi için bütün gücümüzle mücadele edeceğiz. İktidar partisi kötü yoldaki memurların vatandaşlarla münasebetlerini de Anayasa çerçevesinde düzenlemeye mecburdur. Anayasamızın 119. maddesi *"Memurlar görevlerini yerine getirirlerken, vatandaşlar arasında siyasi kanaatlerinden dolayı herhangi bir ayırım yapamazlar"* demektedir.

Silvan olaylarının ortaya koyduğu bir diğer gerçek de Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan vatandaşlarımıza siyasi kanaatlerinden ötürü reva görülen ayırımcı muamelelerdir. Hukuk dışı bu uygulamalara biran önce son verilmesini talep ediyoruz.

Doğu'nun Gerçekleri Gizleniyor

Sayın milletvekilleri; bu kürsüde Doğu'nun geri kalmışlığını ve kalkınmada Doğu'ya öncelik tanınması gerektiğini söyleyen milletvekillerine ce-

vap veren bakan arkadaşlarımız *"Memleketin doğusu batısı yoktur; ancak geri kalmış bölgeleri vardır"* derken Doğu'nun sosyal yapısındaki bozuklukları görmezden gelmektedirler. Anadolu'nun başka bölgelerinde Doğu'daki sosyal münasebetler ve ağalık düzeninin yıkıcı etkileri yoktur. Doğu'nun çilesi bununla da bitmiyor.

Silvan olaylarında canlı örneğini gördüğümüz gibi Doğulu vatandaşlara dillerinden, ırklarından ötürü de en ağır muameleler reva görülmektedir. Bu vatandaşlarımız devlet dairelerinde hor görülür ve hakarete maruz kalırlar. Halbuki, Anayasamızın 12. maddesi *"herkes dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmesizin kanun önünde eşittir"* der. Hükümet, Anayasanın bu hükmünü göz önüne alarak Doğu'daki vatandaşlarımıza da maddenin özüne ve sözüne uygun bir şekilde davranılmasını sağlamakla mükelleftir.

Saygılarımla.

Sayın Milletvekilleri,

Sayın İçişleri Bakanı yeniden söz alarak bazı hususlara temas ettiler, bu seferki konuşmalarında beni tam anlamıyla doğrulayıcı beyanda bulundular. Doğu'daki asayişi bozucu olayların yalnız zabıta tedbirleriyle düzelemeyeceğini, bunların sosyal, kültürel ve ekonomik sebeplere bağlı olduğunu, bu temel sebepler giderilmeden ve gerçekçi tedbirler alınmadan Doğu'da zabıta vakalarının devam edeceğini samimiyetle itiraf ettiler. Bu samimi beyanlarından ötürü kendilerine teşekkür ederim.

Neden Doğu Sorunu Bir Tabu Haline Getirilmiştir?

Sayın Bakan konuşmasında *"zihinleri bulandırıcı tarzda beyanda bulunduğumu"* ifade ettiler. Böyle bir gayretim olmadı. Zihinleri bulandırmak asla hatırımızdan geçmediği gibi her şeyi de açıkça ifade ederiz. Unutmamak gerekir ki, milletvekili olarak memleketin dertlerine dokunmak ve bunları teşhir etmek bizim asli vazifemizdir. Bazı konuları tabu haline getirerek bunlara dokunmadan memleket meselelerinin halledilebileceğine ve bunlara çare bulunabileceğine inanmıyoruz. Ve bu tarz görüşlere de katılmıyoruz.

Yıllar yılı Doğu ile ilgili meselelerin bir tabu halinde tutulması ve bu meselelere dokunulmaması, bundan 30-40 yıl önce dile getirilen şikayetlerin bugün de ayniyle tekrarına sebebiyet vermektedir. Eğer zamanında, yani 30-40 yıl öncesinden başlayarak bugüne kadar Doğu ile Batı arasın-

daki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıkları giderici tedbirler alınmış olsaydı, Doğu-Batı farkı ortadan kalkar ve eski şikayetlerin tekrarı mahiyetindeki bugünkü şikayetlerimizin anlamı kalmazdı.

Aziz arkadaşlarım, Birinci Beş Yıllık Plânda geri kalmış bölgelerin kalkındırılması için yatırımların öncelikle bu bölgelere yapılması öngörüldüğü halde, bugün tespit edilen kesin rakamlar şunu göstermektedir: İstanbul, İzmir vb., Batı illerinde fert başına yapılan 100 birimlik yatırıma karşılık Doğu'da ancak 77 birim yatırım yapılıyor. Bu da Doğu ile Batı arasındaki ekonomik ve sosyal farklılıkların gittikçe derinleştiğini ve bu konuda ciddi tedbirler alınmadığını göstermektedir. Peki ne zaman bu farklılıklar ortadan kalkacak ve Doğu illerimiz de kalkınacaktır? Ne zaman Doğu ve Batı arasındaki sosyal, ekonomik ve kültürel farklılıklar son bulacaktır? Ne zaman Doğu'daki vatandaş da kendi başına buyruk, kendi düşüncesini, kendi kanaatlerini rahatlıkla savunabilecek, kimsenin etkisi altında kalmadan ve kimseye bağlı olmadan özgürce ve rahatlıkla yaşayabilecektir? Bu memleketin bütün yasalarından ve Anayasanın sağladığı bütün haklardan yurttaş olarak istifade etmenin seviyesini ve itibarını ne zaman kazanacaktır? Bunu sormak lâzımdır; ve bunu sormak bizim hem hakkımız hem de görevimizdir. Bu hakların tanınmasını sağlamaya çalışmak da öncelikli vazifemizdir. Doğu'nun bir ilinin temsilcisi olarak Millet Meclisinde bulunuyorum; bu itibarla zikrettiğim soruları sormak ve bunları parlamentoya getirmek benim asli vazifem olduğu kanısındayım. Bakanın *"zihinleri bulandırmak"* yolundaki ithamını şiddetle reddederim.

Milli Vahdet Nasıl Sağlanır?

Muhterem arkadaşlar, Bakanın iddia ettiği gibi *"milli vahdeti bozucu tarzdaki beyanlarım"* da olmamıştır. Beyanlarım açıktır ve zabıtlardadır. Böyle bir itham altında tutulmuş olmayı da esefle karşılıyorum.

Biz, bilakis, mevcut olan bir tefrikayı kaldırmak ve milli vahdeti sağlamak yolunda mücadele ediyoruz. Perişanlık içinde, sefalet içinde, açlık içinde ve hukukunu korumaktan aciz bırakılan, yasaların kendilerine tanıdığı hakların ne olduğunu bilmedikleri için ağalara, beylere ve şeyhlere tabii olmak mecburiyetinde kalan Doğulu vatandaşların milli hudutlar içinde yaşayan diğer vatandaşlarla eşit insanlık haklarına kavuşmaları için savaşıyoruz. Bu, milli vahdeti bozmak mıdır? Yoksa, milli vahdeti tarsin ederek güçlendirmek midir? Sorarım size arkadaşlarım. Bakanın bu tarzdaki beyanını da üzüntüyle karşıladım. Doğu'daki vatandaşlarımızın so-

runlarını tabu olarak tutmaya çalışmanın boşuna olduğunu, bu sorunları her vesileyle tahlil ve teşhir edeceğimizi hatırlatmak isterim. Doğu bölgesinde yaşayan vatandaşların hukukunu koruyacak ve yasaların onlara tanıdığı bütün haklardan istifade etmelerini temin yolundaki mücadelemizi devam ettireceğiz. Bu bizim hem asli vazifemiz, hem de ahlaki ve vatani borcumuzdur.

İdare Töhmet Altında mıdır?

Sayın Bakan *"idareyi töhmet altında tutma gayretlerinden"* bahsettiler. Arkadaşlar, ben idareyi ve memlekette namusu ve şerefi ile çalışan değerli memurları töhmet altında tutmadım. Sadece bazı memurlar kaydını ısrarla ve başından sonuna kadar kullandım. Ve bundan kastım da bazı zayıf karakterli memurların çeşitli mülahazalarla Doğu'da yaşayan fakir halkın aleyhine, idareye aracılık yapan kişilerin emrine girmiş olduklarını belirtmek olmuştur. Bu bir vakadır ve buna dair delillerimizi sırası geldikçe sayın Bakana arz edeceğiz. Esasen sayın Bakan İçişleri Bakanlığı gibi bir kurumun başında bulunmakla bunları tahkik etmek, tetkik etmek ve kovalamakla görevlidir. Ama ben de bir milletvekili olarak tespit edeceğim delilleri ve vakaları kendisine firsat buldukça arz edeceğim.

Müesses nizam anayasa düzenidir.

Sayın Bakan *"Bu memlekette müesses nizama karşı tahripkâr hareketlerin daima karşısında olacağım"* dediler. Müesses nizam ağalık düzeni değil, anayasal düzendir. Şayet sayın Bakan müesses nizamdan anayasa düzenini kastediyorsa elbette bu düzeni tahrip edenlere karşı olmak onun görevidir. Esasen anayasa düzenini bozucu ve anayasanın koyduğu esasların dışına çıkan her davranışın karşısında olmalarını kendilerinden istemek de bizim vazifemizdir. Bu husustaki ihmallerini ısrarla takip edeceğiz ve anayasa ihlalleri karşısındaki ihmalkar tutumlarıyla bütün gücümüzle savaşacağız. Onları, doğru yolda olmaya ve anayasa nizamını korumak için gayret göstermeye davet edecek ve ikaz edeceğiz.

Maruzatım bundan ibarettir, hepinizi saygıyla selamlarım."[5]

---

5. Tarık Ziya Ekinci, 12 Ocak 1966 günü Millet Meclisinde yaptığı konuşma.

Doğu'da Jandarma Baskısı

(Eğil Bucağındaki Olay Münasebetiyle)

Diyarbakır milletvekili Tarık Ziya Ekinci

"*Sayın milletvekilleri*,

Diyarbakır'ın Eğil bucağına bağlı Aşköl köyünde vuku bulan bir cinayet olayının failini yakalamak için, jandarma tarafından yapılan takibatta ortaya çıkan bir seri olaylar vesilesiyle, Doğu ve Güneydoğu illerimizin ezeli ve elem verici meselelerinden birini daha huzurunuza getirmiş bulunuyorum.

Bu da bilhassa Doğulu milletvekillerinin gayet iyi bildiği 'jandarma ve halk münasebetleridir.'

Bu konunun sosyal ve ekonomik tahlilini yapmadan önce sözlü sorumuza dayanak olan olayı, kamuoyuna mal olmuş, bazısına da şahsen tanık olduğum, sadece Diyarbakır iline ait birkaç somut örnekle birlikte size sunmak istiyorum.

Sayın İçişleri Bakanının belirttiği gibi 1965 yılı Ağustos ayı içinde Diyarbakır Merkez ilçesine bağlı Eğil bucağının Aşköl köyünde bir cinayet işlenmiştir. Firari katil zanlısını yakalamak için görevli jandarma ekibi girdiği Aşköl köyünde, köy halkına baskı ve işkence yaparak firarinin teslimini istemiştir. Jandarmanın baskısından kaçan köylülerden biri jandarma tarafından vurulmuş, bir diğeri de yediği dayaktan ötürü hastanelik olmuştur. Bazı komşu köylerin üzerine de yüzlerce mermi boşaltılarak yörede bir terör havası estirilmiştir. Baskıya maruz kalan köylüler toplu halde Diyarbakır'a gelerek vilayete ve İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmişlerdir. Bu toplu şikayet vesilesiyle Diyarbakır kamuoyu jandarmanın yaptığı baskıdan ve estirdiği terör havasından teferruatıyla haberdardır.

1963 yılında da Diyarbakır'ın Çermik ilçesinde yine bir cinayet olayı sebebiyle jandarmanın giriştiği takibatta haftalarca erkek, kadın, çoluk, çocuk ve yaşlı demeden yüzlerce insanın maruz kaldığı işkenceler büyük gazetelerimizde röportaj konusu olmuş ve dönemin hükümeti olaya müdahale ederek durdurmak zorunda kalmıştır.

Yine 1964 Haziran ve Temmuz aylarında Diyarbakır'ın Lice ilçesi Sise köyünde vuku bulan bir cinayet olayının faillerini takibe çıkan jandarma birliği olayın geçtiği köylerdeki kadın ve çocukları toplayarak birlikte dağlarda firari takibine çıkarmıştır. Köyden köye dağ, bayır dolaştırılan kadınların feryadı ve çektikleri acılar katiller yakalanıncaya kadar devam etmiştir.

1964 Ağustosunda Diyarbakır'ın Dicle ilçesinde bir hırsızlık olayını tahkik etmek ve faillerini yakalamakla görevli jandarma ekibi ilçe merkezinde bir terör havası estirmiş, pek çok kimse hakarete ve fiili saldırıya uğramıştır. Olayla ilgisi olduğu sanılan birkaç kadın ve erkek ilçe merkezinden 20 kilometre mesafeye götürülerek sabaha kadar dövülmüşlerdir.

Doğu'da Jandarma İdareden ve Adliyeden Bağımsız Hareket Etmektedir

Sayın milletvekilleri,

Yukarıda saydığımız cinayet olaylarının, hırsızlık vb., suçların faillerini yakalamakla görevlendirilen jandarma ekibi çoğu kez TİM diye isimlendirilen başına buyruk özel bir ekiptir. Bu özel ekibin kanunsuz davranışları hakkında yapılan şikayetler mahalli, adli ve idari mercilerde yankı bulmuyor. Hatta bazı vazifeşinas görevlilerin müdahale arzularının ekip amirleri tarafından sert tepkiler gördüğü ve tehditlere maruz kaldıkları rivayetleri yaygındır.

Jandarmanın halka yaptığı baskı ve işkenceleri gösteren olaylara Doğu'da sık sık rastlanmaktadır. Yukarıda anlattıklarımıza ilaveten son günlerde Siverek'te vukua gelen bir olayı da nakletmek isterim. Sayın İçişleri Bakanının yakından bildiği ve olayla ilgilenen arkadaşımıza imzası altında verdiği bir yazıda zımnen itiraf ettiği gibi, Siverek'in Dağlarbaşı bucağına bağlı Gebos köyünde jandarmaya intikal etmiş bir olay dolayısıyla üç köylü yurttaş dövülmüş ve hükümet tabipliğinden dövüldüklerini belgeleyen raporlar alarak adalete intikal ettirmişlerdir. Bu olayda da jandarma düzenlediği asılsız tutanaklarla dayak yiyen ve hakarete uğrayan vatandaşları suçlu göstermek suretiyle işlediği kanunsuz eylemleri örtbas etmeye çalışmıştır.

Jandarmanın Halka Yaptığı Baskı Anayasa Dışıdır

Bütün bu gerçeklere rağmen sayın İçişleri Bakanı *"suçluların takibinde anayasa ve kanundışı bir muamele yapılmamıştır ve yapılmayacaktır"* demekte hiçbir mahsur görmemektedir. Bakanın inkâr etme gayretlerine karşın, birçok parlamento üyesi arkadaşlarımın müşahede ettikleri gibi benim de şahit olduğum somut olaylar vardır. Eğer böyle olaylar yoksa, jandarma ve zabıta kuvvetlerinin halka hakaret etmesi, dayak atması gibi olaylar yaşanmıyorsa, sayın Başbakan neden bütün idare teşkilatına tamim göndererek *"vatandaşlara karşı daha müşfik davranılmasını ve hiç kimseye, hiçbir suretle hakaret edilmemesi ve dayak atılmaması"* lüzumunu ihtar etmek zorunda kalmıştır?

Anayasamızın 14. maddesi *"kimseye eziyet ve işkence yapılamaz. İnsan haysiyetiyle bağdaşmayan ceza konulamaz"* der. Ayrıca 33. maddesi de *"kimse kendisini veya kanunun gösterdiği yakınlarını suçlandırma sonucu doğuracak beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz. Ceza sorumluluğu şahsidir"* der. Anayasanın bu açık hükümlerine rağmen arz ettiğimiz olaylar olmuş ve benzerleri olmaya devam etmektedir.

Doğu'da Devlet Kavramı Jandarma İcraatıyla Eşanlamlıdır

Sayın milletvekilleri,

Jandarma ve halk münasebetlerini yansıtan bu olaylar mevzii değildir. Bunlar Doğu ve Güneydoğu illerimizde yaygın olan olaylardır. Bu elem verici olaylar, meselelerin derinliğinde yatan sebepleri görmeden, sosyal davaları sadece güvenlik tedbirleriyle çözmeye çalışan iktidarların yıllardan beri devam edegelen hatalarının sonucudur. Bu sakat ve yanlış davranıştan ötürü, halk devlet kavramını jandarmanın icraatıyla bir tutmuştur. Yıllar yılı devlet nimetlerinden yoksun bırakılmış Doğulu vatandaşların, devletle ilişkileri yalnız jandarma icraatından ibaret olduğu için vatandaşın indinde devlet kavramı haklı olarak jandarma icraatı olarak değerlendirilmektedir.

Halkın Horlanması Toplumdaki Düzen Bozukluğu ile İlgilidir

Sayın milletvekilleri,

Doğu ve Güneydoğu illerimizde halkı tedirgin eden jandarma baskısı, yetkilerin kullanılmasındaki mekanik bir hatada değil, toplum yapısındaki bozuklukta aranmalıdır. İnsan haklarına aykırı olan bu uygulamalar bireyin temel hak ve hürriyetliyle bağdaşmayan sosyal yapıdaki bozukluğun bir sonucudur.

Doğu'da yaygın olan feodal düzeni temsil eden ağalık müessesesi burada da karşımıza çakmaktadır. Kan gütme, silahlı soygun ve arazi ihtilaflarından doğma çeşitli sebeplerle işlenen cinayet olayları, ağalık kurumunun özündeki sömürü ve ağalar arasındaki rekabetten kaynaklanmaktadır.

Bu olayların failleri de bağlı oldukları ağaların kuvvet oranlarıyla ilgili olarak takibe uğrarlar. Siyasi ve ekonomik bakımdan güçlü ve sırtını siyasi iktidara dayayan kuvvetli ağaların himayesindeki firariler, yıllar yılı yakalanmaz ve özgürce dolaşırlar. Buna karşılık, zayıf ağaların himayesinde bulunan ya da kimsesiz firariler ise güçlü ağaların müdahalesiyle bölge asayişini tehdit eden kişiler olarak gösterilir ve jandarma TİM'lerinin yarattığı terör havası içinde kolayca yakalanırlar. Ağalar arasındaki bu çatış-

malarda fakir halk ya yataklık suçundan jandarmanın gazabına uğrar ya da muhbir sıfatıyla firarinin ve yakınlarının zulmüne maruz kalır. Her iki halde de zarar gören kimsesiz fukara köylülerdir.

Firarilerin yakalanmasındaki zorluklar ve başarısızlıklarla birlikte, takipteki kanunsuz ve usulsüz hareketlerde de sorumlu olan ağalık düzenidir.

Halk Horlanmaktan Nasıl Kurtulur?

Sayın milletvekilleri,

Doğu'da yaşayan yurttaşların maddi ve manevi bakımdan gelişmelerini engelleyen tutucu ağalık kurumuna karşı köklü tedbirler alınmadıkça, jandarmanın baskısını bertaraf etmek ve halkın şikayetlerini önlemek mümkün değildir.

Doğu, Batı farkı yoktur diyen efendilere bu gerçekleri hatırlatırken ağalık düzenini *"müesses nizam"* olarak niteleyenlere de Anayasayı iyice öğrenmelerini tavsiye ederiz. Nitekim, Anayasamızın 10. maddesi *"Devlet kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasi, iktisadi ve sosyal bütün engelleri kaldırır, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlar"* der.

O halde, Doğu'da asayişi bozucu sebeplerin ortadan kalkması, fertlerin temel hak ve hürriyetlerini rahatlıkla kullanabilecek bir ekonomik ve sosyal düzeye ulaşmalarının biricik yolu ağaların zararlı nüfuz ve hâkimiyetini ortadan kaldıracak tedbirleri almak olmalıdır. Bu da köklü bir toprak reformunun yapılması, ekonomik ve kültürel kalkınmayı sağlayacak halktan yana ve halkla birlikte bir seferberliğin içine girmekle mümkündür.

Adalet Partisi İktidarı Doğu'da Halkın Ezilmesine Karşı Köklü Önlem Almaz

Sayın milletvekilleri,

Anayasamızın öngördüğü köklü tedbirlerin alınmasının bir siyasi tercih meselesi olması nedeniyle bugünkü iktidarın bunları gerçekleştireceğine inanmıyoruz. Ama suçlu ve firarilerin takibinde masûm yurttaşların mağdur edilmelerini önlemek, Anayasa dışı davranışlara son vermek ve vatandaşlara insanca muamele edilmesini sağlamak iktidarın ihmal kabul etmez asli görevlerindendir. Bu görevlerin eksiksiz, tastamam yapılması için bütün gücümüzle mücadele edecek ve iktidarı uyaracağız. Bu konudaki ihmal ve ilgisizliklere asla müsamaha etmeyeceğimizin bilinmesini isterim. Saygılarımla.

Jandarma Dayağı Yiyen Yurttaşlar Şikayete Kalkışınca Suçlu Duruma Sokulur

Sayın milletvekilleri,

Sayın Bakan bana verdiği cevapta her zamanki suçlamalarını tekrarlıyor. İddialarımın müşahhas ve hukuki nitelikte olmadığını, muhayyel ve mevhum hadiseler üzerinde koşuştuğumu iddia ediyor. Beyan ettiğim toprak reformu ve ağa-devlet ittifakı gibi görüşlerin tamamen doktriner mahiyette görüşlerin tekrarı olduğunu belirtiyor. Halbuki ben olayları zikrederek, tarih vererek ve olayların cereyan ettiği mahalleri göstererek müşahhas zabıta olaylarını arz etmiş bulunuyorum. Yine Sayın Bakan, Siverek'te vuku bulan ve şikayet konusu olan hadise bana yazılı olarak bildirildiği halde, o bilginin bir kısmını neden açıklamadığımı soruyor ve "*Jandarma karakolunu basan insanlara karşı devlet otoritesini, nizamını elbette jandarma tesis edecektir. Jandarma karakolu basılıyor, ondan hiç bahsedilmiyor. Jandarmaya tecavüz oluyor; ondan sonra da Jandarma dövdü diyor*" ifadesiyle beni gerçek dışı beyanda bulunmakla suçluyor.

Sayın milletvekilleri,

Sayın İçişleri Bakanı çok iyi bilirler ki; jandarma veya polis karakoluna intikal etmiş olaylarda hakarete maruz kalan veya dayak yiyen yurttaşlar delil bulmak ve olayı tevsik etmek imkânından yoksundurlar. Umumiyetle, yapılan kanunsuz işlemler gizli tutulur. Delil bırakmadan vatandaş dayak yer ve hakaret görür. Yapılan hakaret ve işkencenin delilleri mevcut olduğu ahvalde ise, karakola baskın yapılmış, devlet otoritesini zedeleyici davranışlarda bulunulmuş veya devleti temsil eden karakol kumandanına hakaret edilmiş olduğuna dair zabıtlar tanzim edilir ve hakaret gören yurttaş suçlu durumuna düşürülerek sanık sandalyesine oturtulur.

Bu vakıaları gayet iyi bilen, bunları gayet iyi değerlendiren ve meslek hayatında, çalışmış olduğu Doğu bölgesinde bu konuda bir hayli bilgiye sahip olan sayın İçişleri Bakanının iktidar koltuğuna oturduktan sonra meseleleri ters yönde ortaya koymasını üzüntü verici ve elem verici bulduğumu arz ederim. Saygılarımla.[6]

6. Tarık Ziya Ekinci, 9 Şubat 1966 günü Millet Meclisinde yaptığı konuşma.

Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınmasına İlişkin Plân İlkelerinin Eleştirisi

TİP Grubu adına Tarık Ziya Ekinci

"Sayın Milletvekilleri,

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının geri kalmış bölgelerin kalkınması için getirdiği ilkelerle, bunların gerçekleşme olanaklarını Türkiye İşçi Partisi Meclis Grubu adına eleştirecek ve dengeli kalkınma sorunu üzerindeki görüşlerimi arz edeceğim.

Plan belgesinde değişik toplumsal sorunlarımız için getirilen ilkelerin gerçekleşebilmesi ancak bu ilkelerin plânın bütünü ve temel ekonomik görüşü ile tutarlı olmaları ölçüsünde mümkündür. Aksi halde, kalkınma ilkeleri, hayata geçme şansı olmayan güzel fikirler olarak kalmaya mahkûmdur.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının *"ekonomik hedefleri, genel dengeleri ve temel politikası"* bölümünün tetkikinden anlaşıldığı üzere, bu plân özel sektöre öncelik tanıyan, kamu yatırımları için de kârlılık ve verimlilik ilkelerine dayanan piyasa mekanizmasının gereklerine göre işleyecek bir temel ekonomik felsefeyi benimsemiştir.

Plan tasarısında geri kalmış bölgelerin kalkınması için tespit edilen ilkelerin uygulanabilmesi ve beklenen hedeflere ulaşılması, bu ilkelerin plânın kârlılık ve verimlilik esasına dayanan temel ekonomik felsefesiyle bağdaşır bir nitelikte olmalarına bağlıdır. Bu sebeple, plânın dengeli gelişmeyi sağlamak amacıyla vazettiği ilkeleri ve öngördüğü tedbirler manzumesini bu temel ekonomik görüş açısından değerlendirmek suretiyle geri kalmış bölgelerin kalkınma sorunu üzerindeki Parti görüşlerini açıklayacağım.

Geri Kalmış Bölgelerin Tanımlanması

Böyle bir değerlendirmeye girmeden önce, geri kalmış bölgeler kavramı üzerinde bir açıklığa varmak ve bu deyimden ne kastedildiğini kesinlikle belirtmek gerekir. Çünkü Türkiye'de geri kalmış bölge deyimi değişik anlamlarda kullanılmaktadır.

Bilindiği gibi Türkiye genellikle geri kalmış, fakat gelişme potansiyeli olan bir ülkedir. Ama bu geri kalmış ülkenin bazı bölgeleri Türkiye ortalamasına göre sosyal ve ekonomik bakımdan çok daha geri kalmış durumdadırlar. Buna karşılık gelişmiş bölgelerde de yer yer geri kalmış mahaller, hatta kimi büyük şehirlerde gelişmiş semtlerle, gelişmemiş gecekondu

semtleri vardır. Bu dengesiz gelişmeden ötürü, bazı çevreler Türkiye'nin her tarafında gelişen yerlerle, gelişmemiş mihrakların varlığını göz önüne alarak geri kalmış bölge deyimini mahdut bölgeler için kullanmanın özel bir ayırım yapma anlamına geleceğini ifade etmektedirler. Nitekim İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında da bu görüşün benimsendiği gözden kaçmamaktadır. Plân tasarısında Türkiye'nin gelişmiş bölgeleri olarak sadece Ege Bölgesiyle, Marmara Bölgesinin gösterilmiş olması diğer bölgelerin gelişmemiş veya geri kalmış bölgeler olarak kabul edildiği anlamına geliyor. Oysa, geri kalmışlık sorununu sosyal ve ekonomik açıdan değerlendirdiğimiz zaman bu görüşün temelden hatalı olduğu ortaya çıkar.

Bir bölgenin gelişmişliği o bölgede bulunan 'sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezlerinin' bulunmasına bağlıdır. Çünkü sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezlerinin büyük bir gelişme potansiyeli vardır ve bu merkezler çevrelerini de olumlu bir yönde etkileyerek çevrenin gelişmesini sağlarlar. Bu görüş plân tasarısında, gelişmiş bölgeler konusunda yapılan değerlendirme ile çelişme halinde olmasına rağmen, *"bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu"* bölümünde de benimsenmiştir. O halde Türkiye şartlarına göre gelişmiş bir bölgede geri kalmış bazı mihrakların bulunması bu bölgeler için, geri kalmış bölge deyimini kullanmayı gerektirmez. Bu deyim ancak sanayileşmiş stratejik şehirleşme merkezleri bulunmayan, belirgin feodal kalıntılı sosyal münasebetlerin hâkim olduğu ve yalnız tarıma dayanan bir ekonomik bünyeye sahip geniş coğrafi bölgeler için kullanılabilir. Bu tanımlamaya göre, Doğu ve Güneydoğu illerimizi kapsayan geniş coğrafi bölgeyi Türkiye'de geri kalmış bir bölge olarak gösterebiliriz. Bunun dışında Doğu Karadeniz ve kısmen de Batı Trakya bölgelerini az gelişmiş bölge olarak saymak mümkündür. İşgal ettiği coğrafi alanın büyüklüğü, barındırdığı nüfusun çokluğu ve sosyoekonomik yapının geri kalmışlık derecesi göz önüne alındığı takdirde ülkemizde Doğu ve Güneydoğu illerimizi kapsayan bölgenin öncelikle geri kalmış bölge olarak nitelenmesi gerekir.

Doğuda kırsal hayatta hâlâ ortaçağ münasebetleri yürürlüktedir. Tarım sektöründe sanayileşmeden bağımsız olarak makineli tarımın gelişmesi ve toprağın mahdut ellerde toplanması sonucu köylü nüfusu durmadan şehirlere doğru itilmektedir. Bu bölgede hızlı şehirleşme hareketine paralel olarak bir sanayi girişimi olmadığı için gizli işsizlikle birlikte açık işsizliğin yarattığı. önemli bir istihdam problemi vardır. Eğitim ve Kültür alanlarında da durum Türkiye ortalamasının çok altındadır.

Doğu Bölgesinin Kalkınması İçin Plânın Getirdiği Tedbirler

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamak amacıyla *"bölgesel gelişme, şehirleşme ve yerleşme sorunu"* bölümünde birbiriyle ilişkili iki ilke getirmiştir. (Plan tasarısı sayfa: 209)

a) '*Bölgelerarası dengeli gelişmeyi gerçekleştirmek için hizmet yatırımları bu hizmetlerden yeter ölçüde yararlanamayan kütlelere yöneltilerek bu yatırımların bölgeler arası dengeli dağılımı sağlanacaktır. Az gelişmiş bölgelerin iktisadi faaliyetlerini arttıracak yatırımlar bu bölgelerde büyüme potansiyeli yüksek stratejik şehirleşme merkezlerinde yoğunlaştırılarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir*'.

b) '*İktisadi faaliyetleri az gelişmiş bölgelere yöneltmek için kamu yatırımlarına birden fazla kuruluş üzerinde durulacak, iktisadi olma niteliğini kaybetmeden geri kalmış bölgelerdeki gelişme merkezlerinde yapılmaları tercih edilecek, bu bölgelerin kaynaklarını geliştirici ve özel sektörün yatırımlarını bu bölgelere yöneltici bir politika izlenecektir.*'

Planda bunlardan başka, gelişme olayını niteleyen ve politik kararlarda göz önünde bulundurulması zorunlu, birbiriyle bağlantılı ve karşılıklı etki halinde olan üç unsurlu genel bir ilke getirilmiştir. Sanayileşme, tarımda modernleşme ve düzenli bir tarzda şehirleşme unsurlarını kapsayan bu ilke tasarıda şu şekilde ifade olunmuştur:

'Sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme, gelişme olayının birbirinden ayrı düşünülemez üç unsurudur. Bu üç unsur politika kararlarında birlikte ele alınacak, bunlardan herhangi birinin bağımsız olarak geliştirilmesi için çaba gösterilmesi kaynak israfina yol açtığından bundan kaçınılacaktır.' (Plan tasarısı sayfa: 209, "f" bendi) .

Geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınması bu tedbirlerin gerçekleşmesine bağlıdır. Şimdi, plânın öngördüğü bu hususların, özellikle sanayileşme, tarımda modernleşme ve şehirleşme sorunlarının Doğuda, birlikte yürütülerek gerçekleştirilmesinin mümkün olup olmadığını araştıralım :

1 - Doğunun Sanayileşme Sorunu

Bilindiği gibi geri kalmış bölgelerin kalkınması için ön plânda gelen en önemli unsur sanayileşme sorunudur. İkinci Beş Yıllık Plânın temel ekonomik felsefesine göre, kamu yatırımları da özel sektör yatırımları gibi kârlılık ve verimlilik prensiplerine göre yapılacaktır. Altyapı tesisleri kurulmamış, başka sanayi kuruluşlarının bulunmayışı sebebiyle yeni yatırımlar

için işbirliği imkânlarının olmadığı ve kalifiye işçi bulmanın güç olduğu bir bölgede kamu yatırımlarının yapılması kâr motifine dayanan piyasa mekanizmasının kurallarına aykırı düşecektir. Esasen özel sektörcü bir iktidarın yönetiminde, kamu sektörü de özel sektörün hâkimiyeti altında ve onun kontrolüne tabi olduğu için, kamu sektörünün sanayi yatırımları özel sektörün tercihlerine göre yapılır.

Özel sektör için plân emredici olmayıp sadece yol gösterici olduğundan bu sektörün geri kalmış Doğu Bölgesinde yatırım yapması ise hiçbir zaman düşünülemez. Plân tasarısının *'bölgesel gelişme, şehirleşme, yerleşme sorunu'* bölümünde özel sektör yatırımlarının geri kalmış bölgelere yöneltilmesi amacıyla uygulanacak politikanın ana hatları şu şekilde tespit edilmiştir:

'Özel sektörün sanayi yatırımları geri kalmış bölgelerde yapmaları için teşvik unsurları arttırılacaktır. Bu amaçla özel kredi imkânları, vergi indirimleri, bütün altyapının hazırlandığı düzenli sanayi bölgeleri ve buralarda ucuz enerji imkânları sağlanacak, bu bölgenin geliştirme gücü olan kaynakları tespit edilip tanıtılacak ve bu bölgelerde yatırım yapacaklara rehberlik yapılacaktır.' (Plan tasarısı sayfa: 214)

Teorik plânda güzel görünen bu tedbirler, özel sektörün azami kâr sağlama amacı, emniyetli ve rasyonel çalışma arzusuyla asla bağdaşmaz. Altyapı yatırımları, bol ve ucuz enerji kaynağı, kalifiye işçisi ve sanayi geleneği olmayan Doğu Bölgesinde alınacak 'teşvik tedbirleri' ne olursa olsun, bu bölgeye sanayi yatırımı yapmak için özel sektörden tek bir kuruş gitmeyecektir. Kaldı ki, bizdeki özel sektör kısa zamanda, az sermaye ile çok para kazanma eğilimine sahip olduğu için yatırımlarını gelişmiş illerde arsa spekülasyonu, lüks konut inşaatı ve yabancılarla ortaklaşa yapılan montaj sanayiine yatırmaktadır. Birinci Beş Yıllık Plânda da aynı tedbirlerin öngörülmesine rağmen özel sektör geri kalmış Doğu illerinde hiçbir yatırım yapmamıştır. Esasen özel sektörün gelişmiş illerde bile sanayi yatırımları yapması ancak özel teşvik tedbirleriyle mümkündür.

O halde mevcut koşullar içinde İkinci Beş Yıllık Plân döneminde geri kalmış Doğu Bölgesinde, ne kamu sektörü, ne de özel sektör tarafından yatırım yapılacak ve dönem sonunda yurt ölçüsünde yapılması öngörülen 111,5 milyar liralık yatırımın gerçekleşmesinden sonra bölgeler arası dengesizlik daha çok artacaktır.

Plan tasarısında geri kalmış Doğu Bölgesinin sanayileşmesi için getirilen bu tedbirler yanında, altyapı yatırımlarının da öncelikle geri kalmış

bölgelere götürülmesi teorik olarak öngörülmüştür. Bu amaçla plânın bölgesel gelişme bölümünde şu ilke getirilmiştir: '*Geri kalmış bölgelerdeki stratejik şehirleşme merkezleri altyapı yatırımlarının yoğunlaştırılmasıyla özellikle desteklenecek ve geri kalmış bölgelerde iktisadi olma niteliğini kaybetmeden yapılabilecek sanayi yatırımları bu merkezlerde toplanarak kendi kendine gelişme gücü kazanan ve çevresini etkileyen gelişme noktaları elde edilecektir.*'

İlk bakışta geri kalmış bölgelerin kalkınması için isabetli ve tutarlı gibi görünen bu tedbirler manzumesi, plânın temel ekonomik felsefesiyle çatışma halinde olduğu için hiçbir zaman uygulanamayacak ve Doğu Bölgesi için tespit edilen altyapı yatırımları ile sanayileşme hedefleri gerçekleşemeyecektir.

Özel sektörcü kalkınma felsefesini benimsemiş, kamu yatırımlarında da piyasa mekanizmasının kârlılık ve verimlilik kurallarına bağlı kalmayı temel ilke olarak kabul eden bir iktidarın altyapı yatırımları için yapacağı harcamaları özel sektörün tercihlerine göre yapması zorunludur. Çünkü, gelişmiş bölgelerin sanayi şehirlerine yapılacak özel sektör ve kamu yatırımları yeni altyapı ihtiyaçları doğuracaktır. Yeni sanayi yatırımları daha fazla enerji, daha fazla su; yeni yol ve limanlar talep edecek ve bunların yapılmasını zorunlu kılacaktır. Yapılmış olan yatırımların başarısı ve iktisadi olma niteliğini koruyabilmek için yeni altyapı talepleri mutlaka karşılanacaktır. Esasen bu talepleri gerçekleştirmek plânın ekonomik temel mantığının bir gereğidir. Kaldı ki, altyapı yatırımlarında da genellikle, hizmetin niteliğine göre, kârlılık ve verimlilik prensibi aranmaktadır. O halde geri kalmış bölgelere altyapı hizmetlerinin öncelikle götürülerek sanayileşmeye müsait bir ortam hazırlanacağı yolundaki plân ilkesi uygulama kabiliyeti olmayan bir temenni olarak kalmaya mahkûmdur.

Sanayileşmiş ve hızla gelişmekte olan bölgelerin yeni altyapı taleplerinden artakalan mahdut imkânların Doğu Bölgesine gideceği kabul edilse bile, bu yatırımlar idari hizmetleri yürütmek için gerekli olan asgari hizmet alanlarına yönelecek fakat sanayileşmeye ortam hazırlayacak bir nitelikte olmayacaktır.

Sermeye Doğu İllerinden Gelişmiş Bölgelere Doğru Gidiyor

İkinci Beş Yıllık Plân döneminde yalnız sanayileşme olanaklarının Doğu Bölgesine kapalı tutulması bu bölgenin geri kalması için tek etken değildir. Bunun yanında geri kalmış bölgelerin aleyhine tecelli eden serma-

ye hareketlerinin de büyük çapta etkisi vardır. Kâr motifine dayanan özel sektörcü kalkınma felsefesini benimseyen bir plânın uygulama döneminde elbette ki sermaye en iyi, en kârlı ve en emniyetli iş alanlarını seçecek ve bu iş alanlarının bulunduğu bölgelerde toplanacaktır. Doğuda biriken sermaye de ayni kurala uyarak Batı illerine akacaktır. Bütün sözde 'teşvik tedbirlerine' rağmen bunun aksi hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Nitekim gerek plânsız dönemlerde, gerekse geri kalmış bölgelerin kalkınması için ayni ilkeleri ihtiva eden Birinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı döneminde Doğuya hiçbir özel sermaye gitmediği halde aksine özel sermayenin bu bölgeden gelişmiş illerimize doğru aktığını görmekteyiz. Sermayenin kutuplaşma eğilimi, İkinci Beş Yıllık Plânda da teşvik edildiğinden, bu plân döneminde de geri kalmış Doğu illerimize özel sermaye gitmeyecek fakat Doğudan gelişmiş Batı illerimize büyük oranda sermaye akımı olacaktır.

Doğuda Yapılacak Kamu Yatırımlarının Niteliği

Özel sektörcü bir sosyo-ekonomik düzende kamu yatırımlarının yönünü ve niteliğini özel sektörün tercihleri tayin eder. Doğuda sanayi olmadığı için özel sektörün temsilcileri büyük toprak ağalarıyla büyük sürü sahipleridir. Bu sebeple İkinci Beş Yıllık Plân döneminde Doğu'da yapılacak kamu yatırımları tarım sektörüne yönelecek, toprak ıslâhı, sulama, gübreleme ve benzeri işlere münhasır kalacaktır. Bugünkü sosyal dengesizliği büsbütün artıracak olan bu yatırımlar büyük toprak ağalarının daha çok güçlenmesine ve topraklarının değerlenmesine yol açacaktır. Bu da sosyal adaleti ve tarımda modernleşmeyi gerçekleştirecek olan toprak reformunu büsbütün zorlaştıracaktır.

Planlı dönemde Doğuda yapılan kamu yatırımlarının niteliğini belirtmek bakımından 1966 yılı İcra Programına göre, yapılması öngörülen yatırımların mukayeseli bir tahlili yararlı olacaktır. 1966 yılında Türkiye'de tarım ve sanayi sektörlerine yatırılması öngörülen 2 milyar 48 milyon 113 bin liranın %53'ü tarım sektörüne, %47'si ise imalat ve sanayi sektörüne ayrıldığı halde, 17 Doğu ilinde 217 milyon 95 bin lirayı bulan yatırımların %73'ü tarım sektörüne, ancak% 27'si imalat ve sanayi sektörüne ayrılmıştır.

Görüldüğü gibi Doğu illerimizde yapılan kamu yatırımları Türkiye'deki genel yatırımların yönünden ayrı bir doğrultudadır. Yani daha büyük oranda tarım alanına yapılmaktadır. Birinci Beş Yıllık Plânın bu özelliği, İkinci Beş Yıllık Plânda daha net bir şekilde ortaya konduğuna göre, Doğuda yapılacak yatırımlar tarımsal karakterini koruyacaktır.

Planlı dönemde bütçe açığını kapamak için yıllık programlarda kısıntılar yapılması bir gelenek haline gelmiştir. Üzüntü ile işaret etmek isteriz ki, bu kısıntılar genellikle Doğu illerinde öngörülen yatırımlara isabet etmektedir. Ayrıca Doğuda yıllık programların gerçekleşmesi de daima Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Doğuda yapılan kamu yatırımlarının gerçekleşme oranı hakkında Başbakanlık kanalıyla Plânlama Teşkilatına yönelttiğimiz soruların cevabını alamadık. Fakat gözlemler bunu açıkça göstermektedir. Örnek olmak üzere, Birinci Beş Yıllık Plânda yer alan Diyarbakır Tıp Fakültesi, Kulp Yatılı Bölge Okulu ile Ergani ilçesinin elektrifikasyon projesi ve benzeri kuruluşların bu plân döneminde gerçekleştirilemediğini zikredebiliriz.

2 - Tarımda Modernleşme:

Sanayileşmeden sonra, gelişme olayının ikinci önemli unsuru tarımda modernleşmedir. Tarımda modernleşme konusunda İkinci Beş Yıllık Plânda öngörülen tedbirler Türkiye gerçeklerinden uzak ve bilimsel olma niteliğinden yoksundur. Üstelik bu tedbirlerin, plânın temel ekonomik felsefesiyle çatışma halinde olmasından gerçekleşme olanakları da yoktur. Tarımda modernleşmenin ilk unsuru toprak reformu ve ikinci unsuru da tarımda modern teknolojinin uygulanmasıdır. Plânda toprak reformundan açıklıkla bahsedilmediğine göre, gelişmenin temel unsuru olan tarımda modernleşme sorunu da yüzüstü kalacaktır.

Geri kalmış Doğu bölgesinde sanayileşmeye ortam hazırlayacak ve düzenli bir şehirleşmeyi gerçekleştirmede etkili bir rol oynayacak olan toprak reformunun İkinci Beş Yıllık Plânda kasıtlı olarak ihmal edilmesi Doğu bölgesini geri kalmışlığa mahkûm eden zihniyetin bir tescilidir.

Bütün Türkiye'de olduğu gibi, özellikle Doğu bölgesinde toprak reformunu zorunlu kılan üç önemli neden vardır.

a) Toprak Reformunu Zorunlu Kılan, Ekonomik ve Teknik Sebepler

Tarımda modernleşme, tarım sektörüne yapılacak girdilerin en rasyonel bir şekilde kullanılması ve tarımda verimliliğin arttırılmasıyla gerçekleşebilir. Devlet Plânlama Teşkilatının 1963 yılı gelir dağılımı tahminleri konusunda yapılan araştırma göstermektedir ki, Türkiye'de tarımsal işletme boyutları büyüdükçe hektar başına toprak ürünleri geliri düşmektedir. Bir ünite toprak ürünü elde etmek için kullanılan belli başlı girdi endeksleri devlet çiftlikleri için 1 iken, aile tipi çiftliklerde 1,5 - 2, büyük işletme-

lerde ise 3-10 arasında değişmektedir. Şu halde büyük mülk sahipleri toprak faktörünü ve sermaye faktörünü köylü aile işletmelerine nazaran çok düşük seviyede kullanmaktadırlar. Diğer bir deyimle, köylü aile işletmeleri büyük mülk sahiplerine nazaran emeği daha verimli bir şekilde değerlendirmekte ve kıt bir faktör olan sermayenin rasyonel bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadırlar. Demek oluyor ki, bugünkü şartlarda büyük arazi mülkiyeti tarımın gelişmesinde bir engel teşkil etmektedir. Burada tarımda modernleşmenin gerçekleşmesi için toprak reformunun ekonomik ve teknik zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

b) Toprak Reformunu Zorunlu Kılan Sosyal Sebepler

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için toprak reformu yapılmasında tarımda verimliliğin artmasıyla birlikte büyük sosyal zorunluluklar da vardır. Bilindiği gibi Doğuda ağalık düzeninin ekonomik dayanağı büyük toprak mülkiyetidir. Büyük toprak sahipleriyle, topraksız ve az topraklı köylülerin ilişkilerinde serbest iradeyi aşan ortaçağ münasebetleri hâkimdir. Doğuda köylülerin hür ve bağımsız olarak davranmaları, politik alanda iradelerini serbestçe kullanabilmeleri bu bağlı durumdan kurtulmalarına, yani toprak reformunun yapılmasına bağlıdır. Aksi halde ağalık ve şeyhlik ilişkileri sosyal uyanmayı ve toplumsal gelişmeyi engellemekte devam edecek, Doğuda şikayet konusu olan asayişsizlik ve dağlarda kol gezen eşkıyalık sürüp gidecektir.

c) Adaletli Bir Gelir Dağılımı İçin Toprak Reformunu Zorunludur

Toprak reformunu zorunlu kılan bir diğer önemli faktör de İkinci Beş Yıllık Plânın çeşitli bölümlerinde yer alan gelir dağılışındaki adaletsizliğin düzeltilmesi gereğidir. Gerçekten Türkiye'de, özellikle Doğu illerimizde gelir dağılımındaki adaletsizliği yaratan önemli faktör toprak dağılımındaki dengesizliktir. Doğu illerinde toprak mülkiyetinin dağılışındaki dengesizliği göstermek için Köy İşleri Bakanlığınca hazırlanan "Ağrı, Kars, Erzurum, Mardin, Muş ve Diyarbakır" illerine ait köy envanter etütlerine bir göz atmak yeterlidir. Bu altı ilin köylerinin ortalama 14'ü tek kişinin, 20'si bir ailenin ve 7'si de bir sülalenindir. Bu altı ilin çiftçi aile yekûnu 380.980'dir. Hiç toprağı olmayan çiftçi ailesi 130.027 olup, bu illerde ortalama topraksız çiftçi ailesi oranı %35,5'tur. Bu topraksız köylü aileleri büyük toprak sahiplerinin arazilerinde tarım işçisi, ortakçı, kiracı ve maraba olarak çalışmaktadırlar.

1963 yılı gelir dağılımı tahminleri konusunda yapılan araştırmaya göre, Türkiye'de üst gelir dilimine giren büyük mülk sahipleri tarımsal toprakların %61,5'una sahiptir ve tarım sektöründeki yıllık gelirin %46'sını almaktadırlar. Bu veriler göz önüne alınarak yapılan değerlendirmede; '*Bu gözlemlere dayanarak redistribütif uygulamalara* (toprak reformu-TZE) *gidilmediği takdirde, gelecek on yıllık devrede Türkiye'de gelir dağılımının şimdikinden daha gayri adil bir şekil alacağı sonucuna varabiliriz.*' hükmü çıkarılmıştır.

Bu itibarla gerçekten gelir dağılışında adaletli ve dengeli bir düzen kurma tasavvuru samimiyetle benimsenmişse, bu takdirde yapılacak ilk iş köklü bir toprak reformunu gerçekleştirmektir. Kaldı ki, toprak reformu bir anayasa emridir. Anayasamızın 37'nci maddesinde *"Devlet, topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçiye toprak sağlamak amacıyla gereken tedbirleri alır."* denmektedir. Anayasanın bu açık hükmü ile birlikte, yukarıda belirttiğimiz sosyal ve ekonomik zorunluluklara rağmen, İkinci Beş Yıllık Plânda toprak reformunun açık bir şekilde benimsenmemiş olması geri kalmış Doğu Bölgesinin kalkınması için iktidarın hiçbir arzu beslemediğini göstermektedir.

3 - Dengeli Şehirleşme:

Geri kalmış bölgelerin gelişmesini sağlayacak üçüncü önemli faktör de dengeli bir şehirleşme hareketinin gerçekleşmesidir.

Türkiye'de ve geri kalmış Doğu illerimizde şehirleşme hareketinin özelliğini belirtmek bakımından, bizdeki hızlı şehirleşme sürecini ileri sanayi ülkelerinin şehirleşme süreci ile karşılaştırmak gerekir.

Türkiye'de şehirleşme hareketi genellikle Batı Avrupa ülkelerinden farklı bir şekilde gelişmektedir. Batı ülkelerinde şehirleşmenin temel nedeni hızlı bir sanayileşme olmuştur. Hızlı sanayileşme sonucu büyük sanayi merkezleri haline gelen şehirler tarım sektöründe yaşayan nüfusu kendilerine çekmek suretiyle süratle gelişmişlerdir. Sanayileşmeye paralel olarak tarım alanında da teknik ilerleme olmuş ve makineli tarıma geçilmiştir. Tarımdaki, teknik ilerleme ise az emek gücüyle daha büyük istihsale imkân verdiğinden sanayileşmenin çekici etkisine paralel olarak tarım sektöründe yoksullaşan nüfusun şehirlere akmasına sebep olmuştur. Böylece Batı ülkelerinde sanayileşmenin çekici etkisi yanında, makineli tarımın da itici etkisiyle birbirini tamamlayan çift etkenli bir şehirleşme hareketi görmekteyiz. Ama, Batı Avrupa ülkelerinde şehirleşme hareketinin belirleyici nedeni sa-

nayileşme olmuştur. Bundan ötürü Batıdaki şehirleşme süratli bir şekilde gelişen sanayileşmenin etkisi altında geçici sosyal çözülme safhalarından geçerek modern ve düzenli şehirlerin gelişmesini sağlamıştır.

Halbuki Türkiye'de şehirleşme hareketi sanayileşmeden bağımsız olarak tarım sektörünün itici ve kovalayıcı etkisi altında gelişmektedir. Gelişmiş Batı illerimizde bile sanayileşme hareketi şehirleşmeye nazaran çok yavaş bir tempo takip ettiğinden Türkiye'deki şehirleşme hareketi Batı ülkelerinden farklı olarak devamlı sosyal çözülme bölgeleri arz eden düzensiz ve dengesiz bir tarzda gelişmektedir.

Geri kalmış Doğu illerinde ise, sanayileşme hiç olmadığından, bağımsız olarak başlayan makineli tarımla birlikte kredi ve teknik imkânsızlıkların küçük işletmeler için yarattığı zorluklar sebebiyle, toprağın mahdut ellerde birikmesi sonucu giderek yoksullaşan köylü nüfus durmadan şehirlere akmaktadır. Doğudaki şehirleşme oranı gelişmiş Batı illerimize nazaran daha yüksektir. 1960 - 1965 döneminde Marmara Bölgesinde şehirleşme oranındaki artış %8 iken, aynı dönemde Doğu illerimizde bu oran %25 olmuştur. Geri kalmış Doğu illerinde görülen bu süratli şehirleşme hareketi bu bölgedeki büyük şehirlerin etrafında devamlı çözülme alanları yaratmakta ve tarım sektöründeki gizli işsizlik yanında şehirlerde de gittikçe artan bir açık işsizliğe sebep olmaktadır. İkinci Beş Yıllık Plân geri kalmış Doğu illerine, sanayileşme ve toprak reformuna dayanan tarımda modernleşme olanaklarını kapalı tuttuğu için plânın uygulama döneminde hızla gelişecek şehirler bu bölgede son derece önemli sosyal problemlerin kaynağı olacaktır. Bu dönemde istihdam sorunu ile birlikte, devamlı çözülme alanları biçiminde oluşan gecekondu bölgeleri ve gittikçe yoğunlaşan barınma problemi geri kalmış Doğu bölgesinin önemli sorunları olarak ortaya çıkacaklardır.

Görüldüğü gibi, geri kalmış Doğu bölgesinin gelişmesi için gerekli sanayileşme, tarımda modernleşme ve düzenli şehirleşme hareketini sağlayacak nitelikte olmayan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı, Doğu bölgesinin dengeli bir şekilde kalkınma isteklerine bütün kapıları kapalı tutmuştur. Plânın uygulama döneminde Doğu ile gelişmiş bölgeler arasındaki uçurum daha da derinleşecek ve bu bölgenin kalkınma sorunu büsbütün çıkmaza girecektir. Plânın son yıllarında kamu yatırımları tamamen kısılacak, buna karşılık devlet imkânları özel sektöre transfer edilmek suretiyle sanayileşme sorunumuz özel sektörün himmetine bırakılacaktır. 1970 - 1972 yıllarında bu amaçla devlet hazinesinden 2 milyar 800 milyon liranın özel

sektöre aktarılması öngörülmüştür. Özel sektöre hâkimiyet tanıyan bu politika plânda şu şekilde ifade edilmiştir:

'İkinci Beş Yıllık Plân döneminde imalat sektörü gelişiminin uzun vadede esas olarak özel sektöre bırakılmasını sağlayıcı bir politika izlenecektir.'

Bu perspektif, geri kalmış Doğu bölgesini giderek yoksullaşmaya ve bir mahrumiyet bölgesi olarak değişmez kaderini yaşamaya mahkûm etmeyi öngörmektedir.

Dengesiz Gelişmenin Nedenleri ve Doğu Sorununun Çözümü İçin Önerilerimiz

Bölgeler arası dengesiz gelişme özel sektörle kalkınma sisteminin zorunlu bir sonucudur. Kâr faktörünün düzenleyici rol oynadığı bir toplumda dengesiz gelişmeyi ortadan kaldırmak ve düzenli bir gelişme sağlamak mümkün değildir. Özel sektörle kalkınmayı öngören bir toplum düzeninde dengesiz gelişmenin gereği olarak, tarihi süreç içinde yurdun bir bölgesi geri kalmaya mahkûmdur. Bu mekanizma ile birlikte bir bölgenin geri kalmasında çeşitli sosyolojik ve ideolojik etkenlerin de rolü vardır. Kapitalist yoldan kalkınma ilkesine bağlı bütün ülkelerde, ortalama gelişme düzeyinin gerisinde kalan, geri kalmış bölgelerin mevcudiyetine rastlanmaktadır. Örneğin, İtalya'nın güneyi, Fransa'nın Massif santralleri ve Amerika'nın Güney eyaletleri bu ülkelerin geri kalmış bölgeleridir.

Türkiye'de Doğu geri kalmış bir bölge olarak Osmanlı derebeylik düzeninden intikal etmiş ve özel sektörle kalkınma yöntemlerinin etkisi ile dengesiz bir gelişme sonucu çeşitli tarihi dönemlerden geçerek bugünkü safhaya gelmiştir.

Cumhuriyet döneminde tek parti iktidarı yıllarında uygulanan politika dengeli kalkınmayı sağlayacak nitelikte olmadığı gibi, üstelik Doğu'da yaşayan yurttaşlarımıza etnik özelliklerinden dolayı yapılan ayırıcı muameleler ve haksız baskılar bölgenin sosyo ekonomik bakımdan daha da geri bir duruma düşmesine sebep olmuştur.

Çok partili hayata girdiğimiz ilk yıllarda, Halk Partisi iktidarı Doğu'da yaşayan vatandaşların kırgınlıklarını bertaraf etmek için Doğu'nun geri kalmış bir bölge olduğunu ve bu bölgenin kalkınması için özel tedbirler almanın gerektiğini kabul etmiştir. Bu nedenle Doğu kalkınması adı altında bütçeye özel fonlar konulmak suretiyle bu bölgenin kalkınması ve mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtulmasının çareleri aranmıştır. Fakat dü-

şünülen tedbirlerin ve bütçeye konulan tahsisatın yetersizliği bu davranışın samimiyetsizliğini ortaya koymakta gecikmemiştir.

Demokrat Partinin on yıllık iktidarı boyunca da, daha çok politik nedenlerle Doğu'nun geri kaldığı teması işlenmekle beraber gerçek anlamda Doğu kalkınması için olumlu hiçbir icraat yapılmamıştır. Üstelik DP iktidarının dayanağı olan büyük toprak ağalarının güçlenmesi için alınan tedbirler Doğu'daki sosyal dengesizliği büsbütün arttırmıştır. Bu dönemde de resmi dilde bir mahrumiyet bölgesi olarak tescil edilen Doğu, devlet memurlarının bir süre için çile doldurma yeri veya beğenilmeyen memurların bir sürgün diyarı olarak muamele görmüştür.

Uzun yıllar söz konusu edilmeyen Doğu kalkınması, çok partili hayata girdiğimizden bu yana, dengeli gelişme problemi olarak ele alınmakta, politik çevrelerde olduğu gibi, bilim çevrelerinde de tartışma konusu olmaktadır. Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınma sorunu üzerinde yapılan tartışmalar bu konuda değişik fikirlerin ortaya çıkmasına imkân sağlamıştır.

Bugün gittikçe bilinçlenen halk kitleleri, Doğu kalkınması konusunda politikacıları sürekli bir şekilde baskı altında tutarak dengeli bir gelişmeyi sağlamak için gayret sarf etmelerini istemektedirler. Bu nedenle, genellikle mensup oldukları hâkim sınıfların çıkarları icabı özel sektörcü olan Doğulu politikacılar dengeli kalkınmanın bir sistem meselesi olduğunu düşünmeden özel sektörcü siyasal iktidarları Doğu bölgesini ihmal etmekle suçlamaktadırlar. Böylece hem özel sektörcü olmak, hem de özel sektörcü iktidarların kendi temel ekonomik görüşlerine uygun icraatlarını yermek gibi bir çelişi içine düşmektedirler.

Plan müzakerelerinde de özel sektörcü kalkınma ilkesine bağlı bazı konuşmacıların dengeli kalkınma konusunda yaptıkları tenkitler kendi temel ekonomik mantıklarıyla tutarlı olmamıştır. Çünkü İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânının dengeli kalkınmayı gerçekleştirecek nitelikte olmaması, Adalet Partisi'nin ekonomik görüşü ile çelişme halinde değildir.

Ancak, dengeli gelişme konusunda plânın geri kalmış bölgeler için, politik maksatlarla getirdiği kalkınma ilkelerinin Adalet Partisi iktidarının özel sektörcü ekonomik görüşü ile tutarlı olmayışı bir eleştiri konusu olabilir. Aksi halde, plânın niteliğine bakmadan ve dengeli gelişmenin temel kurallarını gözetmeden, politik nedenlerle, soyut bir kavram olarak Doğu kalkınmasından bahsetmek samimiyetten uzak bir davranış olmaya mahkûmdur.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması konusunda, özel sektörcü diğer bazı politikacılar da siyasi iktidarların Doğu'da devletçi ve gelişmiş Ba-

tı illerimizde özel sektörcü olması gerektiğini savunmaktadırlar. Politik amaçlarla ortaya atılan bu görüşler de toplum gerçeklerine ve bilim kurallarına aykırı düşmektedir. Çünkü bir siyasi iktidar sosyal ve ekonomik görüşlerini bütün yurt ölçüsünde gerçekleştirmekle yükümlüdür. Bu zorunluluk siyasi iktidarların dayanağını teşkil eden sosyal güçlerin temayülleri ve tercihleri icabıdır. Bir siyasi iktidarın bir bölgede özel sektörcü, bir diğer bölgede devletçi olmasını istemek, eğer bir bilgisizlik eseri değilse, mutlaka Doğu bölgesinin fakir halkını avutmayı öngören bir politik oyundur.

Özel sektörcü iktidarların sosyal ihtiyaçlara öncelik vermesi ve dengeli bir gelişmenin olanaklarını sağlaması beklenemez. Ancak günümüzde gittikçe bilinçlenen emekçi sınıf ve tabakalarla onların siyasal örgütlerinin etkisi altında bu iktidarlar da sosyal ihtiyaçlara göre bazı tercihler yapmak zorundadırlar. Bu sebeple özel sektörcü ileri Batı ülkelerinde, dengesiz gelişme sonucu ortalama kalkınma düzeyinin gerisinde kalan gelişmemiş bölgelerin kalkınması için bazı çabalar sarf edildiğini görmekteyiz. İtalya'nın geri kalmış güney bölgesi için yapılan özel kalkınma plânları, Fransa ve Amerika'da geri kalmış bölgelerin kalkınması amacıyla yetersiz de olsa alınan tedbirleri, bu çabalar için birer örnek olarak gösterebiliriz.

Halbuki İkinci Beş Yıllık Plânın hazırlanmasında, piyasa ekonomisinin kuralları dışında sosyal ihtiyaçlara bir tercih tanınmamıştır. Özellikle Doğu bölgesinin kalkınması için bu kuralların dışında özel hiçbir tedbir öngörülmemiştir. Plânın temel mantığı ile bir çelişmeye düşmeden ve onun özel sektörcü niteliğini bozmadan Doğu bölgesinin kalkınmasındaki sosyal zorunluluklar göz önünde tutularak Doğu'da kamu sektörünün sanayi yatırımları için uzun bir süre kârlılık ve verimlilik şartının aranmayacağı ilkesini plâna koymak mümkündür. Bunun yapılmamış olması AP iktidarının henüz, sosyal ihtiyaçlara öncelik vermesini gerekli kılacak yeterli bir toplumsal baskı altında olmadığının bir belirtisidir.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması başlı başına bir hedef olduğu gibi, uzun vadede sosyal ve ekonomik hayatımız üzerinde de olumlu bir etki yapacak ve Türkiye'nin genel kalkınmasında müspet rol oynayacaktır. Doğu kalkınması ekonomik kaynaklarımızın harekete geçmesini, sosyal adaletin ve toplumumuzun sosyal yapısında ileriye doğru bünyesel bir değişikliğin gerçekleşmesini de sağlayacak ve bugün giderek azgınlaşan ırkçı, Turancı, faşist akımların toplum hayatımızda yer etmesine engel olacaktır.

Gerçek Bir Dengeli Kalkınma ve Gerçek Bir Doğu Kalkınması Nasıl Gerçekleşir?

Sosyal ihtiyaçlara öncelik veren kalkınma plânının hazırlanması bir iyi niyet işi değil, toplum yönetimiyle ilgili bir sistem meselesidir.

Bu sebeple bölgeler arası dengesiz gelişmenin son bulması, geri kalmış Doğu bölgesinin gelişmesi, Türkiye'nin Doğusu ve Batısı ile kalkınmış bir ülke haline gelmesi, ancak insana değer veren ve halk yararına işleyen, sosyal ihtiyaçlara öncelik tanıyan toplumcu bir iktidarın yönetimi ile mümkündür. Anayasamızın öngördüğü sosyal ve ekonomik hakların yaşama geçmesi, dengeli, adaletli, süratli bir kalkınmanın gerçekleşmesini sağlayacak bir kalkınma plânı da ancak bu nitelikte bir iktidar tarafından gerçekleştirilebilir.

Doğu'nun kalkınması ancak, halktan yana toplumcu bir düzende, toprak reformu yapılarak halkın bizzat işleyeceği toprağa kavuşması, tarımsal teknik ve kredi ile donatılması ile birlikte devlet eliyle ve öncelikle bu bölgeye altyapı yatırımlarının götürülmesi, süratli bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesi ve halk yararına işleyen bir eğitim ve kültür seferberliği ile mümkündür. Esasen Doğu kalkınmasının bilime dayanan tek yolu da budur.

Doğu Bölgesinin Geri Bırakılmasını Haklı Gösteren İdeolojik Akımlar

Bilindiği gibi toplum hayatında her sosyo-ekonomik altyapının bir de ideolojik üstyapısı vardır. Bu üstyapı temel ekonomik yapıya dayanmakla beraber mütekabilen altyapıyı etkiler hatta bağımsız bir akım olarak toplum hayatında etkili bir rol oynamaya başlar. Bugün Türkiye'de Doğu bölgesinin geri kalmış olduğundan bahsetmek ve bunu gidermek için tedbir istemek adeta bir suç sayılmakta, talep sahiplerine de şüpheli gözlerle bakılmaktadır. Nitekim İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı için Sayın Başbakan Demirel bütçe ve plân komisyonunda yaptığı takdim konuşmasında '*geri kalmış bölgelerin kalkınması bir tefrik yapma anlamında kullanılamaz*' diyerek bu hususa özellikle parmak basmak ihtiyacını duymuştur.

Halbuki geri kalmış bölgelerin özellikle Doğu bölgesinin kalkınmasını istemek bir farklılık yapmak değil, aksine tarihi gelişim içinde meydana gelen farklı bir gelişmenin ortadan kalkmasını istemektir. Dengesiz gelişmeye karşı çıkmak, Türkiye'nin topyekûn Doğusu ve Batısıyla gelişmiş bir ülke haline gelmesini istemek, tam aksine ülke ve millet bütünlüğüne olan bağlılığın en samimi bir ifadesidir.

Hal böyle iken geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasını istemek neden tefrik yaratıcı bir davranış olarak nitelendirilir? Bunun anlamı, tehdit

yoluyla, özel sektörcü kalkınma felsefesinin başarısızlığını örtbas etmek ve meselenin tartışma konusu yapılmasını önlemektir. Geri kalmışlığı haklı göstermek ve bu bozuk düzenin sürgit devamını sağlamak amacıyla ortaya atılan fikirler, aslında özel sektörcü sosyoekonomik düzenin dayanağı olan ideolojik araçlardır.

Asıl Doğu bölgesinin kalkınmasına karşı çıkmak ve statükonun muhafazasına yardımcı olmak bir tefrika yaratmaktır. Hele Doğu'da yaşayan vatandaşlarımızın etnik özelliklerinden ötürü bu bölgenin mahrumiyet bölgesi olarak kalmasını haklı göstermeye çalışmak millet bütünlüğüne yönelen faşist emellerin en haince örnekleridir.

Doğu Bölgesinin geri kalmışlığını haklı gösteren, Anayasaya karşı ve millet bütünlüğünü bozucu ideolojik akımlar son zamanlarda daha da pervasızca yayılmak istenmektedir. Bunlardan bazı örnekler vermek isterim:

Aylık *Ötüken* dergisinin 1967 Nisan sayısında bir yazar Doğu'da yaşayan vatandaşlarımız için; *"Kürtler Türk Milletinin başını belaya sokmadan, kendileri de yok olmadan çekilip gitsinler. Nereye mi? Gözleri nereyi görür, gönülleri nereye çekerse oraya gitsinler. İran'a, Pakistan'a, Hindistan'a, Barzani'ye gitsinler. Birleşmiş Milletler'e başvurup Afrika'da, yurtluk istesinler. Türk ırkının aşırı sabrı olduğunu, fakat ayranı kabardığı zaman kağan arslan gibi önünde durulmadığını, ırkdaşları Ermenilere sorarak öğrensinler de akılları başlarına gelsin"* diye yazmaktadır.

Yine aynı yazar aynı yazının başka bir bölümünde; '*Çingene vatandaşlarımızın ıslahı*' ve '*insan güzeli vatandaşlar yetiştirmek için*' onları Hakkari'de yaşayan 50 bin Kürt'ün içine sürmeyi tavsiye etmektedir.

Başka bir yazar, *Milli Yol* dergisinin 13'üncü sayısında; '*Kazak ve Kırgızların topluca ve eski aşiret disiplini ve göçebe hayat şartları içinde ve tabii daima alıştıkları gibi silahlı olarak Doğu illerimizin sınır boylarına yakın bölgelerine yerleştirilmeleri, o bölgelerin meselelerinin büyük bir kısmını kökünden halleder.*

Hem de devlete şimdiki ardı-arkası kesilmeyen ve çoğu boşa giden masrafların yerine 10 para masrafa mal olmadan.' diye pervasızca yazabilmektedir.

Doğuda yaşayan vatandaşlarımızın etnik özelliklerini paravan yaparak ortaya atılan bu faşist fikirler aslında özel sektörcü sosyoe konomik düzenin dengesiz ve adaletsiz gelişme olanaklarını doğrulayan ve Doğu bölgesinin geri kalmışlığını haklı göstermeye çalışan ideolojik akımlardır.

Anayasamızın 54'üncü maddesi kan esasına dayanan millet anlayışını reddetmektedir. Yine Anayasamızın 12'inci maddesi '*herkes, dil, ırk, cin-*

siyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ayırımı gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.' ilkesini getirmek suretiyle vatandaşlar arasında etnik özelliklerinden dolayı ayırım yapmayı kesinlikle yasaklamıştır.

Anayasamızın 3.maddesi de '*Türkiye devleti ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür'* dediği halde, Anayasamızın bu hükümlerini pervasızca çiğneyerek, kan esasına dayanan bir millet kurma özlemi içinde olan bu sapık fikirlerin, toplumumuzda müsamaha ile karşılanması tehlikeli bir gelişmenin işareti sayılması gerekir.

Doğu'nun geri kalmış bir bölge olduğunu ifade ederek Doğu kalkınması için hükümetleri göreve çağıran yurtsever aydınlarımız bölücülük yaptıkları gerekçesiyle Adalet Bakanının direktifiyle tutuklanırken millet bütünlüğünü bozan, kanunlarımızın suç saydığı bu ayırıcı fikirlerin sahipleri ise hiçbir takibata uğramamakta, adeta teşvik görmektedirler.

Doğu'da yaşayan çilekeş halkımızın içinde bulundukları feci hayat şartlarını düzeltmek için ciddi bir çaba sarf edilmediği halde, onların en ağır hakaretlere maruz kalmaları, kendi öz vatanlarından kovulmak ve toptan imha edilmek tehdidiyle karşı karşıya bırakılmaları insanlık tarihinin kaydettiği en yeni bir diskriminasyon politikasıdır.

Hükümeti, Anayasaya karşı olan bu ayırıcı, faşist akımlar üzerinde dikkatle durmaya ve gerekli tedbirleri almaya davet etmeyi bir görev sayarız.

Bütün bu nedenlerle, Doğu bölgesinin kalkınması için İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânına, kamu sektörünün sanayi yatırımlarıyla altyapı yatırımlarının uzun bir süre kârlılığı düşünülmeden öncelikle bu bölgede yapılacağını belirten, bir ilkenin konulması gerekmektedir. Plânın bütünlüğüne ve ekonomik mantığına aykırı düşmeyen bu teklifimi bir önerge ile huzurunuza getireceğim. Önergemin tasviplerinize mazhar olacağı temennisiyle yüce Meclisi Türkiye İşçi Partisi Grubu adına saygıyla selamlarım.[7]

Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınması İlkeleri Üzerinde Değişiklik Önergesi

İkinci Beşyıllık Plân tasarısının 'Geri Kalmış Bölgelerin Kalkınması İlkeleri' üzerinde yaptığım konuşma bittikten sonra Doğu'nun sanayileşmesi için bir değişiklik önergesi hazırladım. Meclis Başkanlığına sunduğum önergeyi Behice Boran, Sadun Aren, Cemal Hakkı Selek, Yahya

7. Tarık Ziya Ekinci Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt: 19, Birleşim 121-128, 27/06/1967, S: 393-402.

Kanbolat ve Adil Kurtel arkadaşlarım da imzaladılar. Önerge okunduktan sonra, Komisyon Başkanı ve Hükümet temsilcisi önergeye katılmadıklarını bildirdiler. Genel Kurulu ikna etmek ve önergenin Meclis tarafından benimsenmesini sağlamak için söz aldım ve gerekçelerimi yeniden detaylı biçimde açıkladım. Söz konusu önerge ve açıklamak için yaptığım konuşma metni aşağıdadır.

"Millet Meclisi Başkanlığına

Plan tasarısında, yatırım projelerinin seçiminde iktisadi olma niteliği esas prensip olarak alınmıştır. Bu prensip, geri kalmış bölgelere, özellikle Doğu bölgesine, iktisadi faaliyetlerin götürülmesini fiilen engellemektedir.

Bu engeli bir ölçüde ortadan kaldırmak için aşağıdaki hususların plânın 'bölgesel gelişme' bölümüne konulmasını rica ederiz.

Saygılarımızla. 30.06.1967

Diyarbakır: Tarık Ziya Ekinci, Urfa: Behice Boran, İstanbul: Sadun Aren, İzmir: Cemal Hakkı Selek, Hatay: Yahya Kanbolat, Kars: Adil Kurtel.

Değişiklik Önerisi

"İktisadi faaliyetleri, geri kalmış bölgelere yöneltmek amacıyla altyapı yatırımları iktisadi olma niteliği gözetilmeden öncelikle bu bölgelerde yapılacaktır.

Sanayi ve imalat alanlarında yapılacak kamu yatırımlarında geri kalmış bölgelere öncelik tanınacak ve bu bölgelerde yapılacak kamu yatırımları için 20 yıl süreyle iktisadi olma niteliği aranmayacaktır."

TİP Grubu adına Tarık Ziya Ekinci

"Sayın Başkan, Sayın Milletvekilleri,

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için İkinci Beş Yıllık Plânın getirdiği ilkeler ve tedbirler manzumesi plânın temel ekonomik felsefesi ile bağdaşır nitelikte olmadıkları için gerçekleşme olanakları yoktur. Plândaki bu eksikliği karşılamak amacıyla bu önergeyi huzurunuza getirmiş bulunuyoruz.

Planın tümü üzerinde Grubumuz adına yaptığım konuşmada açıkça belirttiğim gibi dengeli kalkınmayı sağlamak ve geri kalmış bölgelerin kalkınmasını gerçekleştirmek bir iyi niyet işi olmaktan çok bir sistem meselesidir. Buna rağmen plânın bağlı olduğu sistemi bozmadan iyi niyetli çabalara imkân verecek bir ilkeyi plâna koymak mümkündür. İşte önergemiz bu amaçla hazırlanmıştır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı özel sektöre öncelik tanıyan, kârlılık ve verimlilik esasına dayanan piyasa ekonomisinin kurallarına göre işleyecek bir temel ekonomik felsefeyi benimsemiştir. Bu temel kural gereğince, altyapı kuruluşları bulunmayan, sanayi geleneği olmadığı için işbirliği imkânı olmayan ve kalifiye işçi bulmanın mümkün olmadığı geri kalmış Doğu bölgesinde kamu yatırımlarının yapılması mümkün olmayacaktır. Velev ki Sayın Komisyon Başkanı İsmet Sezgin Bey'in anladığı şekilde iktisadi olma niteliği kâr yapmadan sadece dengi dengine bir yatırım yapma şeklinde mütalaa edilse bile, bu eksiklikler sebebiyle Doğu bölgesinde yapılacak yatırımların iktisadilik niteliği olmayacaktır.

Projelerin seçilmesinde iktisadi olma niteliği esas prensip olarak kabul edildiğine göre, bu şartlar içinde Doğu bölgesinde sanayi alanında hiçbir kamu yatırımı yapılamayacaktır.

Özel sektör için alınacak teşvik tedbirleri ne olursa olsun, bugünkü koşullarda Doğu bölgesinde yatırım yapması düşünülemez.

Geri kalmış bölgelerin kalkınması için aynı ilkeleri ihtiva eden Birinci Beş Yıllık Plânın uygulama döneminde bütün iyi niyetlere rağmen, Doğu'da gelişmeyi sağlayacak sanayi merkezlerinin kurulması mümkün olmamıştır. Aynı nedenlerle İkinci Beş Yıllık Plân döneminde de geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması mümkün olmayacaktır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânında Birinci Beş Yıllık Plândan farklı olarak geri kalmış bölgelerin kalkınmasını engelleyen bir başka kural daha vardır. Yatırım harcamalarında takip edilecek politikayı gösteren bu kural plânda şu şekilde ifade edilmiştir:

'Toplam yatırımların özel ve kamu kesimleri arasındaki dağılımı zorlayıcı bir nitelik taşımamaktadır. Uzun vadede ekonomik kalkınma bakımından önemli olan yatırımların toplam seviyesi ve çeşitli sektörler arasındaki dağılımıdır. Gönüllü tasarruflar tahminlerden hızlı arttığı takdirde kamu yatırım gereği azalabilecek veya özel tasarruflarda aksi yönde bir eğilim belirmesi halinde kamu yatırımlarını öngörülen seviyelerin üzerine çıkarmak gerekecektir.' (Plan tasarısı s.52)

Özel sektörün lüks inşaat gibi yurt kalkınmasında etkili olmayan alanlarda yapacağı yatırımlarla bu sektör için öngörülen yatırım seviyesinin üzerine çıkıldığı takdirde toplam yatırım hacmini sabit tutmak için kamu yatırımları kısılacaktır.

Birinci Beş Yıllık Plân uygulamasında görüldüğü gibi, bütçe açığı vb., mülahazalarla kamu yatırımlarından kısıntı yapılması veya bu yatırımların

ertelenmesi gerektiği zaman genellikle Doğu illerinde yapılması öngörülen yatırımlar kısılmış veya ertelenmiştir. Plânda yatırım harcamalarına ilişkin bu kuralın yer alması Doğu illerimizde öngörülen yatırımların kısılmasındaki uygulamaya meşruiyet verecektir.

Geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasını engelleyen bu açık hükümler karşısında, kalkınmayı başarmak için iyi niyetin hiçbir fonksiyonu olmayacaktır. Bu sebeplerle, plânın kendi mantığıyla çelişmeye düşmeden geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınmasına imkân verecek bir açıklık kazanması zorunludur. Önergemiz plânın bütünlüğünü bozmadan bu ihtiyacı karşılayacak niteliktedir. Bu önerge iki bölümden müteşekkildir.

Birinci bölümde, Doğu'da sanayileşmeye ortam hazırlayacak altyapı kuruluşları için yatırımların iktisadi olma niteliğine bakılmadan bu yatırımların öncelikle geri kalmış Doğu bölgesinde yapılması öngörülmüştür.

Sayın Komisyon Başkanı İsmet Sezgin Bey buyurdular ki, alt yapı yatırımlarının yapılmasında hiçbir zaman iktisadi olma keyfiyeti gözetilmemektedir. Halbuki tatbikat böyle değildir. Bir yol yapılırken ya da başka bir altyapı tesisi yapılırken bunun verimliliği ve iktisadi olması göz önüne alınmaktadır.

İkinci bölümde ise, Doğu'da kalkınmayı sağlayacak stratejik sanayileşme merkezlerinin kurulması amacıyla kamu sektörünün sanayi yatırımları için 20 yıl süreyle kârlılık ve verimlilik şartının aranmaması prensibi getirilmiştir. Plânın temel mantığı içinde Doğu kalkınmasını gerçekleştirecek bundan başka bir yol yoktur. Aksi halde bütün iyi niyetlere rağmen geri kalmış Doğu bölgesinin kalkınması gerçekleşmeyecek ve İkinci Beş Yıllık Plân dönemi sonunda bölgeler arası dengesizlik daha çok artacaktır.

Sayın milletvekilleri,

İkinci Beş Yıllık Plândaki büyük bir boşluğu dolduracak nitelikte olan bu önergemizin lehinde oy kullanmanızı rica eder, Yüce Meclisi saygıyla selamlarım.

BAŞKAN - Önergeye komisyon ve hükümet katılmamaktadır. Önergeyi oylarınıza arz ediyorum; kabul edenler... Etmeyenler.... Kabul edilmemiştir."[8]

---

8. Tarık Ziya Ekinci Millet Meclisi Tutanak Dergisi Cilt: 20, Birleşim 129-138, 02/07/1967, S: 273-274

Doğu Uyanış Mitingleri ve TİP

1967 yılı yaz aylarında başlayan, bir yıl boyunca Doğu ve Güneydoğu'nun çeşitli il ve ilçelerde sürdürülen uyarı ve protesto mitingleri Kürt ulusal demokratik hareketinin önemli bir evresidir. Doğu'da yapılan bu yığınsal protesto eylemleri Doğu Uyanış Mitingleri olarak anılmaktadır. İlki Silvan'da yapılan bu mitingler iki bölümden oluşuyordu. Birinci gruptakiler TİP yerel yöneticileriyle demokrat Kürt aydınlarının ortak katılımıyla yapılan mitinglerdi. İkinci gruptakiler ise TİP genel merkezinde plânlanan ve Genel Başkan Aybar'ın başkanlığındaki Doğu gezisi boyunca düzenlenen mitinglerdi.

Doğu Mitingleri, 1961 Anayasası'nın sağladığı demokratik ortamda Doğu'da yapılan ilk yığınsal eylemlerdir. Daha önce de belirttiğim gibi TİP, etkinlik kazandığı 1963'ten itibaren, 27 Mayıs Anayasası'nın tanıdığı demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkarak yurt sathında etkin bir demokrasi mücadelesi başlatmıştı. 1965'te 15 milletvekiliyle parlamentoya girdikten sonra bu mücadeleyi daha da yükseltti. Doğu ve Güneydoğu'daki örgütlerimiz de Kürt halkının aydınlanması, temel hak ve özgürlüklerine sahip çıkması için etkin bir çalışma içine girmişlerdi. TİP'lilerin başlattığı çalışmalar Kürtler üzerindeki baskı rejiminin yarattığı korku atmosferini dağıtmıştı. Halk TİP örgütlerinin çalışması sayesinde eşitsizliğin, baskı, zulüm ve işkencenin, ret ve inkârın, açlık ve sefaletin bir kader olmadığını anlamaya başlamıştı. Giderek haksızlıklara karşı çıkmanın, baskı, kıyım ve eşitsizlikleri protesto etmenin bir hak hatta bir görev olduğunun bilincine varıyordu.

1967 yılının Haziran ayında Millet Meclisinde İkinci Beş Yıllık Kalkınma Plânı üzerinde TİP adına yaptığım ve bu metinde yer alan konuşmalarımda Doğu'nun geri kaldığını, yatırımların daha çok Batı illerinde yoğunlaştığını ve eşitsiz gelişme karşısında iktidarların hiçbir önlem almadığını, Doğululara ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapıldığını anlatmış ve bastırdığım konuşma metnini il ve ilçe örgütlerine göndermiştim. Bu metin Doğu'daki örgütlerin siyasal mücadelesinde yol gösterici bir belgeydi.

Mecliste de vurguladığım gibi hükümetin Doğuya karşı ilgisizliği ve Soğuk Savaş yıllarının sol düşmanlığıyla birlikte yükselen ırkçı milliyetçi akımlara destek olması, Kürtleri hedef alan kışkırtıcı saldırılara göz yumması, Kürt halkının sabrını taşırıyordu.

Doğu'daki yolların kışın çamur içinde, yazın da toz ve duman içinde olmasına karşın, Batman'da üretilen asfaltın tankerlerle Batı'ya taşınması,

göz göre göre yapılan kışkırtıcı bir haksızlıktı. Hükümet açıkça, Kürtleri insan yerine koymayan bir davranış sergiliyordu. İşsizliğin had düzeyde olması, üstelik sözde asayişi temin amacıyla köylere yapılan komando baskınları halkta haksızlıklara karşı biriken öfkeyi taşma noktasına getirmişti. Halkın düzene karşı gittikçe artan şikayetlerine tanık olan Silvan TİP ilçe örgütümüz bu şikayetleri dile getirmek ve yapılan haksızlıkları protesto etmek için ilçe meydanında bir açık hava toplantısı yapmaya karar verdi. Bu girişim, Doğu'daki ayaklanmalardan sonra yapılan toplu kırımlar, köylerin yakılması ve bölgenin yasak mıntıka haline getirilerek dünyaya kapatılması ile oluşturulan korku atmosferini dağıtmak ve halktaki çekingenliği gidermek suretiyle yığınsal protesto mitinglerinin yapılmasını tetikleyen ilk eylem oldu. Daha sonra yerel girişimlerle, art arda, çeşitli il ve ilçelerde bir seri miting yapıldı. Bölge milletvekili olarak bunların tümüne katıldım; uyarıcı ve yol gösterici konuşmalar yaptım.

Silvan Mitingi

1967 yılı yaz tatilinde Genel Sekreter Nihat Sargın'la Doğu illerinde bir gezi plânladık. Geziye başlamadan önce Silvan İlçe Başkanı Mehdi Bilici'den (Zana) yapacakları bir mitinge katılmak üzere çağrı almıştım. Genel Sekretere bildirdim. Silvan mitingine katılmayı programa aldık. Arabayla başladığımız gezinin ilk durağı Malatya'ydı. Daha sonra Diyarbakır'a uğradık ve ***13 Ağustos 1967*** günü ***Silvan mitingine*** katıldık.

Silvan mitingi Doğu ve Güneydoğu'da bir yıl boyunca devam eden DOĞU UYANIŞ MİTİNGLERİ'nin ilkiydi. İlçe yöneticilerimizden Mehdi Zana, Niyazi Tatlıcı ve İsmet Özcan'ın başvurusuyla izin alınmış ve toplantı düzenlenmişti. Yapılan miting, TİP'lilerle birlikte T-KDP yandaşları ile demokrat Kürt politikacıların katıldıkları yığınsal bir protesto hareketiydi. Mitingin yönlendiricileri arasında daha sonra TİP Genel Başkanı olan Av. Mehmet Ali Aslan da vardı. Tertip heyeti parlamentodaki Doğulu milletvekillerinin tümünü çağırmıştı. Bu çağrıya milletvekili olarak yalnız ben olumlu yanıt vermiş ve Genel Sekreterimiz Nihat Sargın'la birlikte mitinge katılmıştık. Miting başlamadan önce T-KDP'liler Kürt olmayanların konuşmasına itiraz etmişler. Kast ettikleri Nihat Sargındı. Mehmet Ali Aslan, '*sorunlarımızı en az bizim duyarlılığımızla savunacak olan bir misafirin konuşmasına engel olmayı kabul edemem*' demişti. Av. Aslan, T-KDP'lilere karşı çıkarken "*arkasından gittiğiniz milletvekili ağalarınızın hiçbirisi çağrınıza olumlu yanıt vermedi. Sadece TİP milletvekili Ta-*

rık Ziya Ekinci arkadaşımızla Partinin Genel Sekreteri çağrıyı olumlu karşılamış ve mitinge katılmışlardır. Bunu saygıyla karşılamanız lâzımdır" diyerek toplantının yönetimini ele almış ve ikimizi de artırda konuşturmuştu. Kaldı ki, miting için başvuruda bulunan TİP yöneticileriydi. TİP'lilerden kendi Genel Sekreterlerinin konuşturulmamasını istemek son derece çirkin ve mantıksızdı. T-KDP'lilerin mitinge sahip çıkarak onu yönlendirmek istemeleri akıl almaz bir aymazlıktı. Ama Mehmet Ali Aslan'ın yerinde müdahalesiyle bu akıl dışı davranış engellenmişti. Mitingde o günün koşulları içinde Kürt deyimi kullanılmamakla birlikte Doğu'daki halkın çektiği acı ve sefalet anlatıldı. Devletin Doğu halkına ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığı, bölgenin geri bırakıldığı, bölge insanına eğitimde, yönetimde ve ekonomik yaşamda firsat eşitliği tanınmadığı dile getirildi. Ben, Nihat Sargın ve M. Ali Aslan Doğu'nun geri kalmasını ve Doğululara insanlık dışı muamelelerin reva görülmesini sınıf açısından değerlendirdik. Bunların sorumlusunun yalnız hükümetler ve Türk egemen sınıfları olmadığını, Doğu'daki ağalık düzeninin ve ağa-devlet ittifakının da aynı oranda sorumlu olduğunu vurguladık. Köklü bir toprak ve tarım reformu yapılmadan ve ağalık düzeni tasfiye edilmeden Doğu'nun kalkınamayacağını ve bugünkü geri durumun devam edeceğini anlattık. Diğer konuşmacılar da bölge halkının 'Kürt' olduğu için geri bırakıldığını dolaylı biçimde anlatan konuşmalar yaptılar. Ayrıca, cezai ehliyeti olmadığı halde, 10 yaşlarındaki bir çocuğa Kürtçe şiir okutarak tatmin olmaya çalışmışlardı.

Silvan mitingi siyasi iktidarı ve güvenlik güçlerini çok rahatsız etmişti. Yaratılan korku atmosferi içinde yıllarca kaderine boyun eğen, her türlü haksızlığı sineye çeken halk cesaretlenmiş ve demokratik başkaldırı hakkını kullanmaya başlamıştı. Bunun sürüp gitmesinin önünü almak lâzımdı. Bölgede en çok göze batan arkadaşlarımızdan Silvan ilçe başkanı Mehdi Bilici (Zana) mitinge çağrı metnini hazırlayıp dağıtmaktan tutuksuz yargılanarak mahkûm edildi. Muş il başkanımız Tahsin Avcı ise yazarı ve basıldığı yer bilindiği halde bu bildiriyi dağıtırken gözaltına alınarak tutuklandı. Yaptığımız tüm hukuksal girişimlere karşın tutuklu olarak yargılandı ve yürürlükteki yasalara aykırı olarak mahkûm edildi. Bu, açıkça, daha sonraki girişimcileri korkutmak ve Kürt halkının mitinglere katılmalasını önlemek amacıyla yapılıyordu. Ama, artık cin şişeden çıkmıştı. Birbirini izleyen Doğu mitinglerini önlemek mümkün değildi.

Silvan mitinginden sonra, TİP Genel Merkezinin inisiyatifi dışında, yerel örgütlerdeki üyelerimizle demokrat eğilimli Kürt aydınların ortaklaşa düzenledikleri mitingler devam etti.

Bu mitinglerin ***ikincisi 3 Eylül 1967'***de ***Diyarbakır***'da yapıldı. Buna da konuşmacı milletvekili olarak yalnız ben katıldım. Tunceli il başkanımız Kemal Burkay ile Muş il sekreteri Yahya Bozkurt da katılmış, birer konuşma yapmışlardı. Konuşmacılardan Edip Karahan hakkında Cumhurbaşkanı'na hakaret ettiği iddiasıyla gıyabi tutuklama kararı verildi.

Aynı nitelikteki ***üçüncü*** miting ***24 Eylül 1967'de Siverek'te*** yapıldı. Siverek mitingine milletvekili olarak Behice Boran birlikte katıldık. Tunceli il başkanımız Av. Kemal Burkay'ın da hazır bulunduğu Siverek açık hava toplantısında, üçümüz de birer konuşma yaptık.

Dördüncü miting ***8 Ekim 1967'de Batman'*** da yapıldı. Batman mitingine de milletvekili olarak yine ben ve Behice Boran katılarak birer konuşma yaptık. Batman mitingine TİP GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan, Diyarbakır il başkanı Av. Tahsin Ekinci ve Derik ilçe başkanınız Davut Özcan da katılmışlardı.

Beşinci miting ***15 Ekim 1967'de Tunceli'de*** yapıldı. Bu miting Tunceli il başkanımız Av. Kemal Burkay'ın öncülüğünde ve yalnız TİP üyeleri tarafından örgütlenmişti. Bu da çeşitli il ve ilçelerden gelen TİP üyeleriyle demokrat Kürt aydınlarının katıldıkları yığınsal bir toplantıydı. Tunceli mitingine benimle birlikte TİP Malatya milletvekili Şaban Erik ile Adana milletvekili Ali Karcı da katılmışlardı.

Altıncısı, 22 Ekim 1967'de Ağrı'da yapıldı. Ağrı mitingi TİP il başkanı Dr. Naci Kutlay ve GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan tarafından düzenlenmişti. Ama Doğu ve Güneydoğu'daki örgütlerimizle birlikte bölgenin demokrat aydınları da çağrılıydı. Yüksek katılımlı yığınsal bir toplantı oldu. TİP'in Doğu gezisine denk getirildiği için Aybar ve Boran'la birlikte mitinge katılmış, birer konuşma yapmıştık. Hazır bulunanlardan TİP Tunceli il başkanı Kemal Burkay, Ağrı il başkanı Naci Kutlay ve GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan da parti programı çerçevesinde Doğu sorunu ve çözüm önerilerine ilişkin konuşmalar yapmışlardı.

Yedinci miting de diğerleriyle aynı nitelikteydi. ***5 Kasım 1967'de Lice'de*** yapıldı. Bunun hazırlanmasında, 24 Şubat 1994'te Ankara Gölbaşı mevkiinde devlet içi çeteler tarafından katledilen sevgili kardeşim Av. Yusuf Ekinci öncülük etmişti. Mitinge Liceli gençleri kırmamak için katılmış ve eleştirel bir konuşma yapmıştım. Çünkü, birbirini izleyen bu mitinglere katılanların büyük çoğunluğu daha önceki mitinglere katılan kişilerdi. Mitingler il ve ilçeler arasında bir yarışa dönüşmüştü. Köylü, işçi ve esnaf ve yeni gençlerin katılımı için bir çaba gösterilmiyordu. 3-5 kişi bir araya gelip başvuru yapıyor ve hiçbir emek sarf etmeden önceki hazır kıtaların

katılımıyla görev tamamlanıyordu. İşin ciddiyeti kalmamıştı. Bu nedenle, aynı seriden olan Ankara, Suruç ve Hilvan mitinglerine katılmadım.

TİP Genel Merkezi'nin Düzenlediği Doğu Gezisi

Birinden diğerine koştuğum Doğu Uyanış Mitingleri devam ederken Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın önerisiyle 1967 yılının Ekim sonu Kasım ayı başında 10 gün sürecek bir ***Doğu Gezisi*** plânlandı. Hazırlanan program izlenecek güzergâhtaki il ve ilçe örgütlerine gönderildi. Aybar'ın başkanlık ettiği gezi heyetinde Partili milletvekillerinden Behice Boran, Tarık Ziya Ekinci ve Adil Kurtel görevliydi. Genel Merkez heyetine bölgedeki parti yöneticileri de eşlik ediyordu. ***Diyarbakır, Siirt ve Van'da*** kapalı salon toplantıları, ***Hakkari, Ağrı, Iğdır, Kars, Ardahan, Posof'***ta açık hava mitingleri, ***Başkale, Erciş, Patnos, Sarıkamış*** ve ***Tatvan*** ilçelerinde de kahve sohbetleri yapıldı. Aybar ve beraberindeki milletvekilleri konuşmalarında, Doğu'daki vatandaşların sosyal ve kültürel haklarının tanınmadığını, halkın ekonomik gerilik, eğitimsizlik, işsizlik, yokluk, yoksulluk, topraksızlık ve sefalet içinde kendi kaderiyle baş başa bırakıldığını, bunların nedeni olarak da toprak ağalarıyla ittifak içindeki sermaye düzeni olduğunu anlatıyorlardı. Kurtuluşun, birbirinin benzeri olan hâkim sınıf partilerinin yer değiştirmelerinde değil, bugünkü sermaye düzeninin son bulmasında ve emekçi sınıfların, yani TİP'in iktidara gelmesinde olduğunu anlatıyorlardı.

Doğu Mitinglerinin Yankıları

TİP'lilerin Kürt demokrat aydınlarıyla ortaklaşa düzenledikleri Doğu Uyanış Mitingleriyle TİP Genel Merkezince plânlanan Doğu mitingleri Kürt halkı üzerinde olumlu etki yaptı. Bu mitingler her şeyden önce devletin ve düzen partilerinin Kürtlere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yaptığını, Doğu kalkınması konusundaki söylemlerinin içtensiz olduğunu ortaya koymuştu. Mitingler, halkın sorunlarına sahip çıkmasına katkı yapmış, ekonomik, sosyal ve kültürel taleplerini yükseltmişti.

Bu çalışmalar, ayrıca, TİP'e olan ilgiyi arttırmış ve partinin yeni üyeler kazanarak örgütsel eksikliklerini gidermesine yardımcı olmuştu.

Tüm bu gelişmeler egemen çevrelerde ve düzen partilerinde kaygı yaratmıştı. Doğu mitinglerini etkisizleştirmek için karşı mitingler düzenle-

me girişimleri de başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Buna karşılık, özellikle AP yandaşı basında TİP'i ve şahsımı hedef alan yoğun bir suçlama kampanyası başlatıldı. Kimi köşe yazarları örtülü biçimde benim bölücülük ve Kürtçülük yaptığımı iddia ediyor, kimisi de açıkça ihbarcılık yapıyordu. Muhalefet partisinin lideri İsmet İnönü ise, suret-i haktan görünerek (içtenlikli görünerek), TİP'in Doğu sorununa gösterdiği aşırı ilginin Partiyi zor duruma sokacağı uyarısında bulunma ihtiyacını duymuştu. Yaptığı uyarı açık bir tehdit havası taşıyordu. Dolaylı yoldan gelen uyarının hikâyesi şöyleydi: Doğu Uyanış Mitinglerinin birinden yeni dönmüş, Genel Merkezde çalışıyordum. Tabii senatörlerden Suphi Karaman ile Sami Küçük Aybar'ı ziyarete geldiler. Görüşme devam ederken Aybar beni de çağırttı. *"Arkadaşlarımız, kendileriyle özel olarak görüşen İsmet İnönü'nün Doğu mitinglerinin Parti aleyhine istismar edilebileceğinden endişe ettiğini söylüyorlar, sen ne düşünüyorsun?"* diye sordu. Ben de mealen *"Doğu mitinglerinin, izin alınarak yasal çerçevede yapılan toplantılar olduğu, yapılan konuşmalarda, Doğu'nun geri kaldığı, halkın devlet-ağa ittifakının baskısı altında olduğu, Anayasanın öngördüğü ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlandırılmadığı belirtilmiş, toprak ve tarım reformuna öncelik tanınarak Doğu'nun kalkınması için köklü önlemler alınması dile getirilmiştir. Özellikle Doğu'da da eşit haklı vatandaşlık konseptinin yaşama geçirilmesi ve Anayasanın 12. maddesinde ifadesini bulan her türlü ırk, dil, din ve mezhep ayırımına son verilmesi istenmiştir."* dedikten sonra *"Bu mitingler, Anayasanın tanıdığı hak ve özgürlüklerin Batı'da olduğu gibi Doğu'da da uygulanmasını amaçlayan eylemlerdir. Özünde, Anayasaya ve demokrasiye sahip çıkma çabasıdır. Buna kuşku ile yaklaşmak anayasal haklara ve demokrasiye karşı içtensizlik olur"* diye ekledim. Aybar, kendisinin de bir bölümüne şahsen katıldığı bu çalışmaları benim gibi değerlendirdiğini açıkladıktan sonra *"TİP adına yapılan tüm çalışmaların her zaman olduğu gibi Doğu mitinglerinde de hukuk içinde yapıldığını ve Partimizin çalışmalarından kuşku duymaya mahal olmadığını"* belirttikten sonra uyarı ziyareti son bulmuştu.

Parti İçi İhtilâfta Kürt Sorunu Tartışması

1968'de TİP MYK'ya sunulan Beşli Takrir'in görüşmeye açılmasından itibaren Parti içinde ideolojik tartışmalara yol açan bir ihtilâf oluştu. İhtilâ-

fin bir tarafında 5'li Takriri savunanlar öbür tarafında da Genel Başkan Aybar vardı. Giderek derinleşen bu ihtilâfta Aybar'a karşı yürütülen mücadelenin başlangıcında fiili öncülüğü Sadun Aren yapıyordu. İhtilâfin biçimsel ve yönetimsel zeminden düşünsel alana kaymasından sonra, mücadelenin ideolojik öncülüğü Behice Boran'a geçti. Tartışmalarda derinleşen görüş ayrılığı giderek Aybar'la Boran arasındaki ideolojik mücadeleye dönüştü. Bu çekişmede Kürtler, topluca, Partinin demokrasi mücadelesindeki işlevini öne çıkaran Aybar'ın yanında yer aldılar. Bu desteğin katkısıyla Aybar art arda yapılan 3. Büyük Kongre ile Olağanüstü Kongreden başarıyla çıktı. Böylece Kürt sorunu, tartışmalarda, önemli bir unsur olarak öne çıktı.

Demokrasinin sosyalizmde muhteva olduğunu ve bir üstyapı konusu olan demokrasiye sıkça vurgu yapmanın bir sapma olduğunu iddia eden Boran ve arkadaşlarına karşı, Aybar, 50 yıllık geçmişine rağmen Sovyetler Birliği'nde hâlâ demokrasiye geçilemediğini öne sürüyor ve sosyalist mücadele ile demokrasi mücadelesinin birlikte yürütülmesi gerektiğini savunuyordu.

Kürtler, kimi özgül tarihsel koşullarda bir toplumdaki ikincil çelişkinin, emek-sermaye çelişkisinin önüne geçerek baş çelişki konumuna geldiğini ve bu çelişki aşılmadan temel çelişkinin çözülemeyeceğini, diğer bir deyimle sosyalist mücadelenin başarılı olamayacağını düşünüyorlardı. Türkiye'nin o günkü nesnel tarihsel koşullarında Kürt sorununun çözümü için demokrasi mücadelesine öncelik tanınmasına önem veriyorlardı. Bu nedenle de sol cenahta yaygınlık kazanan, darbeci akımlara (MDD vb.) da şiddetle karşı çıkıyorlardı. Oysa Boran ve arkadaşları toplumun demokratikleşmesini ve Kürt sorunun çözümünü sosyalist devrime endekslemişlerdi. Devrimden sonraki sınıfsız toplumda hem demokrasinin kurulacağını, hem de Kürt sorununun kendiliğinden çözüleceğini öne sürüyorlardı. Onlara göre işçi sınıfı iktidarında emeğin sömürüsü yanında, sınıfsal sömürünün payandası olan etnik ve dinsel sömürü ile antidemokratik baskılar da son bulur. Çünkü, doğası gereği işçi sınıfı maddi, manevi her türlü sömürü ve baskıya karşıdır.

Parti içi ihtilâfın temelindeki ideolojik sorunlar tartışılırken muhalefet grubu açısından Kürt meselesi bir üstyapı sorunu olduğu için gündemde yeri yoktu. Ancak Kürt delegelerin Kongrelerdeki tepkili davranışları ve oylarıyla muhalefet grubunun karşısında yer almaları Boran ve Aren'in konuya ilişkin düşüncelerini açıklamalarını zorunlu kılıyordu.

Behice Boran 1968'de Kürt Sorununa Nasıl Yaklaşıyordu?

Behice Boran, Olağanüstü Büyük Kongrede Doğu sorununu da ele aldı. Ve konuya ilişkin uzun bir açıklama yaptı. Bu soruna özel bir önem vermesinin nedeni Doğulu delegelerin bir bütün olarak Aybar'ın yanında yer almış olmalarıydı. Boran'ın Kongredeki açıklaması şöyleydi:

"Doğu meselesine gelince... Doğrusu sabah olan hadiseye çok üzüldüm. Ben bu Partide Doğu illerinden olan arkadaşlarımıza karşı bir vaziyet olduğunu, o meselenin küçümsendiğini, önemsenmediğini hiç görmedim. Programımızda bu mesele yer almıştır. Kongre kararlarımızda bu mesele yer almıştır. Bütün bütçe konuşmalarında Doğu, Güneydoğu illerinin meseleleri üzerinde durulmuştur. Oralarda yapılan mitinglerin hepsine Partimizden iştirakler olmuştur. Ben şahsen üçüne iştirak etmişimdir.

Doğulu arkadaşlarımız, kardeşlerimiz, Partinin, bu bölgenin meselelerine dikkat çekmişlerdir; yararlı vazife görmüşlerdir. Çünkü bizim iktidarlar ve bizim burjuvazi o meselenin görüşülmesini istemezler. Halbuki Doğu ve Güneydoğu illerinin sorunu bugün Türkiye'nin hakikaten en önemli meselelerinden biridir ve bu mesele sadece bir bölgesel gerilik, kalkınmada gerilik meselesi değildir. Sosyo-psikolojik tarafi vardır. Doğrudur. Bunlara dikkati çekmekte halkıdırlar. Kendileri o bölgeden olarak bilhassa o meseleyle meşgul olmakta haklıdırlar. Ama sosyalistler, ben bir Türk sosyalisti olarak, Doğu'nun gerek ekonomik, gerek sosyal, psikolojik problemlerini ancak Türkiye'nin bütününe şamil bir sosyalizm anlayışı ve hareketi içinde mütalâa ederim. Üstyapıya ait meseleler önemlidir; fakat üstyapıya ait meseleler gayet sistemli ve bilinçli olarak altyapı meseleleriyle ilişkili şekilde, o açıdan ele alınmazsa çok yanlış ve tehlikeli yönlere götürebilirler. Bence böyle bir ayırım olduğu meselesini daha ziyade o illerden olan arkadaşlarımız, mesela bu sabahki davranışlarıyla gösterdiler.

Dediğim gibi, Doğu meselesini gerçek perspektifine oturtarak, gerçek ağırlığında mütalâa etmek lâzım; Türkiye'nin tümünün sosyalizm meselesi olarak mütalâa etmek lâzım. Bu perspektiften çıkarıp da daha fazla ağırlık verirsek o zaman ters sonuçlar alırız. Sade Türkiye sosyalizmi bakımından değil, bu illerin kendi meseleleri bakımından da ters sonuçlar alırız. Benim görüşüm, sosyalizm ve sosyalistler her türlü sömürüye karşıdır. Yani sınıf sömürüsüne karşıdır, milletlerin milletleri sömürmesi demek olan emperyalizme karşıdır, toplumlar içindeki bölgesel farklılaşmalardan doğan sömürülere, etnik farklılıklardan doğan sömürülere, baskı, şiddet hareketlerine karşıdır.

Ama sosyalistler –ben böyleyim, ister beğenin, ister beğenmeyin– sosyalist hareket içinde emekçi sınıfların gücünü bölecek, ayırımlı ideolojilere ve eğilimlere de karşıdır. Bu hem sorunlarını hal etmek, müdafaa etmek istediğimiz bölgelerin davasına hizmet etmek olmaz, hem sosyalizme hizmet etmek olmaz. Çünkü Türkiye'nin bütün emekçileri, etnik farklar bir yana, dil farkları bir yana, mezhep farkları bir yana, bütün emekçileri güçlerini birleştirerek egemen sınıflara karşı bizim programımız dahilinde örgütlenip harekete geçirilirlerse ancak hareket başarıya ulaşır. Yoksa üstyapı farklarından dolayı emekçi sınıflar arasında bir farklılaşmaya doğru gidilecek olursa, yanlış taktik kullanılırsa, bu, egemen sınıfların işine yarar. Çünkü egemen sınıflar karşısında emekçi ve işçi sınıfların birliği ve bütünlüğü ve gücü bölünmüş ve azalmış olur. Benim görüşüm budur.

(...) Sayın Mehmet Ali Aslan benim tümden bir cümlemi aldı ve benim tepeden inmeci olduğumu öne sürdü. O cümle bizim partinin kuruluşundaki bir zaafa ait. Bu partinin bir zaafi var. Temelden kurulmuş bir parti, ama sosyalist niteliği Aybar'ın başkanlığa gelmesi ve ondan sonra birtakım aydınların gelip bir program ve tüzük yapmasıyla olmuştur. Yani sosyalist nitelik kazanması işi, yukarıdan aşağıya doğru olmuştur, ki bu bir zaaftır. Ve bu zaaf da bunun kuruluşundan gelmektedir. Bu zaafi belirtmek için söyledim. Eğitim bahsi kitabımda da var. Artık bizi bürokratik, tepeden inmeci diye suçlamak, yeni bir bölmecilik, yeni bir Partiyi bölme teşebbüsünün ifadesinden başka bir şey değildir. Bu suçlama broşürde de yer alıyor."

Sadun Aren ve Doğu Sorunu

Parti içi muhalefetin önde gelen sözcülerinden Sadun Aren de Doğu sorununa ilişkin düşüncelerini dile getirdi. Ve şunları söyledi: '*Doğulu arkadaşlarımızın, hakikaten üzüntü verici olan sözleri ve bu muhalefetin Doğu'ya karşı bir yanı olduğunu söylemeleri ayıptır. Türkiye'de etnik gruplar vardır. Kürt vardır, Türk vardır, Laz vardır vs. Bunların tümünün meseleleri vardır. Bunda da hiç şüphe yoktur. Ama bu meseleler ancak sosyalist bir ortamda çözülür ve bu çözüm Türkiye'nin toprak bütünlüğü çerçevesi içinde, fakat bu azınlıkların özlemlerini gerçekleştirecek şekilde yapılır. Ve bu ancak sosyalist bir ortam içinde gerçekleşir. Sosyalizm için mücadele el birliğiyle yapılmak lâzım gelir. Doğulusu-Batılısı yoktur. Fakat yalnız sosyalist mücadeleyle etnik mesele halledilmez elbette... Ama ortamını hazırlar. Halledilme şartlarını hazırlar ve bu şartlar, tekrar ediyo-*

rum, Türkiye'nin toprak bütünlüğü şartları içinde, sosyalizmle birlikte çözülür. Irkçılık bizim Partiye sızamaz. Sızarsa herkesten evvel bizler atarız kulağından onları. Nasıl girer? Bürokrat solcular filan gibi tabirler uydurmasyon tabirlerdir. Sosyalizm esas yanıyla insancıldır.'

DDKO'lar ve Bağımsız Kürt Örgütlerinin Kurulması

FKF içinde Türkiye İşçi Partisiyle aynı doğrultuda mücadele eden sosyalist gençlik 1967'den itibaren, 'ilerici' bir askeri darbeye bel bağlayan 'milli demokratik devrim' çizgisindeki DEV-GENÇ içinde örgütlenince Kürt gençleri ayrılmak zorunda kalmışlardı. 1968 yılı başlarında Kürt öğrencilerinin DEV-GENÇ'ten bağımsız olarak örgütlenmeleri gerektiğine birlikte karar verdik. Benimle istişare etmeye gelen arkadaşlara TİP hareketiyle dirsek teması içinde kalarak, aydınlanmacı ve antifeodal bir çizgide örgütlenmelerini önerdim. Kendi aralarındaki görüşmelerden sonra 21 Mayıs 1969'da Ankara'da ve 27 Mayıs 1969'da da İstanbul'da iki ayrı Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO) kuruldu. Aktif bir çalışma içine girmişlerdi. Dernekte konferanslar düzenliyor, yayımladıkları bildiriler, yazılar ve yığınsal eylemlerle Kürtlere yapılan baskıları ve haksızlıkları protesto ediyorlardı. Kürt sorunu üzerinde tartışıyor çözüm önerileri geliştiriyorlardı. Hareketi Doğu ve Güneydoğu'daki illere taşıma evresine gelinmemişti.

1969 seçimlerinde TİP'in Meclis dışında kalması ve parti içindeki ideolojik ayrışmadan sonra Diyarbakır'a dönmek ve yeniden hekim olarak çalışmak zorundaydım. Diyarbakır'da henüz üniversite açılmamıştı. Eğitim Enstitüsü dışında yüksek okul yoktu. Enstitüde dış illerden gelen sağ eğilimli öğrenciler çoğunluktaydı. İldeki sağcı ve milliyetçi öğretmenler çok aktifti. Güvenlik güçlerinin koruması altında Komünizmle Mücadele Derneğinde ve Ülkü Ocaklarında örgütlenmişlerdi. İlde terör estiriyorlardı. Kürt gençlerini hedef alan ırkçı kışkırtmalar yapıyor, sokaklarda *"Türkiye Türklerindir!, Türk olmayanların bu ülkede yeri yoktur, def olup gitsinler!"* gibi provokatif sloganlar atarak gerginlik yaratıyorlardı. Demokrat Kürt gençlerini tek tek kıstırarak dayak atıyor, yurtsever aydınların işyerlerine saldırılar plânlıyor, Kürt gençlerini korkutarak sindirmek istiyorlardı. Ne var ki, bu kışkırtıcı olaylar güvenlik güçleri tarafından da engellenmiyordu.

1970 yılı Şubat ayında şahsıma ve işyerime yönelik bir saldırı plânlandığını öğrendim. Konuyu Valiye intikal ettirdim ve güvenlik güçlerinin bu

provokasyonlar karşısında ilgisiz kaldıklarını hatta, desteklediklerini eleştirdim. Kişi olarak şahsıma yapılacak bir saldırının karşılıksız kalmayacağını ve çıkacak vahim olaylar karşısında başta kendisi olmak üzere idarenin zor durumda kalacağını anlattım. Beni yanıtlarken *"sözünü ettiğiniz olaylarda güvenlik güçlerinin rolü ve katkısı olduğunu kabul etmiyorum. Size yönelik saldırı olasılığına gelince; yörede kan davası geleneği vardır. Ailenizle davalı olan şahısların saldırısına uğramanız durumunda devleti sorumlu tutamazsınız"* deyince, her şey açıklık kazanmıştı. Sözünü ettiğim kışkırtmaların arkasında devlet güçlerinin olduğu kuşkuya yer bırakmayacak kadar açıktı. Beni hedef alacak saldırılar cinayetle sonuçlanırsa, olay "kan davası" ile açıklanacak ve örtbas edilecekti. *"Barışçı kişiliğimden ötürü Diyarbakır'da hiç kimsenin bana düşmanlık beslemediğini; idarenin 'mani zabıta tedbiri almak' gibi yasal bir sorumluluğu olduğunu"* hatırlattıktan sonra *"bir saldırıya uğradığım taktirde bunun sorumlusunun kendisi olacağı"* uyarısında bulunarak vilayetten ayrıldım.

Ancak, Valiye yaptığım bu uyarı ile yetinilemezdi. Provokasyonları boşa çıkaracak önlemler almak ve faşizmi geriletmek gerekiyordu. Kürt gençliğinin kendisini savunması ve örgütlü saldırılara karşı koyabilmesi için örgütlenmesi kaçınılmaz olmuştu. Saldırıya uğrayan ya da provokatif gösterilere tanık olan öğrenci, işçi ve esnaftan gençler sık sık Partiye uğrayarak yaşadıkları olayları naklediyor ve nasıl bir önlem alınması gerektiğini soruyorlardı. Gençler bağımsız örgütlenmeden yanaydı. TİP'in paralelinde bir örgütlenmeyi çekici bulmuyorlardı. Çünkü saldırı ve kışkırtmalar daha çok Kürt gençliğini hedef alıyordu. Bu nedenle de Kürt gençlerini, yığınsal olarak, ancak, ırkçılığa karşı ve antifaşist bir çizgide örgütlemek mümkündü. Nitekim, Ankara ve İstanbul'daki öğrenci gençlik de DDKO'larda aynı amaç etrafında örgütlenmişlerdi. Yaptığımız görüşmeler sonunda TİP'li olsun olmasın devrimci, ilerici ve demokrat olan herkese açık antifaşist, demokratik bir yığın örgütü kurulmasına karar verildi. Kurduğumuz örgütün programı ve amaç maddesi değişik olduğu halde, öğrenci gençlikle bağlarımızı korumak ve ilişkilerimizi sürdürmek için derneğimize Diyarbakır Devrimci Doğu Kültür Ocağı (DDKO) adını vermeyi uygun gördük.

Diyarbakır DDKO 6 Ekim 1970 tarihinde TİP üyelerinden Dr. Naci Kutlay, Dr. Tarık Ziya Ekinci, Mehdi Bilici (Zana), Nazım Sönmez ile Av. Yusuf Ekinci ve kimi demokrat Kürt aydınlarının öncülüğünde kuruldu. Derneğimiz kısa zamanda il merkezindeki ve çevreden gelen Kürt

gençlerinin bir uğrak yeri olmuştu. Gençliğin ırkçılığa ve faşizme karşı duyarlılık kazanması için yoğun bir çalışma içine girdik. Düzenlediğimiz haftalık konferanslar kalabalık topluluklar tarafından ilgiyle izleniyordu. Artık, Diyarbakır DDKO faşist örgütlerin çekindiği yığınsal bir güce kavuşmuştu. Faşistlerin kışkırtıcı sokak gösterileri ve Kürt gençlerini hedef alan saldırılar son buldu.

Diyarbakır'daki olumlu hava çevremizdeki Kürt gençliğini de etkilemişti. Her taraftan DDKO kurulması için çağrı alıyorduk. Diyarbakır örgütünde görev alan arkadaşların yönlendirmesi ve yerel TİP üyelerinin öncülüğünde ***13 Ekim 1970'te Ergani***, ***9 Kasım 1970'te Silvan, 18 Kasım 1970'de Batman ve 28 Ocak 1970'te Kozluk DDKO'ları*** kuruldu. Çalışmalarımız ancak 5-6 ay kadar devam edebildi. 12 Mart askeri darbesiyle birlikte bölgede kurulan Sıkıyönetim Komutanının kararıyla derneklerimiz kapatıldı ve başta ben olmak üzere kurucu, yönetici ve yol gösterici konumunda olan arkadaşlarımızın tümü tutuklandı.

TİP'in 4. Büyük Kongresi ve Kürtler

29-31 Ekim 1970'de Ankara'da yapılan TİP'in 4. Büyük Kongresi Türkiye'de Kürt sorununun yeni bir aşamaya gelmesinde önemli bir dönemeç oldu. Kongre öncesinde parti içinde aylarca devam eden ideolojik mücadeleler sonunda Aybar Partiden ayrılmıştı. Kuruluşundan itibaren TİP'in genel başkanlığını yapan, Türkiye demokrasi hareketine ivme kazandıran ve Kürt sorununda güven verici açılımlar yapan Mehmet Ali Aybar, Kürtler tarafından her zaman desteklendi. Aybar'ın ayrılmasından sonra TİP'in birliği bozulmuş ve parti üç ayrı gruptan oluşan bir örgüt konumuna girmişti. Yönetimde egemen konuma gelen Emek grubu, başını Behice Boran'ın çektiği bilimsel sosyalist (Marksist-Leninist) aydınlardan oluşuyordu. Bu grup Partiyi homojen bir örgüt haline getirmek istiyordu. Kurucu üyelerin öncülük ettikleri Sendikacılar grubu Aybar'a bağlılıklarından ötürü Kongre çalışmalarına mesafeli duruyordu. Üçüncü grubu ise Kürt delegeler oluşturmaktaydı. Uzun yıllar partide görev yapan deneyimli Kürt delegeler Emek grubunun (bilimsel sosyalistler) homojenleştirme programını engelsiz biçimde uygulayabilmesi için yönetimde görev almayarak pasif kalmaya karar vermişlerdi. Buna karşılık, DDKO üyesi genç delegeler, Kürt sorununa yeni ve gerçekçi bir açılım getirecek bir

Kongre kararı çıkarmak için aktif bir çaba içindeydiler. Temel toplumsal sorunların çözümünü 'sosyalist devrime' endeksleyen 'bilimsel sosyalistler' açısından ise Kürt sorunu ancak devrimden sonra çözülebilecek sorunlardandı. Daha önceki kongrelerde olduğu gibi konuya genel bir fomülasyonla değinmenin yeterli olacağını düşünüyorlardı.

Başını Muş delegesi Av. Ruşen Aslan'ın çektiği DDKO'lu gençler kendi aralarında hazırladıkları bir önergeyi Kongrenin onayına sunmak istiyorlardı. O günün somut siyasal koşullarında aşırı talepler içeren böyle bir önergenin benimsenmesi mümkün değildi. Kemal Burkay'la birlikte Kongre Başkanlığına sunulmasına karşı çıktık. Ancak, bu önergenin karar tasarılarını inceleme komisyonunda görüşülebilmesi düşünülebilirdi. Nitekim, gençlerin önergesi MYK'nın hazırladığı karar tasarısı ile birlikte değerlendirilmek üzere ilgili komisyona sunuldu. Kürt gençlerinin sundukları önerge taslağı Komisyonda belli bir çizgiden geri adım atmaya olanak vermeyecek kadar etkiliydi. Bunun yok sayılarak MYK'nın tasarısıyla yetinmek mümkün değildi. Komisyonda orta yol sayılabilecek yeni bir metin hazırlanarak Genel Kurula getirildi. Yeni metin kabul edilebilir nitelikteydi. Genel Kurulda itiraza uğramadı ve tek bir muhalif oya karşı ezici bir çoğunlukla kabul edildi.

Ancak, burada, tarihe tanıklık etmek açısından, 4. Büyük Kongrede ***TİP'in Kürt sorunu kararının*** çıkmasında DDKO'lu gençlerin belirleyici olduklarını ifade etmenin bir değerbilirlik olduğuna inanıyorum.

4. Büyük Kongre Kararlarının ***Kürt sorununa ilişkin*** 6. N0'lu bendi şöyledir:

"*Türkiye İşçi Partisi 4. Büyük Kongresi*

- *Türkiye'nin Doğusunda Kürt halkının yaşamakta olduğunu,*
- *Kürt halkı üzerinde, baştan beri, hâkim sınıfların faşist iktidarlarının, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen, baskı, terör ve asimilasyon politikasını uyguladıklarını,*
- *Kürt halkının yaşadığı bölgenin, Türkiye'nin öteki bölgelerine oranla, geri kalmış olmasının temel nedenlerinden birinin, kapitalizmin eşitsiz gelişme kanununa ek olarak, bu bölgede Kürt halkının yaşadığı gerçeğini göz önüne alan hâkim sınıf iktidarlarının güttükleri ekonomik ve sosyal politikanın bir sonucu olduğunu,*
- *Bu nedenle, "Doğu sorununu" bir bölgesel kalkınma sorunu olarak ele almanın, hâkim sınıf iktidarlarının şoven-milliyetçi görüşlerinin ve tutumunun bir uzantısından başka bir şey olmadığını,*

- *Kürt halkının Anayasal vatandaşlık haklarını kullanmak ve diğer tüm demokratik özlem ve isteklerini gerçekleştirmek yolundaki mücadelesinin, bütün anti-demokratik, faşist, baskıcı, şoven-milliyetçi akımların amansız düşmanı olan Partimiz tarafindan desteklenmesinin olağan ve zorunlu bir devrimci görev olduğunu,*
- *Kürt halkının gelişen demokratik özlem ve isteklerini ifade ve gerçekleştirme mücadelesi ile, işçi sınıfının ve onun öncü örgütü Partimizin öncülüğünde yürütülen sosyalist devrim mücadelesini tek bir devrimci dalga halinde bütünleştirmek için, Kürt ve Türk sosyalistlerinin Parti içinde omuz omuza çalışmaları gerektiğini,*
- *Kürt halkına karşı uygulanan ırkçı-milliyetçi şoven burjuva ideolojisinin, Partililer, sosyalistler ve bütün işçi ve diğer emekçi yığınlar arasında yerle bir edilmesini sağlamanın, Partinin ideolojik mücadelesinin ve gelişmesinin temel ve devamlı bir davası olduğunu,*
- *Partinin, Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilân eder."*[9]

12 Mart Askeri Darbesi ve TİP'in Kapatılması

12 Mart askeri darbesinden sonra sıkıyönetim ilân edildi. TİP merkez yöneticileri Ankara'da, DDKO ve TİP üyeleri de Diyarbakır'da tutuklanıp yargılandılar. Ayrıca TİP'in 4. Büyük Kongresinde Kürt sorununa ilişkin olarak alınan 6 N0'lu karar bendi aleyhine Anayasa Mahkemesi'nde kapatma davası açıldı. Anayasa Mahkemesi'nde yapılan yargılama sürecinde Genel Başkan Behice Boran Ankara'da tutuklu bulunuyordu. Partinin isteği üzerine Boran'ın hazırladığı yazılı savunma mahkemeye sunuldu. Arkasından da Boran'ın Anayasa Mahkemesi'nde sözlü savunma yapması için Sıkıyönetim Komutanlığı'ndan izin alındı. Boran yazılı olarak hazırladığı savunma çerçevesinde mahkemeye götürülerek genel başkan vekilleriyle birlikte mahkemede sözlü savunmayı da yaptı. Özünde özdeş olan bu iki savunma da Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi'nde özetlenerek yayımlanmıştır. Mahkemece özetlenen yazılı savunma metni şöyledir:

9. Sadun Aren, TİP OLAYI (1961-1971), s.290-291.

"Behice Boran'ın TİP'in Kapatılma Davasında Kürt Sorununa İlişkin Savunması

1. *Suçlama Partinin 4. Büyük Kongresince verilen kararların 6. bölümüne dayandırıldığına göre bu kararın kanunlar karşısındaki tartışmasının yapılıp bundan sonuçların çıkarılması yerine Parti ile hiçbir ilişkisi olmayan ve iddianamede gizli yapıldığı ileri sürülen bir takım toplantılardan söz açılması ve partinin bunlardan sorumlu gösterilmeye çalışılması hukuka aykırıdır. İddianamede yer alan sahifeler dolusu parti dışı konuşmalar ve toplantılarda Parti ve 4. Büyük Kongre kararı arasında hiçbir nesnellik bağı olamayacağı açıktır. Çünkü iddianamede anılan kişiler 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111/2. maddesinde gösterilmiş organlarda görevli olmadıkları gibi onlardan bir çoğunun Parti ile hiçbir ilişkisi de yoktur. Suçlamanın hukuka, yasaya ve mantığa uygun olabilmesi için Parti kararının kendi bütünlüğü içinde ele alınması, eğer bununla yetinilemiyorsa, o zaman, Siyasi Partiler Kanunu'nun 111/2. maddesinde sayılan organların karar ve geleneklerine başvurulması ve Kongre kararının bunların ışığında değerlendirilerek yorumlanması gereklidir. İddianamede ise Kongre kararlarının 648 sayılı yasanın 111/2. maddesinde sayılan organlarla ilgisi bulunmayan ve bir çoğu parti üyesi bile olmayan kişilerin söyledikleri ileri sürülen sözlere göre yorumlanması yolu seçilmiştir. Oysa bir partinin üyelerinin eylemlerinden ötürü bu partinin kapatılması ayrı bir işleme bağlanmıştır ve bu işlemler 648 sayılı yasanın 111/2. değil 111/3. maddesinde gösterilmiştir. Başsavcılıkça 111/3. maddeye dayanan bir istem ileri sürülmediği gibi anılan maddede gösterilen biçimde her hangi bir işleme başvurulmamış, Partiden anılan madde gereğince herhangi bir istekte bulunulmuş değildir. Bundan ötürü iddianamede anılan ve Devrimci Doğu Kültür Ocakları çevresinde geçtiği ileri sürülen eylemlerden Partimiz sorumlu tutulamaz. İddianamede Siyasi Partiler Kanunu'nun 111/3. maddesinin uygulanmasını gerektiren bir olaya, gerekli yasal öğeler gerçekleşmiş bulunmamakla birlikte, 111/2. madde uygulanmak istenmektedir. Böylece kapatma isteği yasal temelden yoksundur.*
2. *İddianamede 4. Büyük Kongre kararlarında (Kürt halkı) deyiminin kullanılması başlı başına hukuka aykırı bir eylem sayılmış değildir. İddianamenin hukuka aykırı saydığı eylem kararlardaki yazıların altında varsayılan gizli anlam, amaç ve niyetlerdir.*

İddianamede Türkiye İşçi Partisi Programı, 3. Büyük Kongrede Doğu bölgesinde yaşayan yurttaşlar üzerinde ortaya atılan sorun ve bunun çözüm yolları ile bu sorunun 4. Büyük Kongrede ele alınma biçimi ve gösterilen çözüm yolları arasında büyük bir değişiklik olduğu iddiası öne sürülmekte ve bu değişikliğin son iki yılın olayları açısından ele alındığının Behice Boran'ın kongre konuşmalarından anlaşıldığı bildirilmektedir. Oysa bu konuda parti görüş ve çalışmaları arasında hiçbir başkalık yoktur. Gerçekten Türkiye İşçi Partisi kuruluşundan bu yana Doğu sorununu tutarlı bir biçimde ele almış ve bu ele alış 3. Büyük Kongrenin doğrultusunda olmuştur. İddianamede bu konuda partiyi bağlayabilecek hukuki kanıt sayılabilecek belgelere yer vermekten kaçınılmış DDKO ve Emek Dergisi'nin yazıları üzerinde durulmakla yetinilmiştir.

4. Büyük Kongreden önce, 6 Temmuz 1970 günü o zamanki Genel Başkan Şaban Yıldız'ca Cumhurbaşkanı Sunay'a sunulan muhtıra 'Cumhurbaşkanına bazı uygulamalar nedeniyle muhtıra verilmiş olması, kitle muhtariyeti ile sonuçlanacak bir faaliyette bulunmanın haklı sebebini teşkil etmez' sözleri ile geçiştirilmiştir. Oysa bu muhtırada Doğu bölgesi ve Kürt halkı sorunu üzerinde Anayasa çerçevesi içinde ve Türkiye'nin nesnel sosyoloji koşulları ve çağdaş hukuk anlayışı ışığında açık seçik durulmuş, Devlet bütünlüğünün anlamı ve gerçekleştirilmesi yönleri belirtilmiş, baskı ve eylem gözeten yöntemlerden vazgeçilmesi istenmiştir.

Doğu'daki Komando eylemleri üzerinde bilgi edinilir edinilmez konu Kocaeli Senato üyemiz F. Hikmet İşmen'in yazılı soru sorunması yoluyla 20/4/1970'te C. Senatosuna da ulaştırılmıştır.

Behice Boran'ın Parti Genel Sekreteri olarak Antalya il kongresinde yaptığı konuşmada dahi komando eylemleri üzerinde durulmuş ve Cumhurbaşkanına sunulan muhtıradaki açıdan durum incelenmiştir. Yani bütün bu davranışların Devletin ve ülkenin bütünlüğünü zedeleyen çok ters bir politika olduğu belirtilmiştir.

4. Büyük Kongreden sonra 16/12/1970 günü toplanan TİP Merkez Yürütme Kurulunun o gün yayınladığı bildiride belli başlı sorular ve demokrasiye aykırı uygulamalar üzerinde durulmuş ve orda da '...diğer bir sorun bir sosyolojik gerçek olarak Devletin resmi istatistiklerinde de ifadesini bulan ve etnik bir grup olarak Kürt halkını oluşturan vatandaşlarımıza bu niteliklerinden ötürü baskı

yapılmaması ve bu konuda Anayasamızın 2., 3. ve 12. maddelerinin titizlikle uygulanmasıdır. Ulusal bütünlüğümüz, anayasal düzenin ve hakların uygulanmasıyla sağlanıp korunabileceği ve bu konuda yapılacak politik amaçlı tahrik ve abartmaların bir taraftan Anayasamıza aykırı düşerken diğer yandan da bütünlüğün korunması bakımından tersine sonuçlar vereceği açıktır...' denilmiştir. TİP Ocak 1971 ayında açtığı 'Faşizme Hayır' kampanyasında da konuyu aynı doğrultuda işlemiştir.

Görülüyor ki bütün bu belgelerde Doğu bölgesi ve Kürt halkı sorunu dirençle ve tutarlı olarak Anayasa çerçevesi içinde ortaya konmuş, bütünlük ve birlik sorunu üzerinde özellikle durulmuş, Anayasanın buyurucu kurallarının eksiksizce uygulanması istenmiştir.

4. Kongrede benimsenen anlatma biçiminin nedeni etnik özelliklerinden dolayı insan topluluğu üzerinde Anayasa dışı baskıların uygulandığı olayını açıklığa kavuşturma gereğidir. Gerçekten son yıl içinde Anayasaya aykırı uygulamalar sık ve belirgin bir duruma girmiştir, daha açıkçası yeni olaylar doğduğu, yeni baskılar uygulandığı ve bunların yanlış ve zararlı görüşleri geliştirmesi ihtimali kuvvetlendiği için TİP eski görüş ve tutumunu özünde aynı, ama biçim olarak daha vurgulu bir şekilde belirtmeyi bir görev saymıştır. Sözün kısası, Parti programında da, tüm kararlarında da sorunun özünde bir değişiklik yapmış değildir. Bütün belgelerde 'Gerek soruna, gerekse çözüm yollarına, teorik bir araç olarak dahi bilimsel sosyalizm açısından bir yaklaşım yapılmaya çalışılmıştır.' Program ile 3. ve 4. Kongre kararları karşılaştırılırsa şu sonuca varılır: 'TİP Doğu sorununu ele alırken, bu bölgenin ekonomik geri kalmışlığının yanı sıra, bu bölgede yaşayan halkın, ayrıca, etnik özelliklerinden dolayı da baskı altında bulundurulduklarını açık ve seçik olarak ifade etmiş, çözüm yolu olarak da ekonomik geri kalmışlıktan kurtulmanın yanı sıra, her türlü Anayasa dışı baskı ve zorlamalara son verilmesini, devlet birlik ve bütünlüğünün objektif ve sübjektif şartlarının ancak bu şekilde oluşabileceği gerçeğini önermiştir'

3. *İddianamede dayanılan konuşma ve yazılar partiyi bağlamadığı gibi üstelik yanlış biçimde yorumlanmıştır.*

Gerçekten Kongredeki delegelerin konuşmaları partiyi bağlayacak nitelikte sayılamaz. Yine Partinin yayın aracı olmayan dergide çıkmış olan yazılar dahi Partiyi bağlamaz. Yukarıda belirtildiği üze-

re üyelerinin eylemlerinden Partinin sorumlu tutulabilmesi Siyasi Partiler Kanununun 111/3. maddesi gereğince işlem yapılmış olmasına bağlıdır ki böyle bir işlem yapılmış değildir.

Bundan başka Kongre kararlarının 6 sayılı bölümü Emek Dergisi'nde çıkan yazılarla konuşma özetlerine dayanılarak yorumlanmaya çalışılmakta, bu sırada da üç görüntü yaratılmaya çaba gösterilmektedir. Birinci görüntü sorunun 'milliyetler meselesi' açısından ele alındığı; ikinci görüntü, milliyetler meselesinin bir tek çözüm yolu bulunduğu ve bunun da 'milliyetler prensibi', başka bir deyimle 'milletlerin alın yazılarını belirleme hakkı' olduğu; üçüncü görüntü de 'halk' sözünün 'millet' anlamına kullanıldığıdır.

İlkin belirtelim ki, Emek Dergisi İşçi Partisi'nin yayın aracı değildir. Bir gazetenin parti yayın aracı olabilmesi için parti yetkili organının onu çıkarmaya karar vermiş olması, yine bu organın dergi sahibini ve yazı kurulunu belirlemesi, dergi veya gazetenin yayın politikasını saptaması ve yayınların partinin görüş ve savlarına uygun olup olmadığını denetlemesi ve gerektiğinde mali kaynağına katkıda bulunması gibi koşullar aranır. Emek Dergisi için bunlardan hiçbirisi gerçekleşmiş değildir. Bundan başka Kongre kararı tüm olarak değil, yalnızca bir bölümü alınarak yorumlanmak yoluna gidilmektedir ki bu da bir metnin yorumunda tümünün göz önünde tutulması gerektiği kuralına aykırıdır. Emek Dergisi'nde yayınlanan 4. Büyük Kongre konuşma özetleri ise dergi muhabirinin notlarına göre düzenlenmiştir. Bundan ötürü herhangi bir değerlendirmede bu yönün dahi göz önünde tutulması zorunludur. İddianamede TİP Genel Sekreterlerinden Sait Çiltaş'ın 19/05/1970 günlü Emek Dergisi'nde yayınlanan (sosyalizm ve etnik mesele) başlıklı yazısı üzerinde durulmaktadır. Bu yazıda herhangi bir ulusu ilgilendiren bir düşünce ileri sürülmüş olmadığı gibi genellikle uluslaşma kavramı üzerinde durulmuştur. Yine Emek Dergisi'nin Mart 1971 günlü sayısında yayınlanan 'Milli mesele konusunda' başlıklı yazıya göre yapılan yorum iddianamenin kendisini çürütecek niteliktedir. Bu yorumda burjuva hukukçularının ve kuramcılarının ileri sürdükleri tanımlama ve görüşler temel tutularak sosyalist kuram ve görüşler üzerinde sonuçlar çıkarılmaktadır ve böylelikle Kongre kararındaki (halk) sözünün (ulus) anlamına geldiği anlatılmak istenmektedir. Nitekim burjuva hukuk kuramında yer alan halk-milliyet-millet

özdeşliğine ve 'her millete bir devlet' ilkesine dayanılarak millet-milliyet özdeşliği kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Burjuva kuramcıları ve hukukçuları (milliyet) ve (millet) kavramları arasında ayırım yapmamaktadırlar. Oysa, sosyalist yazılarda (milliyet) ve (millet) kavramları eş anlamda olmayıp başka başka durumları anlatmaktadırlar. Sosyalist kavramlarla yazılan bir yazıdan milliyetin milletle eşanlamda kullanıldığı sonucunu çıkarmak, belirli kavramlara başka bir anlam yüklemektedir. Dergideki yazıda (millet) kavaramı ile (milliyet) kavramının birbirlerinden nitelik açısından başka kavramlar oldukları açıkça anlatılmaktadır. Bu yazıya göre milliyet; dil, ruhsal şekillenme ve toprak birliğinden oluşur ve eğer bu üç öğeye bir yenisi yani 'iktisadi yaşantı birliği' eklenirse ancak o zaman (millet) ortaya çıkmış olur. Dolayısıyla insan toplulukları, millet olmadan önce milliyet halindedirler. Her milliyetin millet olması da zorunlu değildir. Milliyet halindeki insan toplulukları kendi milli pazarları çevresinde 'iktisadi yaşantı birliği' kuramazlarsa başka bir millet içinde eriyerek, onunla bütünleşerek tarih sahnesinden çekilirler. Demek ki bu yazı halkın millet anlamına gelmediğini gözler önüne sermektedir.

İddianamede 'milliyetler meselesi' ile 'milliyetler prensibi' de karıştırılmaktadır. İddianamede dayanılan 'milli mesele konusunda' başlıklı yazıda açıkça belirtildiği gibi 'milliyetler prensibi' bilimsel sosyalizmin benimsediği bir ilke değildir, bir burjuva ilkesidir ve bilimsel sosyalizmin milli mesele kuramı, (milliyetler ilkesi) ni açıkça ve kesinlikle reddetmektedir. İddianamede bir yandan TİP'in bilimsel sosyalizme bağlı bir parti olduğunu söylerken öte yandan kavramları birbirine karıştırarak bu partiye bir burjuva ilkesi olan 'milliyetler prensibi'ni mal etmeye kalkışmakta ve kendi içinde dahi çelişkiye düşmektedir.

'Milliyetler meselesi'nin somut duruma bağlı olarak çeşitli çözüm yolları olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim, iddianamede Lenin ve Stalin'den aktarılan örnekler bu meseleye başka başka iki çözüm yolunun önerildiğini göstermektedir. (Milliyetler meselesi) nin birçok çözüm yolu arasında 'kültürel özerklik', 'federasyon', 'azınlık' statüsü ve benzeri bulunduğu gibi bu türlü haklar tanınmaksızın bir örgütlenmeye gidilmesi de olabilir. Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılıyor ki (millet) kavramı tarihsel bir kategoridir. Ancak, toplum düzeninin sermayeci düzene dönüşmesi sonucunda, ulus

birimleri, ulusal devletler belirmiştir. Ondan önceki binlerce yıllık insanlık tarihinde kavimler, halklar var olmuş, türlü biçimde toplumsal örgütlenmeler, düzenler ortaya çıkmıştır ama bunlar ulus olmamışlardır. Başka deyimle, eski çağlarda din bağlarına göre ümmeti, ırk bağlarına göre halkı oluşturan insan toplulukları, sermayeci düzenin doğup derebeyliğini yıkmak yoluyla halkı iktisadi bir birlik çerçevesinde bütünleştirmesi sonucunda ulus niteliğini kazanmıştır. Sermayeciliğin gelişmesi üzerine Osmanlı İmparatorluğu halkları, birer ikişer başkaldırmışlardır. Sonuçta Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasıyla Türkiye'nin uluslaşması da tamamlanmıştır. 'Ulusal Kurtuluş Savaşı, Misakı Milli sınırları içindeki bütün Anadolu halkının elbirliği ile başarılıp modern Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu zaman Türk halkı uluslaşma sürecini tamamlamış, bir tek milli pazar çevresinde birliğin ve ulus bilincini pekiştirme yoluna girmiş bulunuyordu'; oysa o sırada Türk halkı ile birlikte emperyalizme karşı savaştığı İsmet İnönü tarafından belirtilen Kürt halkı, henüz derebeylikler ve aşiretler halinde yaşamaktaydı. O günden bu yana ülkemizin kapitalistleşme süreci içinde Kürt halkı ayrı bir milli pazar çevresinde birleşerek bir uluslaşma sürecine girmemiş, tersine, Türk milli pazarı çevresinde Türk milletiyle birleşip kaynaşma sürecine girmiştir. Bu durumu Devlet istatistikleri de göstermektedir. 'Sayıların karşılaştırılmasından çıkan sonuç, hızlı olsun, yavaş olsun, Doğu Anadolu'da bir sermayecilik durumunun oluşmakta bulunduğu ve Kürt halkının tek bir Türkiye pazarı çevresi içinde bütünleştiğidir. İşte Kürt halkı ile Türk milleti arasındaki ilişkiler bakımından tarihsel gelişmenin ortaya çıkardığı genel eğilim budur. Ancak Partiye göre iktidarlar yanlış tutum ve davranışlarıyla bu bütünleşmeyi baltalamaktadırlar. Gerçekten Doğu'nun ekonomik gerilikten biran önce kurtulması için bütün olanakların seferber edilmesi ve üstelik baskı ve yıldırma siyasası uygulanması büyük bir yanılgıdır. Egemen sınıfların ve iktidarların anayasanın millet tanım ve anlayışına aykırı bağnaz, ırkçı milliyetçiliğe sapması ayrılıkçı unsurlara, özellikle Kürt şoven milliyetçiliğine kullanacak malzeme hazırlamaktadır.' Dördüncü Büyük Kongrede Doğu sorununa ilişkin karar bu görüşlere dayanmaktadır. TİP 'sadece yasalar emrettiği için değil, aynı zamanda ayrılıkçılık bilime ve gerçeklere aykırı düştüğü, genel eğilime yahut tabii akışa uymadığı için de ayrılıkçı' olamaz.

Bugün çağdaş ulusların büyük çoğunluğu, çeşitli halklardan, ırk topluluklarından, dinsel topluluklardan, örneğin İngiliz ulusu, İngilizce, İskoçça, Velşçe (Gal dili) konuşan üç halktan oluşmaktadır. 4. Büyük Kongreye sunulan Genel Yönetim Kurulu raporunda bu gerçeğe değinilmiştir. Böyle bir gerçeğin söylenmesi hiçbir zaman bölücülük sayılmaz.

İddianamede ileri sürüldüğü gibi TİP Kürt sorununa 'milliyetler meselesi' açısından baksa bile, ister sosyalist, ister burjuva çözüm yöntemlerine göre düşünmüş olsun, bu durum onun, özerklikten yana olduğu anlamına gelmez. Kaldı ki TİP 'halk' sözünü siyasal anlamda değil, sosyolojik bir gerçek olarak kullanmakta ve kongre kararında çözüm yolu olarak da yalnızca yurttaşlık bağının kuvvetlendirilmesini, bunun için de, anayasa dışı baskıların kaldırılmasını istediğini açıkça söylemektedir.

4. *İddianamede DDKO içinden veya bu ocaklarla ilgili olarak yapılan konuşmaların Partimizle ilişkisi kurulmak istenilmekte ise de, bunların Partimizle hiçbir ilgisi yoktur ve iddianamede adları anılan bir takım kimselerle Parti arasında, anlaşma bir yana birçok uyuşmazlıklar vardır. Parti üyesi olmayan kişilerin eylemleri de hiçbir zaman Partiyi ilgilendirmez. Örneğin Mehmet Demir 13/09/1970 günü, Büyük Kongreden bir buçuk ay önce Parti Genel Merkezini basarak eşyaları alıp götürenler arasında olup bu eylemi yüzünden de Partiden çıkarılmış ve başvurmamız sonucunda C. Savcılığınca kendisine karşı kamu davası açılmıştır. İddianamede adı geçenlerden Nezir Şemikanlı, Yümrü Budak, Nusret Kılıçaslan, Musa Anter ve Emin Bozaslan Parti üyesi değillerdir, Parti ile de hiçbir ilişkileri yoktur.*
5. *Kongre kararındaki 'anayasal vatandaşlık hakları' deyimi iddianamede 'vatandaşların anayasal hakları' olarak gösterilmiş ve ters bir sonuca varılmıştır. Anayasa metninin incelenmesinden anlaşılacağı gibi 'anayasal vatandaşlık hakları' deyimi Anayasamızın yalnızca 54-63. maddelerindeki hakları 'vatandaşların anayasal hakları' deyimi Anayasamızdaki bütün hakları kapsamaktadır. 'İddianamede ibarenin böylece ters yüz edilerek ele alınması, Kongre kararının tümünün mahiyetini bile değiştirecek vahamettedir'. Kongre kararında 'anayasal vatandaşlık hakları' deyiminin ayrıca kullanılmasının nedeni, özellikle, Anayasanın 54. maddesini bir kez daha gözler önüne sermektir.*

İddianamede 'anayasal vatandaşlık hakları' deyimi ters yüz edilip vatandaşın anayasal hakları haline getirildikten sonra diğer demokratik özlem ve isteklerinin neler olduğunun sorulması ve buna (Emek) dergisinde yazılmış bir yazıdan alınan bir parça ile cevap verilmesi ise bütün hukuk ölçülerinin ve insaf duygularının ötesinde haksız bir davranıştır. Mart 1971 günlü (Emek) dergisindeki 'milli mesele konusunda' başlıklı yazı bu konuda çeşitli görüşleri gözlem yoluyla inceleyen sağ ya da sol bütün çözüm yollarından söz eden genel bir yazı olup tek bir satırı bile Türkiye ile ilgili olmadığı gibi 4. Büyük Kongre kararını açıklayan hiçbir yanı da yoktur. Bu durum karşısında 'diğer demokratik özlem ve istekler' deyimini açıklarken bu yazının kaynak gösterilmesi hukuka ve sağduyuya da aykırıdır.

6. *İsmet İnönü'nün Lozan'da (Kürt halkı) deyini kullanmış olması da bu sözde bir bölücülük bulunmadığını göstermektedir.*

Gerçekten Prof. Seha Meray'ca derlenen 'Lozan Konferansı, tutanaklar, belgeler' başlıklı kitabın 344-350 sayfalarında İnönü, Kürt halkının varlığından ve ayrı diller konuşmakla birlikte inanç ve görenek bakımından tek bir bütünü oluşturduklarından, hükümete ve TBMM'de Türklerle aynı ölçüde etkili bulunduklarından, Kürt halkının ve temsilcilerinin Musul vilayetinde oturan kardeşlerinin anayurttan ayrılmalarına razı olmadıklarından, Dünya Savaşına ve Bağımsızlık Savaşına katılmış Türk ordusunun bütün komutanlarının yurdun kurtuluşu için Kürt halkının gördüğü işleri ve katlandığı özverileri saygı ile belirttiklerinden söz ederek Türklerle Kürtlerin bütünlüğünü belirtmek için Kürt halkı deyimini kullanmaktadır. İddianamede İnönü'nün bu sözlerinin Genel Başkan Behice Boran'ca Cumhuriyet Başsavcılığı'nda dinlendiği sırada başka anlamda yorumlanmış olduğu anlatılmaktadır ki bu doğru değildir. Genel Başkanca İnönü'nün Anadolu'da Kürtlerin varlığını kabul ederek konuştuğuna ve böyle bir varlığı reddetmediğine deyinmek istenmiş ve böylece Kürt halkından söz etmenin hiçbir zaman bölücülük olmadığı kanıtlanmıştır.

İddianamenin 19. sayfasında Doğuda 'etnik özellik sahibi bir kısım vatandaşlar' bulunduğu kabul edilmektedir. Devletin resmi istatistiklerinde de ana dili Kürtçe olanların durumu gösterilmektedir. Bundan başka Milli Eğitim Bakanlığınca yayınlanan İslam Ansiklopedisi'nin 68. Fasikülünde (Kürtler) maddesi bulunduğu gibi

Prof. İbrahim Yasa'nın Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsünce yayınlanmış 'Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunları' (Ankara, 1970) adlı kitabının birçok sayfalarında, S. Öngör'ün Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları arasında çıkmış Ortadoğu İktisadi Coğrafyası adlı kitabının 63. sayfasında Kürtlerden uzun uzun söz edildiği gibi yerli ve yabancı ansiklopedilerde (Kürtler) başlıklı bölümler de yer almakta ve Kürtlerden bir bölüğünün yurdumuzda yaşadığı yazılı bulunmaktadır.

Cumhuriyetin Kurucusu Atatürk dahi 15/09/1919 tarihli, Hacı Kaya ve Şehzade Mustafa Ağalar'a çektiği tel yazısında 'Sizler gibi din ve namus büyükleri oldukça Türk ve Kürdün yekdiğerinden ayrılmaz iki öz kardeş olarak yaşamakta devam eyleyeceği ve Makamı Hilafet etrafında sarsılmaz bir vücut halinde dâhil ve hariç düşmanlarımıza karşı demirden bir kale halinde kalacağı şüphesizdir' dediği ve yine Atatürk'ün General Harbord'a verilen muhtırasında 'İmparatorluğu bölmek ve Türklerle Kürtler arasında bir kardeş harbine sebebiyet vermek için Kürtleri İngiliz himayesi altında müstakil bir Kürdistan kurma plânına iştirak etmek üzere tahrik ettiler... Fakat bizim Kürt vatandaşlarımız hazırlanan komplonun farkına vararak, onu ve vicdanlarını para ile satan diğer bir grup haini o muhitten kovdular' demektedir.

Atatürk'ün buyruğu üzerine TBMM'nin tanınmış hocalarından Antalya Mebusu Rasih, Muş mebusu İlyas Sami, Siirt mebusu Halil Hulki Efendilerin yazdıkları 'Hakimiyeti Milliye ve Hilafeti İslamiye' adlı bir karşı risalenin önsözünde 'Hakimiyeti milliyemiz, şer'i enverden, hakkı inkılâptan... doğmuş; kan dökülerek alınmış ve fisebilillah Türk ve Kürt milleti muvahhidesinin mücahedesi ile iktisabı zafer ve galibiyet etmiştir' sözleri bulunmaktadır.

Şevket Süreyya Aydemir'in 6 Kasım 1967 günlü Akis dergisinde yayınlanan bir yazısında bu risaleden söz edilmekte ve Kürtler konusunda da 'Atatürk'ün ölümüne kadar hâkim olan resmi cereyan Türkiye'de Kürt yoktur. Türk vardır merkezinde idi... Ama şu bir gerçektir ki bizim Kürtçe konuşan vatandaşlarımız vardır ve bunlar üstün bir zeka ve uyandırılmaya, sevilmeye, korunmaya layık üstün bir çalışma gücü teşkil ederler' denilmekte ve az önce anılan risaledeki sözler aktarılmaktadır.

'Bugün, ülkemizde Kürtlerden söz etmenin derhal bölücülük ithamına yol açtığı düşünülürse bugüne kadar güdülen politikanın

sorunu köklü bir çözüme ulaştırmaktan uzak kaldığı ortaya çıkar. Bu nedenle Partimiz bölücülük ithamını şiddetle reddetmekle beraber bu ithamdan çekinerek sorunu ele almaktan ve bu konudaki görüşünü belirtmekten' geri kalmamıştır.

TİP'in Kürt sorunu üzerindeki bilimsel araştırmalara dayanan görüşünün yetkili bir bilim adamının bilimsel değerlendirilmesi ile de pekiştirdiği görülmektedir. Yukarıda anılan 'Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Temel Sorunlar' adlı kitabında (Kürt sorunu) başlığı altında Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörü İbrahim Yasa, TİP'in savunduğu ilkeler doğrultusunda düşünceler yürütmektedir.

7. *Türkiye İşçi Partisi'nin azınlık yaratma istediği yollu suçlama geçersizdir. İlkin şunu belirtelim ki iddianamede dahi bu düşünce ile çelişen sözler yer almıştır. İşin özü şudur ki Parti Kürt kökenli yurttaşlar için hiçbir azınlık hakkı veya durumu istemiş olmadığı gibi yalnızca yurttaşlarımıza uygulanan Anayasa dışı baskıların kaldırılması isteğinde bulunmuştur. Kaldı ki Kongre karar tasarısını yazan komisyonun üyeleri Hüseyin Ergün ve Necati Erer Yazıcıoğlu'nun Başsavcılıkta dinlenmeleri sırasında Kürtlerin azınlık hakkına sahip kılınmaları yollu bir düşünceyi ileri sürmedikleri de açıktır. 'Her iki üye de tabii asimilasyona taraftar olduklarını, ... Partinin ve kendilerinin değil ayrılma hakkına, azınlık statüsüne dahi karşı olduklarını belirtmişlerdir.'*

4. Büyük Kongrede temsilcilerinin Merkez Yürütme Kurulu raporu üzerindeki eleştirilerine karşılık olarak yaptığı konuşmada Behice Boran'a 'dil farklılığı yaratmak düşüncesi' yükletilmektedir; oysa; ne bir kişinin ne de örgüt veya kurumun 'dil farkı yaratmak' gücü yoktur. Bu ayırım, nesnel olarak ya vardır, ya yoktur; bu, insanların istekleri dışında bir olaydır. Bu farkı söylemek Anayasaya aykırı, bütünlüğü bozucu bir davranış sayılmaz. Kaldı ki nesnel gerçekleri reddetmekle, başını kuma gömmüş devekuşu gibi bir siyasa gütmekle hiçbir sorun çözülmez. TİP Kürt halkından ve bu halkın başka bir dil konuştuğundan söz ederken Kürt dil veya kültürünü korumak veya yaymak ve bu yollardan azınlık yaratmak davranış ve önerilerinde bulunmuş değildir. Yalnızca dil başkalığından ötürü zorlama yöntemlerinin uygulanarak ayırım gözeten durumların yaratılmamasını ileri sürmüş ve 'Anayasanın resmi işlem ve ilişkiler alanı dışında, Türk dilini kullanmayı şart koşmadığı vatandaşları bu hususta serbest bıraktığını belirtmiştir.'

8. *Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesinin her iki fıkrası da Anayasanın 57. maddesine aykırıdır.*

Gerçekten Anayasanın 57. maddesinde bir takım konuların yasa ile düzenleneceği belirtilirken partilerin hangi nedenlerle kapatılacağının düzenlenmesi bu konular arasında anılmış değildir. Anayasanın 57. maddesinin birinci fıkrası konuyu doğrudan doğruya Anayasanın kendisinin düzenlemiş olduğunu göstermektedir. Bundan başka, Anayasanın 57. maddesinin gerekçesinden de partilerin kapatılması nedenlerinin yasa ile düzenlenecek konular dışında bırakıldığı anlaşılmaktadır. Anayasanın kendisinin düzenlemiş bulunduğu konularda yasaların Anayasanın koyduklarından başka ve hele daha geniş yasaklar koyamayacakları açıktır ve şayet koyarlarsa bu geniş yasaklamalar Anayasaya aykırı düşer.

Siyasi Partiler Kanununun 89. maddesinin ilk fıkrasına göre Türkiye'de azınlık bulunduğunu ileri süren partiler kapatılacaktır; oysa Anayasanın 57. maddesi ancak devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel ilkesine uymayan partilerin kapatılmasını buyurmuştur. Nitekim Anayasa Mahkemesi'nin 15/5/1963 günlü, 1963/50-111 sayılı kararı ile 11/3/193 günlü 1963/37-54 sayılı kararı da bu görüşü doğrulamaktadır.

Siyasi Partiler Kanununun görüşülmesi sırasında Edirne Milletvekili Fahir Giritlioğlu, dil ve din başkalığından ötürü azınlıkların bulunduğunu belirterek, 89. maddenin birinci fıkrasının çıkarılmasını önermişse de önergesi reddolunmuştur. Bundan ötürü Anayasa Mahkemesince bu fıkranın iptaline karar verilmesi gereklidir."[10]

Anayasa Mahkemesi'nin Kararı

C. Baş Savcılığı'nın Anayasa Mahkemesi'nde TİP'in kapatılması için açtığı davada hazırladığı iddianame, TİP yöneticilerinin yazılı ve sözlü savunmalarıyla, Baş Savcılığın esasa ilişkin iddianamesi incelendikten sonra Anayasa Mahkemesi karar evresine geçmiştir. Bu aşamada Baş Savcılığın kapatmaya gerekçe teşkil edecek delillerden ne *Emek Dergisi*'nde çıkan yazılar ne de DDKO'da başta ben (Tarık Ziya Ekinci) olmak üzere diğer TİP'li arkadaşların yaptıkları iddia edilen konuşmaların hiçbirisi kale alınmamış ve

10. Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 9, Ankara 1991, s. 87-97.

delil olarak kabul edilmemiştir. Sadece 4. Büyük Kongrede alınan kararın Kürt sorununa ilişkin 6. bendi çözümlenerek nihai karara varılmıştır.

İnceleme işlemleri üç aşamada yapılmıştır. Birinci aşamada 4. Büyük Kongrenin kararının 6. bendinin anlamı tartışılmış, ikinci aşamada savunmada öne sürülen görüşler tartışılmış ve üçüncü aşamada da inceleme sonunda ortaya çıkan duruma göre verilen karar belirlenmiştir. Üçüncü aşamayı olduğu gibi aşağıya alıyoruz:

'*Yukarıda ayrıntılarıyla gösterilen gerekçelere ve incelenen belgelerde partice ileri sürülen görüş ve benimsenen tutumlara göre davalı Türkiye İşçi Partisi, Anayasa'nın 57. maddesinin birinci fıkrasının ilk cümlesinin (siyasi partilerin... faaliyetleri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmezliği temel hükmüne uygun olmak zorundadır.), 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 4. kısmında yer alan 89. maddesinin (Siyasi Partiler, Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini kültür farklılıklarına yahut dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Siyasi partiler Türk dilinden ve kültüründen gayri dil ve kültürleri korumak veya geliştirmek veyahut yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler.), kurallarına aykırı davranmış bulunmaktadır. Bu ilkelere aykırı davranan bir partinin ise, Anayasa'nın 57. maddesinin birinci fıkrasının son cümlesinin (bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.), kuralı ile 648 sayılı Siyasi Partiler Kanunu'nun 111. maddesinin 2 sayılı bendinin, (Parti Genel Kongresince veya Merkez Karar Organı veya Merkez Yönetim Organınca... bu kanunun 4. kısmında yer alan maddelerin hükümlerine aykırı karar alınması ya da genelge veya bildiriler yayınlanması durumunda Anayasa Mahkemesince siyasi partinin kapatılmasına karar verileceğini) bildiren kararı uyarınca temelli kapatılması gerektiğinden, davalı parti temsilcilerinin savunmalarının reddi ile Türkiye İşçi Partisi'nin temelli kapatılmasına, 648 sayılı Kanunun 115. maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere kararın örneklerinin Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine karar verilmelidir.*"

Sonuç

Anayasa'ya aykırı davrandığı anlaşılan Türkiye İşçi Partisi'nin Anayasa'nın 57. maddesi, Siyasi Partiler Kanunu'nun 89. maddesiyle 111. maddesinin 2 sayılı bendi uyarınca temelli kapatılmasına, karar örneklerinin 648 sayılı Kanunun 115. maddesinin gerekleri yerine getirilmek üzere

Başbakanlığa, İçişleri ve Maliye Bakanlıkları ile Cumhuriyet Başsavcılığı'na gönderilmesine oybirliğiyle 20/7/1971 gününde karar verildi.

Başkan: Muhittin Taylan, Başkan Vekili: Avni Givda, Üye: Fazıl Uluocak, Üye: Sait Koçak, Üye: Şahap Arıç, Üye: İhsan Ecemiş, Üye: Recai Seçkin, Üye: Ahmet Akar, Üye: Halit Zarbun, Üye: Ziya Önel, Üye: Kani Vrana, Üye: Muhittin Gürün, Üye: Lütfi Ömerbaş, Üye: Şevket Müftügil, Üye: Ahmet H. Boyacıoğlu.[11]

12 Mart'tan Sonra Kürt Aydınlarının Örgütlenme Girişimleri

DDKO'larda örgütlenen Kürt öğrenci gençliği mücadelesini sol bir çizgide ve TİP ile dayanışma içinde sürdürürken cezaevlerinde aralarında stratejik bir ayrışma başladı. Sol görüşte kalmalarına rağmen farklı örgütlenme ve mücadele yöntemleri geliştirdiler. Cezaevi dönemi bittikten sonra daha da netleşen bu ayrışmaya bağlı olarak hem açık hem de gizli çalışan ayrı Kürt örgütleri kuruldu. Bu örgütlerin tümü, Kürt sorununun ancak ayrı bir örgütlenmeyle çözülebileceği noktasında birleşiyorlardı. Kurdukları parti ve derneklerde sol bir perspektif içinde mücadele etmenin gerekliğini kabul etmelerine karşılık, Marksizmi yorumlamada ve örgütlenme biçiminde farklı yol ve yöntemler geliştirmişlerdi. Aralarındaki tek ortak özellik bağımsız örgütlenmeydi.

Artık, solcu Kürt siyasetçileri, bağımsız örgütlenmenin Marksist bilimin bir gereği olduğunu bekinerek savunuyor ve Türkiye sosyalist partilerinde çalışmayı şiddetle reddediyorlardı. Çıkardıkları yayın organlarında Türkiye sosyalist ve komünist partilerinin ulusal soruna yaklaşımlarının Marksizme aykırı olduğunu belirtiyor ve bu partilerin Kürt sorununa ilişkin yorumlarında, geliştirdikleri çözüm önerilerinde Türk burjuvazisiyle koşut hareket ettiklerini iddia ediyorlardı. Bu nedenle de Türk solunun yasal örgütleri olan ikinci TİP, TSİP ve Emekçi Partisi'nden uzak duruyorlardı. TKP içinde çalışan sınırlı sayıdaki Kürt aydın ve emekçilerini de hasım olarak görüyorlardı.

12 Mart'tan sonra bu ilkeler çerçevesinde kurulan sol nitelikteki Kürt siyasi partileri arasında DDKD (Devrimci Doğu Kültür Derneği), Türki-

11. Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Sayı: 9, Ankara 1991, s.130-131.

ye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP), Rızgari , ondan ayrılan Ala Rizgari vb. örgütleri sayabiliriz. DDKD yasal bir dernek olmasına karşın bir siyasi parti gibi çalışıyordu. DHKD (Devrimci Halk Kültür Derneği) ise yasadışı TKSP'nin (Türkiye Komünist Emek Partisi) yasal bir örgütlenmesiydi. Bu örgütler 12 Eylül 1980 askeri darbesine kadar çıkardıkları yayın organları aracılığı ile hem Kürt sorununa ilişkin değerlendirmeler yaparak çözüm önerileri geliştiriyor, hem de kendi aralarında olduğu gibi Marksist soldaki Türk örgütleriyle de ideolojik mücadele yürütüyorlardı.

12 Eylül 1980 darbesini takiben yasal dernekler kapatıldı. Yurtdışına çıkmak zorunda kalan siyasi partilerin yönetici kadroları Avrupa'nın çeşitli ülkelerindeki Kürt diasporası içinde örgütlenerek solda siyaset yapmayı sürdürdüler. Bunlardan TKSP ile DDKD, TİP, TSİP ve TKP aralarında güç birliği (solda güçbirliği) oluşturmak suretiyle bir süre daha sol çizgide mücadeleye devam ettiler. Türkiye'de de etkinliğini sürdüren BİRLİK hareketi, TKP ile TİP'in birleşerek TBKP'yi kurmalarının ardından son buldu. Bu aşamadan itibaren de Kürt siyasal hareketleri adım adım soldan uzaklaşmaya başladılar.

1991'den itibaren Türkiye'de yasal örgütlenme koşullarının oluşmasıyla birlikte bunların bir bölümü mahcup bir sol anlayış içinde yeniden örgütlendiler. İlk olarak TKSP'nin (sonradan KSP) Türkiye'deki yasal örgütlenmesi olan Demokratik Değişim Partisi (DDP) kuruldu.

Daha sonra Paris Kürt Konferansına katıldıkları için CHP'den çıkarılan Kürt kökenli milletvekilleriyle dayanışma içindeki kimi CHP'li aydın ve sendikacı milletvekillerinin istifa ederek oluşturdukları Halkın Emek Partisi (HEP) kuruldu. HEP kurulurken 18 milletvekili vardı. Kürt aydınlarının da destekledikleri görece sol eğilimli (sosyal demokrat) yığınsal bir hareket olduğu için büyük ilgi gördü. Soldaki eski Kürt örgütlerinin üyeleri de büyük ölçüde bu partiye katılmışlardı. TKSP yandaşlarının kurdukları Demokrasi ve Değişim Partisi'nin (DDP) yöneticileri de bu yeni partiyle ilgilenmeye başladılar. Ancak, HEP'te egemen olma istekleri sonuç vermeyince bağımsız sol bir örgüt olarak kalmayı yeğlediler.

HEP kapatılınca izlemekte olduğu siyasal program biri diğerinin ardından kapatılan DEP, HADEP ve DEHAP'ta da izlendi. Son olarak kurulan DTP ve onu izleyen BDP'de aynı çizgide siyaset yapmaktadır. Kürtlerin yığınsal olarak destekledikleri BDP en güçlü Kürt partisidir. Devletin çeşitli engellemelerine karşın Kürt halkı içindeki gücünü korumaktadır. Evrensel hukukla bağdaşmayan kanunlar ve seçim hileleriyle parlamentoya girmesi-

nin önlenmesine karşın, bu siyasal hareket, bağımsız olarak seçtirdiği 20'yi aşkın milletvekili ile bugün TBMM'de temsil edilen tek Kürt partisidir.

Demokratik ve Değişim Partisi ise kapatılınca yerine Demokrasi ve Barış Partisi (DDB) partisi kuruldu. Kürt halkı içinde taban tutturmada başarılı olamadığı için sağa açılma sürecini hızlandırdı ve giderek sol siyasetle ilgisi kalmayan bugünkü HAK-PAR'a dönüştü.

Sağ görüşteki Kürt siyasetçiler başından beri Irak Kürdistanı Demokrat Partisi'ni (IKDP) örnek alan bir siyasal perspektife bağlı kaldı. Bu anlayış çerçevesinde sağcılar, toprak ağaları ile aşiret ve tarikat kalıntılarından güç almayı hayal ettikleri T-KDP içinde örgütlenmeyi yeğlediler. Solda siyaset yapan Kürt aydınlarıyla mücadele etmeyi ayırıcı bir özellik sayıyorlardı. Oysa, Türkiye Kürtlerinin sosyal ve siyasal konumu ile Irak Kürtlerinin konumu arasında Kürt olmalarından öte hiçbir benzerlik olmadığı açıktır. I-KDP Molla Mustafa Berzani'nin önderliğinde kurulan güçlü bir aşiret partisidir. Türkiye'de ise Berzani aşireti gibi Kürt davasına sahip çıkan bir aşiret yoktur. Bu nedenle, T-KDP'nin I-KDP çizgisinde siyaset yapma girişimi gerçekçi değildi. Nitekim 1965'te yasa dışı olarak kurulan T-KDP bugüne kadar ciddi sayılabilecek bir varlık gösteremedi. Dr. Sait Kırmızıtoprak ve arkadaşlarının farklı bir programla partiyi modernleştirme girişimleri ise iç çatışmalar nedeniyle sonuçsuz kaldı. Uzun süre kimi muhafazakâr Kürt aydınları ile din adamlarının desteklediği pasif bir örgüt olarak varlığını koruyan T-KDP sonuçta dağılma sürecine girdi. Bu siyasal hareketin kalıntısı üzerinde muhafazakar demokrat ağırlıklı bir programla Demokratik Kitle Partisi (DKP)kuruldu. DKP kapatılınca aynı programla bugün etkinliğini sürdürmekte olan Katılımcı Demokrasi Partisi (KADEP) oluşturuldu.

Sosyalist bir programla siyaset sahnesine çıkan Kürt partilerinin muhafazakâr sağ partilere dönüşmelerinin en somut örneği olarak, KSP'nin legal bir kuruluşu olan Demokrasi ve Barış Partisi'nin (DBP) HAK-PAR'a dönüştükten sonra aralarında ideolojik ve programatik hiçbir fark kalmadığı gerekçesiyle başından beri muhafazakar bir çizgi izleyen KADEP ile birleşme girişimi gösterilebilir.

Kürt Siyasetçilerinin Çözüm Önerileri ve Türkiye'nin Gerçekleri

Yasal Kürt partilerinde olduğu gibi, yasadışı örgütlerde ya da bağımsız derneklerde çalışan azımsanmayacak sayıda küçük burjuva kökenli Kürt siyasetçi vardır. Bunların Kürt sorununu algılama biçimleri ve önerdikleri çözüm yöntemleri birbirinden farklıdır. Türkiye Kürtlerinin sömürge sta-

tüsünde olduğunu düşünenlerin bir bölümü için Kürt sorununda tek çözüm yolu bağımsızlıktır. Sömürge statüsünü benimsemekle birlikte yurt ve dünya koşullarını farklı biçimde algılayanlar ise çözüm için federasyon önermektedirler. Bu siyasetçilerin bir diğer bölümü, özerk yerinden yönetim içinde dil, kültür ve anadilde eğitim hakkı istemektedir. Bir başka bölümü de Kürtlerin, Türklerle eşit haklara sahip, ayrı dil ve kültürleri olan kurucu bir halk olarak tanınmasını ve bunun anayasada tescil edilmesini istemektedirler.

Bu farklı yaklaşımları olabilirlilik ve gerçekçilik açısından değerlendirecek ve somut koşullarla bağdaşır gerçekçi bir çözümün nasıl olması gerektiğini tartışmaya çalışacağım.

Kürt Sorununun Çözümü İçin Bağımsızlık Talebi Gerçekçi midir?

Siyasal temsil bağlamında Türkiye Kürtlerinin, ayrılıp bağımsız bir devlet kurma talebinin gerçeklerle ilgisi olmayan bir fantezi olduğunu düşünüyorum. Kuşkusuz, insanların fanteziler geliştirme ve bunları açıklama hakları vardır. Kürtlerin Türkiye'den ayrılıp bağımsız bir devlet kurma düşüncesini savunmak da demokratik bir haktır. Şiddete başvurmadan düşünülmesi ve ifade edilmesi doğal sayılmalıdır. Ancak, böyle bir düşüncenin ne ölçüde gerçekçi olduğunu, uygulama şansının olup olmadığını da sorgulamak gerekir. Toplumsal taleplerin gerçekçiliği, ancak, nesnel ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarla uluslararası konjonktür çerçevesinde değerlendirilerek belirlenebilir. Böyle bir değerlendirme yapılmadan, uluorta öne sürülecek öznel bir talebin ciddiye alınması mümkün değildir.

Bu kriterlere göre, Türkiye Kürtlerinin ayrılıp bağımsız bir devlet kurma düşüncesinin gerçekçi olmadığı kolayca anlaşılır. Şöyle ki;

- Tarım ve ticaret burjuvazisinden oluşan Kürt burjuva sınıfı ekonomik bakımdan devlete ve Türkiye tekelci burjuvazisine bağımlıdır. Türkiye burjuvazisinin oluşturduğu büyük Türkiye pazarında kalmayı yeğlemekte, ayrı ve küçük bir Kürt ulusal pazarına kapanmayı reddetmektedir.
- Türkiye Kürtleri ayrılınca, etrafları düşmanlarla çevrili, karaya kilitlenmiş ve çıkış kapısı olmayan bir konuma düşecek... Böyle bir oluşumun varlığını sürdürme şansı yoktur.
- Kürtlerin yüzde 90'ı Türkiye'nin Avrupa Birliğine girmesinden yanadır. Sınırların değişmezliği kuralını savunan AB'den yana olan bir halkın, Türkiye'den kopma isteğinin olmadığı açıktır.

- Kürt bölgesi Türkiye'nin en geri bölgesidir. Sanayisi yoktur; ekonomik yaşam tarıma dayanıyor. Son yirmi yıldır süren çatışmalar nedeniyle bölgede hayvancılık ölmüş ve tarım felç olmuştur. Batı ile Doğu arasındaki kalkınmışlık düzeyi Belçika ile Bangladeş arasındaki uçuruma eşdeğer bir düzeye inmiştir. Açlık yaygındır, yokluk ve yoksulluk doğal yaşam biçimidir. Bu kadar geri bir toplumun bağımsız olarak yaşayabileceğini düşünmek bir düştür.
- Kürt bölgesinde yetişmiş insan gücü son derece yetersizdir. Önde gelen Kürt aydın ve işadamlarının önemli bir bölümü faili meçhul cinayetlerle yok edilmiştir. Yönetici katmanlardan yoksun hale gelen Türkiye'deki Kürt toplumunun devlet olarak örgütlenme ve varlığını sürdürme koşulları kalmamıştır.
- Kürtler, Türkiye'den ayrılınca yaşam koşullarının çok daha kötü olacağının bilincindedir... Hiçbir insan topluluğu daha kötü koşullar için, sürdürmekte olduğu düzeni bozmak istemeyeceğine göre, Kürtlerin bağımsız bir devlet kurmak amacıyla Türkiye'den ayrılacağını düşünmek onların insani sağ duyusuna yapılacak bir haksızlıktır.
- Türklerle Kürtler arasındaki tarihsel, dinsel, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkiler açısından böyle bir ayrılmanın koşulları yoktur.
- Uluslararası konjonktür ve Ortadoğu'daki dengeler Türkiye Kürtlerinin Türkiye'den ayrılmasına elverişli değildir.

Tüm bu somut veriler karşısında Kürtlerin Türkiye'den ayrılması düşüncesi gerçekçi olmadığı gibi, bunun gerçekleşme şansı da yoktur.

Siyasi Temsil Açısından Federasyon Düşüncesi Gerçekçi midir?

Türkiye Kürtleri için federasyon düşüncesi de gerçekçi değildir. Çünkü;

- Kürtlerin büyük bölümü Türkiye'nin her tarafina dağılmıştır. 1984-1995 arasında sadece İstanbul'a göç eden Kürtlerin sayısı 1.400.000'dir.[12] Keza, göçler nedeniyle, Kürt bölgesi, münhasır bir coğrafya olma vasfını kaybetmiştir. Kürtlerin büyük bir bölümünü dışarıda bırakarak asimilasyona terk eden, azınlığın azınlığı konumundaki bir topluluk için federasyon talebi, toplumsal ve siyasal yararı olmayan bir fantezidir.

12. Ali Rıza Kardüz, Sabah Gazetesi, 23.11.1995.

- Federasyon tarzındaki bir ayrışma birlikte yaşayacak toplumların mutabakatı ile mümkündür. Önce Kürtlerin böyle bir talebe sahip çıkması, sonra da Türkiye toplumunun onayı gerekir. Kaldı ki, ekonomik özerkliği şart koşan federatif bir yapıda Kürt burjuvazisi her türlü ekonomik destekten yoksun kalacağı için böyle bir öneriyi benimsemesi asla mümkün değildir.
- Yüzyıllar boyunca Türklerle Kürtler arasında oluşan sosyal ve ekonomik ilişkiler ve evlenmeler yoluyla kurulan akrabalıklar nedeniyle ne bağımsızlık ne de federasyon tipi ayrışmaların Kürtler tarafından genel kabul görmesi mümkündür.

Kürtlere rağmen, bağımsızlık ya da federasyon talebiyle ortaya çıkmak gerçekçi olmaktan çok, düşsel fantezilerdir. Bağımsızlık gibi, federasyon tezi de, Kürt sorununda tutarlı ve sağlıklı bir siyasal çözüm programı olmayan kimi küçük burjuva unsurların bireysel tatmin sadedinde ortaya attıkları önerilerdir. Toplumsal destek bulma şansları yoktur.

Siyasi Temsil Konusunda Kürtler İçin Gerçekçi Talep Ne Olmalıdır?

Türkiye'de Kürt sorunu, ancak, özgürlükçü, temel insan hakları ile sosyal haklara saygılı, çoğulcu, katılımcı, laik, çok kültürlü, hukukun üstünlüğüne bağlı ve eyalet meclisleriyle yönetilen adem-i merkeziyetçi (yerinden yönetim) çağdaş bir demokrasinin kurulup işletilmesiyle çözülür. Ne var ki, Türkiye Kürtlerinin salt kendi siyasal örgütlerine dayanarak böyle bir demokrasiyi kurmaları mümkün değildir. Bu, ancak, Kürt sorununun çözümünü demokratikleşmenin ön koşulu sayan demokrasi güçlerinin oluşturacakları ortak bir Türkiye partisinin mücadelesiyle gerçekleşebilir.

Neden Eyalet Sistemi?

Türkiye, 770 bin kilometrekare alanı kaplayan büyük bir ülkedir. Nüfusu 80 milyona dayanıyor ve birkaç yıl içinde 100 milyona ulaşacak. Böyle bir ülkeyi, sürgit, merkezden ve **'merkeziyetçi bir devlet'** anlayışı ile yönetmek güç, hatta imkânsızdır. Merkezden beklenecek bir emirle bir odacının, bir tahsildarın tayinini yapmak, en ufak bir mubayaa işinde bile merkezi hükümetin onayını almak suretiyle Türkiye'yi başarılı biçimde yönetmek artık mümkün değildir. Eğer Türkiye çağdaş anlamda demokratik bir hukuk devleti olacaksa, eğer Türkiye Avrupa Birliği'ne üye olacaksa mutlaka '**eyalet sistemine'** geçmesi gerekir. Bu, sadece belli bir etnik topluluğun ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde bir eyalet sistemi olma-

malı... Bütün Türkiye'nin ihtiyacını karşılayacak bir eyalet sistemi biçiminde olmalıdır. İllerin büyüklüğü göz önüne alınarak Türkiye 10 – 15 eyalete ayrılabilir. Örneğin bir İstanbul Eyaleti, İzmir Eyaleti yanında birkaç ili kapsayan bir Amasya, bir Diyarbakır ya da bir Erzurum Eyaleti vb. oluşturulabilir. Eyaletler öznel bir yaklaşımla değil, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak en uygun biçimde oluşturulmalıdır. Sorunun, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel yönleri gözetilerek, dünyadaki deneylerden ve işin uzmanlarından yararlanılarak Türkiye'ye özgü bir **'eyalet sistemi'** kurulması mümkündür. Bu, aynı zamanda, demokrasinin temel ilkelerinden biri olan katılımcılığın sağlanmasına da katkı yapar. Aksi halde, Türkiye'de, vatandaşların yönetime katılması, yani katılımcılık ilkesinin geçerlilik kazanması mümkün değildir. Prensip olarak her eyaletin bir meclisi olmalı ve eyaletler kendi meclisleri tarafından yönetilmelidir. Özerk ve yerinden yönetim ilkesine göre yönetilecek eyaletlerin meclisleri ve yönetim organları aynı zamanda kimi anayasal yetkilerle de donatılmalıdır. Eyalet meclisleri, anayasal olarak, mali ve idari özerklik yanında belli konularda yasama yetkisine de sahip olmalı ve merkezi hükümetle uyumlu kararlar alabilmelidir. Örneğin, ilköğretim okullarının açılması, sayılarının ve yerlerinin belirlenmesi, hocalarının tayini, merkezi hükümetin onayı ile eğitim programlarının hazırlanması, yerel polis teşkilatının yönetilmesi, bölgesel kalkınma plânlarının yapılması vb., yetkiler eyalet meclislerine bırakılabilir. Bu sistem, yürütme yetkisinin dağılımını, ülkenin daha kolay ve rasyonel biçimde yönetilmesini, vatandaşın yönetime daha geniş biçimde katılımını ve idareyi daha etkin biçimde denetlemesini sağlayacaktır. Özel olarak da Türkiye'nin yaşamsal önemdeki Kürt sorununun çözümü için eyalet sisteminin uygulanması tek çıkış yoludur. Nüfusun özelliklerine göre dil, kültür ve eğitim sorunları eyalet meclislerinin yetkileri çerçevesinde kolayca aşılarak Türkiye beklediği barışa ve huzura kavuşur.

Bu uygulama ile Kürtlerin çoğunlukta oldukları eyaletler dışında yaşayan Kürtlerin taleplerini de gerçekleştirmek mümkündür. Eyalet meclislerinin kararı ile Kürtlerin azınlıkta oldukları yerlerde de, ulusal demokratik haklarını kullanmaları sağlanabilir. İster azınlıkta, isterse çoğunlukta olsunlar ve nerede yaşarlarsa yaşasınlar Kürtler dışlanmadıkları için eyalet sistemi, federasyona göre daha demokratik ve daha gerçekçidir. Örneğin, eyalet meclisi kararıyla İstanbul'da yaşayan 500 bin Kürt ailesinin talepleri göz önüne alınarak il sınırları içinde bazı ilk öğretim okullarında ve li-

selerde Kürt çocuklarının Kürtçe eğitim görmeleri, kültürlerini ve tarihlerini öğrenmeleri sağlanabilir.

Kuşkusuz bazı üniversitelerde Kürt dili ve kültürü alanında yüksek lisans ve lisans üstü eğitim yapma imkânının sağlanması gibi hizmetler de unutulmamalı, merkezi devlete ait görevler arasında bunlar da yer almalıdır.

Tüm bu düzenlemeler yeni bir anayasa yapılmasını ve köklü bir düzen değişikliğini gerektirir. Bu da güçlü bir siyasal iradenin ortaya çıkmasına bağlıdır.

İkinci TİP Döneminde Kürt Sorunu

1975'te kurulan 2. TİP'te, 1. TİP'in 4. Büyük Kongresinde alınan kararların partinin kapatılmasına neden olması nedeniyle Kürt sorununa itidalli olarak yaklaşıldığı dikkat çekmektedir. Artık ne Parti toplantılarında ne de Parti adına yapılan açıklamalarda Kürt deyimi kullanılmıyor, gerek görüldüğünde de Kürt sorunu yerine Doğu sorunu deyimi kullanılıyordu. Doğu sorunu özgün biçimde 2.TİP'in Birinci Büyük Kongresinde de yapılan konuşmalarda ve alınan kararlarda dile getirildi. Daha sonra sorun İstanbul'da yapılan bir haftalık parti içi eğitim çalışmalarında ele alındı. Eğitim sekreterliği tarafından bu görev bana verildiği için hazırladığım bir saatlik seminer konuşmasında millet ve milliyetçilik sorunlarını anlattıktan sonra aynı çerçevede Kürt sorununu da Doğu sorunu olarak anlatmaya çalıştım.

2. TİP'in 1. Büyük Kongresinde Doğu Sorununa Değinen Konuşmam

"Türkiye İşçi Partisi büyük kongresine sunulan çalışma raporu ile rapordan önce Genel Başkan Boran'ın yaptığı konuşmalar her yönüyle doyurucu ve bilimsel muhtevalı çalışmalardır. İkinci TİP kuruluşunun ikinci yılında Türkiye işçi sınıfı hareketini ve Türkiye'de onun müttefiki tüm emekçilerin siyasal hareketi olma gücünü ve kabiliyetini ortaya koymuş, bu yöndeki başarısını kanıtlamıştır. Çalışma raporu ve Genel Başkanımızın konuşması işçi sınıfının daima gerçeklerden yana olduğunu ve bilimin tek savunucu sınıfı olduğunu açıklıkla ortaya koymuştur. Bu bilimsel içerikli çalışmalar işçi sınıfının riya ve yalanla hiçbir ilişkisinin olmadığını her zaman yalana karşı olduğunu, buna karşın sömürücü sınıfların yalanı ve riyayı kendilerine meslek edinmiş olduklarını kanıtlayan belgelerdir. Türkiye'nin ve dünyanın sorunlarına bakışta en sağlam, en geçerli ve en doğru

tahliller yapılmıştır. Dün bir konuşmacı arkadaşım burada "sosyalistler daima doğruyu söylemişler ve doğruyu söylerler" dedi. Böyle bir ifadeyi kullanmak hiçbir zaman bir abartı değildir. Ya da bundan bir iftihar payı çıkarmak gibi bir amaç olamaz. Çünkü bu gerçeğin bir ifadesidir.

Bilimsel sosyalistler sorunlara sınıf açısından bakarlar. Siyasal mücadelede sınıflı toplum içinde yaşadıklarını bilerek sınıfların konumunu ve ilişkilerini değerlendirerek sorunları ele alırlar. Bu nedenledir ki, yaptıkları çözümlemeler uzun vadede her türlü çalışmaya ışık tutar niteliktedir. Bu düşünceler günümüzde geçerli olduğu gibi gelecekte de yapılacak değerlendirmelere ışık tutucu niteliktedir. Genel Gaşkanımızın konuşmasında değindiği önemli konulardan birisi Doğu'daki ırkçı şoven baskılar ve uygulamalardır. Bu konuyu anlatırken özellikle Doğu'da ırkçı ve şoven baskıların neden yapıldığına da yanıt vermektedir. Özellikle, bu baskıların hangi sınıfin yararına olduğuna açıklık getirdi. Irkçı şoven baskıların amacı sömürüyü sürdürmek, toprak ağalarının ve müttefiki hâkim sınıfların egemenliğini sürdürmek ve doğruluğuna haklılık kazandırmak için yapıldığı açıktır. Demek ki bugün sürdürülen ayırıcı ve bölücü politikaların uygulanmasında çıkarı olan egemen sınıflar ve onların siyasal iktidarlarıdır. Irkçı politikaların amacı, emekçi sınıfları birbirine düşman yaparak sömürüyü sürdürmektir.

Irkçı, Şoven Baskılar Gibi Her Sorunun Mutlaka Sınıfsal Bir Dayanağı Vardır

Gerçek bir işçi sınıfi partisi olan TİP, işçi ve emekçi sınıfların bütünlüğünü, birliğini öneren ve bu amaçla mücadele etmemiz için bize yol ve yöntem gösteren bir siyasal örgüttür. İşçi sınıfi hareketine yöneltilen ayırıcılık ve bölücülük propagandası aslında burjuvazinin bugüne kadar uygulayageldiği ırkçı ve bölücü politikaları örtbas etmek amacıyla ortaya atılan yalan ve iftiralardır. Bu yalanların maskesini düşürerek altındaki gerçeği ortaya çıkarmak biz sosyalistlere, yani Türkiye İşçi Partisi mensuplarına düşen bir görevdir. Bize yöneltilen bu iftiraların, özellikle ırkçı şoven baskıların ağırlıklı biçimde yapıldığı Doğu ve Güneydoğu'da teşhir edilerek gerçeğin ortaya konulmasını sağlamak Türkiye İşçi Partililere düşen öncelikli görevdir.

Arkadaşlar, sınıflı toplumlarda her sorunun mutlaka bir sınıfsal dayanağı vardır. Bu nedenle de her sorun toplumu oluşturan temel sınıflar açısından değişik bir anlam ifade eder ve bunlara ilişkin değerlendirmeler de

karşıt niteliktedir. Bugün Doğu'daki ırkçı şoven baskıların ulaştığı boyutları ve yaptığı tahribatı yakından biliyoruz. Örneğin, silah arama bahanesiyle köylere toplu baskınlar yapılmakta, insanlar bir araya toplanarak çırılçıplak soyulmakta, üstleri ve evleri en kaba şekilde aranmak suretiyle yasadışı baskılar yapılmaktadır. Keza, firarilerin ve kaçakçıların aranması için de aynı yöntem uygulanmaktadır. Kaçakçılığı önleme bahanesiyle de ağır baskılar yapıldığını gözlemekteyiz. Türkiye'de güvenlik sorununa ilişkin yasalar Doğu'da ve Batı'da ayrı biçimde uygulanmaktadır. Anayasanın tanıdığı hakların uygulanmasında da farklılıklar vardır. Doğu'da bir demokratik kitle eylemi için yapılan girişime kuşkuyla bakılır. Oysa, demokratik hakların savunulması için yapılan toplantı ve gösteriler anayasal bir haktır. Irkçı şoven baskıları protesto etme girişimi bölücülükle suçlanmakta ve takibat konusu yapılmaktadır. Köylülerin işçi ve emekçilerin sorunlarını dile getirmek için eylem yapmak amacıyla yapılan başvurular, anayasal bir hak olmasına karşın çeşitli manevralar çevrilerek engellenmektedir. Şimdi burada bir soru sormak gerekiyor. Acaba sözünü ettiğimiz hukuk dışı uygulamalar Doğu'daki tüm yurttaşlara aynı biçimde, yani eşit şekilde mi uygulanmaktadır? Bu soruyu sorduğumuzda karşımıza çıkan olgu şudur: Toprak ağaları, ticaret burjuvazisi ve Doğu'daki diğer egemen sınıfları oluşturan katmanların tümü gerek ekonomik plânda, gerek siyasal ve sosyal plânda Doğulu köylü ve emekçilere yapılan ayırıma tabi değildir. Onlara ırkçı ve şoven baskılar yapılmaz. Yasal ve anayasal hakların kullanılmasında çıkarılan zorluklar ve yapılan ırkçı uygulamalar münhasıran işçi ve emekçileri hedef almaktadır. Amaç emekçi sınıf ve tabakaların birliğini bütünlüğünü bozmak, aralarına nifak sokmak, Türkiye İşçi Partisi hareketiyle bütünleşmelerini önlemektir.

Egemen sınıfların siyasi partileri başta AP ve onu takip eden diğer partiler Doğu'da egemen sınıfların desteğini görmekte ve karşılıklı olarak birbirlerinden yararlandıklarını görmekteyiz. Bunlar, Doğu ve Güneydoğu'nun en ücra köşelerine kadar ağalar ve tüccarlar eliyle örgütlenmişlerdir. Bu partilerin dayandığı Türk burjuvazisiyle Doğu'nun egemen sınıfları arasında hiçbir çelişki yoktur. Etnik farklılıklarına rağmen aralarındaki bu bütünlüğü ve karşılıklı dayanışma gerçeğini ortaya koyan Türkiye İşçi Partisi olmuştur. O halde Doğu'daki ırkçı – şoven baskılara karşı verilmesi gereken demokratik mücadelenin gerçek hedefi Türkiye'deki tüm egemen sınıflar koalisyonu olmalıdır. Nasıl ki, egemen güçler bir bütünlük ve bir siyasal birlik sağlamışlarsa, Doğu'da ve Batı'da ezilmekte olan tüm işçi ve

emekçiler de sömürüden, ırkçı baskılardan kurtulmak için aynı biçimde bir birlik ve bütünlük oluşturmalıdırlar. Doğulu ve Batılı işçi ve emekçilerin birlik ve bütünlüğü ancak Türkiye İşçi Partisi siyasi hareketinin ekseni etrafında oluşturulmak suretiyle gerçekleştirilebilir. Bu nesnel ve sosyolojik bir zorunluluktur. Bu açık zorunluluğa karşı geliştirilen değişik görüş ve çözüm önerileri doğrudan doğruya burjuvazinin siyasal gücünü arttırmakta ve egemen sınıfların sömürü düzenini sürdürmelerine yardım etmektedir. Bu açık gerçek karşısında Doğulu ve Batılı emekçilerin bütünlüğüne karşı çıkan açık ya da dolaylı her görüş aslında burjuvazinin ve hakim sınıfların egemenliğini pekiştirmeye yarayan siyasal tutumdur.

Zaman zaman bazı sorularla karşılaşmaktayız: "Acaba Türkiye işçi sınıfının biricik örgütü TİP'in mücadelesi başarıya ulaşarak iktidara geldiğinde Doğu'daki ırkçı şoven baskılar kalkacak mı?" diye sorulmaktadır. Bu ve benzeri nitelikteki sorularla Doğu'da ve parti içi eğitim çalışmalarında sıkça karşılaşmaktayız. Şimdi böyle bir sorunun sorulmasında iki durum söz konusu olabilir. Bu soruyu soranlar ya işçi sınıfı siyasi mücadelesinin niteliği, yani sosyalizm hakkında hiçbir bilgi sahibi değildirler ya da kasıtlı olarak egemen sınıflara hizmet etmek amacıyla böyle bir davranış içine girmektedirler. Sonuç olarak her iki durumda da izlenen politikalar ırkçı şoven baskıların ve uygulamaların devam etmesine yardımcı olmaktadır. Bu soruların dayanağı ister bilgisizlik, isterse kasıtlı olsun sonuç burjuvazinin egemenliğine yarayan düşüncelerin yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

Arkadaşlar, Genel Başkanımızın konuşmasında belirttiği gibi, bir sosyal sınıfın iktidar olabilmesi ve iktidarını sürdürebilmesi için elbette diğer sınıf ve katmanlarla ittifaklar sağlaması zorunluluğu vardır. Doğaldır ki, tarih boyunca çürüyen sosyal sınıfların yerine gelmeye aday olan ve gelen her sosyal sınıf kendi egemenliğini kurmak için işçileri ve diğer emekçi tabakaları harekete geçirmekte, iktidarını pekiştirmek için onlardan yararlanmaktadır. Örneğin, hep bildiğimiz konudur, burjuvazi feodaliteyle mücadelesinde bütün köylü kesimini işçi ve emekçileri harekete geçirmiş ve onlarla ittifak kurmak için "özgürlük, kardeşlik, adalet ve eşitlik" temasını işlemiştir. Uzun yıllar köylü ve emekçilerin desteğini sağlamak için bu sloganlar yaygınlaştırılmış ve toplumun ezilen tabakalarına mal edilmiştir. Ama burjuvazi feodaliteye karşı zafer kazanarak iktidara geldiği andan itibaren yeni bir sömürücü sınıf olarak işçi ve emekçilerin karşısına çıkmıştır. Artık sömürü düzenini sürdürmek için eşitlik, özgürlük kardeşlik ve adalet sloganları bir tarafa itilmiş ve işçiler üzerinde ağır bir sömürü ve

baskı kurulmuştur. Burjuvazinin bu iki yüzlü politikalarının etkisinde kalarak ve bundan kaynaklanan alışkanlıkla "işçi sınıfi siyasal iktidarında da ırkçı şoven baskılar olur mu" gibi sorular sorulabiliyor. Bu yanlış bir şartlanmanın sonucudur. Özellikle, Doğu'daki ırkçı şoven baskılara karşı mücadele edenlerin böyle bir şartlanmadan kurtulmaları için çaba göstermek ve doğruları görmek için onları ikna etmek herkesten önce Türkiye İşçi Partililere düşen bir görevdir. Çünkü, tarihte ilk defa bir sosyal sınıf (işçi sınıfi), tüm sömürülere ve toplumdaki her türlü insanlık dışı ırkçı ve benzeri uygulamalara karşı mücadele etmek ve bunlara son vermek kararlılığıyla ortaya çıkmıştır. İşçi sınıfi ekonomik sömürüye karşı olduğu gibi diğer tüm maddi ve manevi sömürülere de karşıdır. Irkçı baskıları, şoven milliyetçiliği ve huzursuzluk yaratan her türlü sosyal pisliği ortadan kaldırmayı kendisi için tarihi bir görev olarak benimsemiştir. Bu gerçekler ortadayken, işçi sınıfi gibi tarih sahnesine yeni çıkmış ve bütün sömürülere son verecek olan bir sosyal sınıfin siyasal iktidarında da ırkçılığın ve şoven baskıların devam edebileceğini düşünmek akıl dışı olduğu kadar çılgınca bir davranıştır.

Türkiye'de burjuvazinin ve müttefiki toprak ağalarının bütünleştiklerini, politik, ekonomik ve sosyal alanlardaki ortak davranışını her günkü olgularda açıkça görmekteyiz. Örneğin, bundan bir süre önce kısıtlı da olsa göstermelik biçimde çıkarılmış olan toprak reformu kanununu ortadan kaldırmak için Doğu ve Güneydoğu'daki toprak ağalarının nasıl amansız bir mücadele açtıklarını ve kendi siyasal partileri aracılığıyla sorunu nasıl dejenere ettiklerini yakından gördük. Bu ağaların bir bölümü Cumhurbaşkanına, Başbakana dilekçelerle başvurmak suretiyle "yapılacak toprak reformunun sonucunda, topraklarımız üzerine getirilip yerleştirilmesi düşünülen göçebe aşiretler, toprak sahibi olduktan sonra bölücü akımlar şiddetlenecek ve bununla baş etmek mümkün olmayacaktır (...) Türkiye'de bugünkü düzenin sürdürülebilmesinin tek güvencesi biziz" diye ihbarda bulunmuşlardır. Genellikle burjuvazinin işçi sınıfi mücadelesine karşı kullandığı bölücülük suçlaması bu kez ağalar tarafından Doğulu emekçilere karşı kullanılmaktadır. Toprak ağaları bu başvuruyla 'bizler topraklarımızın başında bulundukça fukara Doğulu köylüler üzerindeki baskı ve egemenliğimiz sürdükçe Türkiye'de hiç kimse ayırımcılığa cesaret edemeyecek ve siyasi iktidarların ek önlem almaları gerekmeyecek' diye kendi iktidarlarına güvence vermektedirler. Bu somut olay, egemen sınıfların ne ölçüde bütünleşerek kaynaştığını ve Türkiye'de emekçi sınıf ve tabakaların

birliğini, bütünlüğünü engellemede nasıl bir ortak çaba içinde olduklarını gösteren canlı örnektir. Bugün ağalık kurumunun en güçlü olduğu Urfa yöresinde toprak ağaları burjuvazinin en gerici, en ırkçı şoven siyasi örgütü olan MHP'de mücadele etmekte ve adamlarıyla bu örgütün vurucu gücü olarak işlev görmektedirler. MHP'ye yapılan milyonlarca liralık bağışlar yanında Ülkü Ocaklarının kurulmasında da ağaların çocukları başı çekmekte ve hükmettikleri köylüleri vurucu güç olarak kullanmaktadırlar. Partimizin çok doğru biçimde saptadığı gibi Doğulu toprak ağaları burjuvazinin ırkçı şoven uygulamaları ile bölücü politikalarının bir aracı olarak görev yapmaktadırlar. Irkçı şoven baskılara karşı mücadeleyi Türkiye işçi sınıfı siyasi partisinin demokrasi, sosyalizm ve bağımsızlık mücadelesinden kopardığımız zaman, emekçi sınıf ve tabakaların birliğini ve bütünlüğünü bozmuş oluruz. Bu da doğrudan doğruya toprak ağalarıyla onların doğal müttefiki olan burjuvazinin işine yaramakta ve egemen sınıfların kurdukları sömürü düzeninin uzun ömürlü olmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, ırkçı şoven baskılara karşı yürütülen tüm demokratik hareketler mutlaka Türkiye işçi sınıfının biricik partisi olduğunu tescil ettiren TİP'in bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi ekseni etrafında toplanarak mücadele etmelidirler. Irkçı şoven baskılara karşı yürütülen mücadeleler ancak TİP'in belirlediği bu uzun vadeli stratejik kararlar göz önünde bulundurularak ve onunla sürekli temas içinde bulunmak suretiyle başarılı olabilir. Bunun dışındaki bir yol ve yöntem hatalıdır ve sonucu mutlaka hüsrandır. Bu yöntem, demokratik hak ve özgürlükler için mücadele eden bütün demokratik kitle örgütleri için geçerli olan bir kuraldır.

Bugün demokratik kitle hareketleri ülkede demokratikleşmenin ve demokrasinin boyutlarını genişletme mücadelesinde etkin bir rol oynamaktadırlar. Konumları bunu gerektiriyor. Temsil ettikleri toplum kesiminin ekonomik ve demokratik hakları için mücadele etmektedirler. Ama çok iyi bilmeleri gerekir ki, demokrasinin tek ödünsüz savunucusu işçi sınıfıdır. Hele tarihin bugünkü aşamasında dünyanın hiçbir yerinde artık demokrasi mücadelesi işçi sınıfı siyasi hareketi dışında yürütülemez ve başarıya ulaşamaz. Demokrasinin savunucusu ve demokrasiyi her gün yeni kazanımlarla daha büyük boyutlara kavuşturacak ve genişletecek olan sınıf işçi sınıfı ve onun siyasal örgütüdür. O halde, Doğu'daki yurttaşlarımızın demokratik haklar için, yani ırkçı şoven baskılara ve ayırımcı politikalara karşı anayasanın ve yasaların uygulanmasında gözetilen farklı tutumlara karşı yürüttükleri demokrasi mücadelesinin mutlaka işçi sınıfının yürüttü-

ğü bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesiyle bütünleşmesi gerekir. Diğer demokratik kitle örgütlerinin de bu temel ilkeye riayet etmeleri zorunludur. Bu hareketler karşısında, elbette TİP'e de görevler düşmektedir. TİP nicel bakımdan büyüdükçe, gücünü arttırdıkça bütün demokratik kitle hareketlerini kendi üyeleri ve yandaşlarıyla kontrol edebilir bir düzeye geldikten sonra elbette bu örgütlerin başıboş bir şekilde mücadele etmelerine engel olacak, bunların doğru bir çizgide kendisinin belirlediği stratejiye, kısa ve uzun süreli taktiklere uygun biçimde, neyin, nerede, ne kadar yapılması lâzım geldiğini plânlayarak uygulanmasına yardımcı olacaktır. Ama bu aşamada tüm demokratik kitle örgütlerine düşen bir görev vardır. O da işçi sınıfının, demokrasinin ödünsüz savunucusu tek sosyal sınıf olduğunu algılayarak onun siyasal örgütü dirsek teması içinde olmaları, onun karar ve stratejilerini adım adım takip etmeleridir. Bu örgütlerin içinde tek bir TİP'li olmasa bile, hareketlerinin sağlıklı ve başarılı olması, kazanımlarının kalıcı olması bakımından mutlaka işçi sınıfının biricik partisi olan TİP'in çalışmalarını gözetmeleri ve onunla dirsek teması içinde olmaları bu örgütlerin başarılı olmalarının bir gereğidir.

İşçi sınıfı partisini yok sayarak, dernekleri ve dernek niteliğindeki kuruluşları birer partiymiş gibi gören davranışlar son derece yanlıştır. Bunlar, demokratik kitle örgütlerine ve ülkedeki demokratikleşme hareketine zarar veren davranışlardır. Çünkü, bir demokratik kitle örgütünün ya da belli bir politik amaçla çalışan dernekler toplumun ve dünyanın içinde bulunduğu bütün koşulları değerlendirebilecek konumda değildirler. Keza, güncel olarak neyin nasıl yapılması gerektiğini de saptayabilecek olanaklara sahip olmaları mümkün değildir. Ama işçi sınıfı siyasi partisi, dünya işçi sınıfını mücadelesinin deneylerinden ve kendi ülkesinin işçi sınıfı hareketinin tarihinden çıkardığı derslerden yararlanarak, değerlendirmeler yapmakta ülkenin ve dünyanın koşullarını göz önünde bulundurarak neyin, ne kadar ve nasıl yapılması gerektiğini en isabetli şekilde ortaya koyabilir. O halde, demokratik kitle örgütlerinin sağlıklı ve doğru yapılanması ve verdikleri mücadelenin kalıcı sonuçlar vermesi için işçi sınıfı siyasi partisiyle dirsek teması içinde olmaları zorunludur. Kuşkusuz Türkiye İşçi Partisi de nicel gücünün elverdiği oranda tüm bu hareketleri kontrol ederek yürüttükleri mücadelenin başarılı olması için kendisine düşen görevi yerine getirecektir.

Sonuç olarak şunu söylemek istiyorum: TİP, Doğu'da uygulanmakta olan ayırımcı ve bölücü politikalara, bu politikayı sürdürmenin bir aracı

olarak kullanılan şoven baskılara, anayasanın ve yasaların Doğu'da ve Batı'da farklı biçimde uygulamalarına karşı nasıl bir mücadele yürütülmesi lâzım geldiğini ortaya koymuştur. Bakmasını bilen gözler bu gerçeği kolayca görebilirler. İyi niyetli ve demokrasi mücadelesini içtenlikle yürüten tüm birey ve örgütlerin TİP etrafında toplanacaklarından kuşku duymuyorum. Buna inancım tamdır. Yaşasın Partimiz. Yaşasın Partimizin bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesi."[13]

Bu Konuşmanın Mesajı

1960'lı yıllarda TİP'in kuruluşundan başlayarak gelişmekte olan sol mücadelenin önemli bileşenlerinden birisi Kürt ulusal demokratik hareketiydi. Kürt aydın ve aktivistlerinin büyük çoğunluğu ya TİP'te üye olarak çalışıyor ya da TİP'in paralelinde sosyalist bir çizgide mücadele ediyorlardı. 12 Mart Askeri Darbesi'nden sonra Kürt gençleri ve aydınları arasında sosyalizme ilişkin köklü değişiklikler oldu. Büyük çoğunluğunda ayrı örgütlenme düşüncesi birinci plânda yer alıyordu. Bununla birlikte dünyada ve Türkiye'de yaygın olarak tartışılan farklı sol stratejilere göre davranma düşüncesi de ağırlıklı olarak gündeme gelmişti. Demokratik yoldan mücadele eden TİP gibi sosyalist bir partinin saflarında Kürtlerin demokratik talepleri için mücadele etme düşüncesine ilgi duyan kalmamıştı. İkinci TİP kurulmadan önce Marksist çizgide mücadele eden değişik yasadışı Kürt siyasi partileri ile yasal çalışan dernekler oluşmuş ve kendi aralarında nasıl bir sosyalist yöntem izlemenin doğru olduğu konusunda tartışmaya başlamışlardı. Bu örgütlerin tümü Marksist bir politika izlediklerini iddia etmelerine karşın aralarında derin görüş ayrılıkları vardı. Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile Çin Komünist Partisi vb., sosyalist stratejiler benimsedikleri, çıkardıkları yayınlardan anlaşılıyordu. Hiçbirinin etkin ve belirleyici olması, yığınsal destek bulması olanağı yoktu. Bu nedenle sosyalist mücadele veren bir Türkiye partisinde yer almanın tarihsel ve sosyal bakımdan zorunlu olduğunu göstermek için bu konuşmayı yapmam gerekiyordu. Bununla eski TİP'li Kürt arkadaşlarıma mesaj vermek ve izledikleri yolun gerçekçi olmadığını belirtmek istedim. Ne var ki, TİP'te etkin bir konuma sahip olamadığım için kongrede yaptığım bu konuşma dayanaksız kaldı ve işlevini yerine getiremedi. Sonuçta TİP de, yönetici kadronun izlediği dogmatik politikalar nedeniyle sönümlenerek da-

---

13. Türkiye İşçi Partisi 1. Büyük Kongre Tutanağı, 26-28 Şubat 1977, s. 168-175.

ğıldığı için işlevini yerine getiremedi. Bugün sosyalist çizgide mücadele eden TİP vb., partilerden hiçbir eser kalmadı. Aynı doğrultuda mücadele eden yeni sosyalist partiler ise toplumda etkin olmaktan uzak bulunmaktadırlar. Kürt ulusal demokratik hareketi de tek başına halk yığınlarının özlemlerini yaşama geçirecek bir etkinliğe kavuşamamıştır. Kürt hareketi de er ya da geç Türkiye demokrasi güçleriyle ortak bir hareket oluşturmak ve elbirliğiyle Türkiye'nin demokratikleşmesinde üstüne düşen görevi yerine getirmek zorunda kalacaktır. Kürtlerin eşit haklı vatandaşlar olarak Türkiye'de kimlik, dil, kültür ve anadilde eğitim haklarına kavuşmaları ancak Türk ve Kürt demokratlarının demokrasi için yürütecekleri ortak bir siyasal mücadeleyle gerçekleşebilir.

İkinci TİP'in Birinci Büyük Kongresinde Kürt Sorununa Nasıl Yaklaşıldı?

Birinci TİP'in 4. Büyük Kongresinde Kürt sorununa değin alınan karar üzerine Anayasa Mahkemesi'nce Partinin kapatılmasına karar verildiği için sorunun adı verilerek bir karar alınması gerçekçi değildi. Genel olarak sorun Doğu sorunu adı altında değerlendiriliyor ve gerekli açıklamalar yapılıyordu. Büyük Kongrede de aynı yöntem uygulandı. Soruna iki açıdan değinildi. Bir yandan ırkçı milliyetçi baskılara karşı çıkılarak, diğer yandan da Doğu'da yapılan ayırımcı uygulamaları eleştirmek suretiyle Partinin Kürt sorununa ilişkin düşünceleri oluşturulmaktaydı. İkinci TİP'in Birinci Kongresinde "politik özgürlüklere ilişkin" bölümde yer alan 7. madde Kürt sorunuyla ilişkilidir. Bu madde şöyledir:

"*Anayasanın 2. maddesi Türkiye Cumhuriyeti'ni 'milliyetçi' değil 'milli' bir devlet olarak tanımlamaktadır. Burjuva iktidarlarının şoven milliyetçi bir politika güderek burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin egemenliğini ve çıkarlarını korumak, bozuk düzenin sürekliliğini sağlamak amacıyla Doğu ve Güneydoğu illerinde uygulayageldikleri ayrımcı ve baskıcı, ırkçı şoven uygulamalara, kışkırtmalara ve saldırılara son verilmelidir.*"

Yine Kongrenin "partinin özgün görevlerine" ilişkin bölümünde yer alan 7. maddenin üçüncü bölümünde de Doğu sorununa ilişkin olarak şu cümleye yer verilmiştir:

Büyük Kongre, "*Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da süregelen şoven politika ve uygulamalara karşı demokratik mücadelenin başarıya ulaşabil-*

mesinin, ancak işçi sınıfının bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin ayrılmaz bir parçası olarak sürdürülmesiyle mümkün olabileceğini belirtir."

İkinci TİP'in İkinci Büyük Kongresinde Kürt Sorununa Nasıl Yaklaşıldı?

Karar tasarısı açıklandığında yine söz aldım. 1. TİP döneminde Parti Kürt sorunu nedeniyle kapatıldığı için, konu çok dikkatli biçimde yazılmıştı. Ancak, TİP'in Marksist-Leninist bir parti olduğunu iddia eden yöneticilerin karar metninde bilimsel sosyalizmin belirleyici bir öğesi olan 'ulusların kendi kaderini tayin hakkına' saygı gösterileceği ilkesini ifade edecek bir formülasyona yer verilmemiş olmasının bir eksiklik olduğunu belirttim. Yasal bir sorun çıkmaması için Kürt sorununun 'bilimsel sosyalizmin temel ilkelerinden ödün vermeksizin' çözüleceğinin not edilmesini önerdim. Önerim uygun görüldü. Böylece 2. Büyük Kongre kararlarının 4. bendinde yer alan Doğu sorununa ilişkin Parti görüşüne son şekli verilerek kararlar onaylandı. Tarihsel değeri açısından Kongre kararının bu bendini olduğu gibi aşağıya alıyorum.

Türkiye İşçi Partisi 2. Büyük Kongresi,

- "*Politik demokratikleşme sorununun, baskı ve kısıtlamaların daha ağır olduğu, etnik ayırıma dayanan eşitsizliğin sürdürüldüğü, son zamanlarda kışkırtma ve tertiplerin yoğunlaştırıldığı Doğu ve Güneydoğu bölgesi için, daha da ivedi bir sorun olduğu görüşündedir.*
- *Doğu ve Güneydoğu bölgesinin bir sömürge olmadığını, bu bölgenin özgün çelişki ve sorunlarının, Türkiye'nin bütününün çelişki ve sorunlarıyla birlikte, ancak işçi sınıfı iktidarında, sosyalist düzende tam ve nihai olarak çözüleceğine olan inancını belirtir.*
- *Egemen sınıfların bölgesel ve etnik ayırımlar gözetmeksizin ülke çapında bütünleşmiş olmaları karşısında işçi ve emekçi sınıfların mücadele ve örgütsel birliğini korumanın ve geliştirmenin temel koşulu olduğunu, bu birliği ve hareketin tekliğini esas almayan görüş ve davranışların hem bölge, hem de ülke emekçileri açısından, baskı ve terörden, faşizan uygulamalara olanak vermekten, maceracılığa sürüklenmek ve emperyalizmin oyununa gelmekten başka bir sonuç vermeyeceğini önemle vurgular.*

- *Öznel niyetleri ne olursa olsun emperyalizmin ve burjuvazinin çıkar ve plânlarına olanak ve gerekçe sağlamaktan öteye gitmeyen görüş ve hareketlere karşı mücadele verirken, bilimsel sosyalizm ilkelerinden ödün vermeksizin birlik ve bütünlüğün zora dayanarak değil, özgür irade ile gönülden seçilip kabul edilerek, eşitliğe, kardeşliğe, özgürlüğe dayandırılarak gerçekleştirilip pekiştirileceğine olan inancını belirtir ve Parti çalışmalarını bu anlayış içinde yürütür.*"

12 Eylül Darbesi'nden Sonra Behice Boran'ın TİP Adına Kürt Sorununa Yaklaşımı

12 Eylül Darbesi'nden sonra Türkiye İşçi Partisi, Behice Boran'ın başkanlığında yurtdışında etkinliğini yasadışı olarak sürdürdü. MYK kararıyla parti adına her türlü yetkiyi kullanma ve karar alma hakkı Genel Başkan Behice Boran'a verilmişti. Boran, yurtdışı koşullarında Kürt sorununa ilişkin olarak daha önceki yaklaşımlarından farklı bir politika geliştirdi. Türkiye'de legal çalışma koşullarında TİP adına yapılan bütün açıklamalarda Kürtlerin ayrı örgütlenmesine karşı olunduğu dile getiriyordu. Özellikle, 1. TİP'in Üçüncü Büyük Kongresinde ve onu izleyen olağanüstü kongrede Boran'ın bu konudaki açıklamaları son derece nettir. Nitekim, daha önce naklettiğimiz gibi Üçüncü Büyük Kongrede Doğu sorununa değinirken "*ben bir Türk sosyalisti olarak, Doğu'nun gerek ekonomik, gerek sosyal, psikolojik problemlerini ancak Türkiye'nin bütününe şamil bir sosyalizm anlayışı ve hareketi içinde mütalâa ederim*" demektedir. Buna karşın yurtdışında ayrı örgütlenmeyi tasvip eden bir tutum içine girdiği, TKP ile birlikte sosyalist Kürt örgütleriyle oluşturduğu solda birlik örgütlenmesi içinde yaptıkları ortak çalışmalarda çok belirgin olarak anlaşılmaktadır.

Daha önce başlatılan Solda Birlik - Cephe çalışmaları Avrupa'da 1984'te olumlu sonuçlandı. Birlik içinde TKP, TİP, TSİP, Türkiye Komünist Emek Partisi (TKEP), Türkiye Kürdistanı Sosyalist Partisi (TKSP) ve Kürdistan Öncü İşçi Partisi (PPKK) olmak üzere altı partinin katıldığı bir birlik kuruldu. Aralık 1984'te oluşturulan güç birliğinin resmi adı "Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birlik" oluşumuydu. Kısa olarak da *"Sol Birlik"* adı kullanılıyordu. Birinci TİP'in kongrelerinde Boran, Kürtlere karşı bir politika izlediği iddiasını reddediyor, ancak bu sorunun Türkiye'nin bütünlüğü içinde çözülmesi gerektiğine vurgu yaparak ayrı ör-

gütlenme düşüncesine karşı çıkıyordu. Oysa, Avrupa'da Sol Birlik kurulurken, ayrı örgütlenmeyi fiilen benimsemiş oluyordu. Kurdukları birlik oluşumuna "***Türkiye ve Türkiye Kürdistanı Sol Birlik***" adını vermek suretiyle de bir politika değişikliği yaptığını yazılı olarak tescil etmekteydi.

Boran, bu politika değişikliğini Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde çağrılı olduğu Kürt örgütlerinin toplantılarında yaptığı konuşmalarla da açıkça dile getiriyordu. Nitekim, bu toplantılardan birini izleyen TİP'in yurt dışı üyelerinden Ataman Aksöyek 2009 başlarında eski TİP'liler arasında oluşturulan e-mail grubuna gönderdiği bir metinde Boran'ın bu konuşmalarına ilişkin örnekler vermektedir. Ataman Aksöyek şunları yazıyor:

> Kürt sorununda "Doğru tavrı belirlemek için Boran'dan üç alıntı yapmak istiyorum; Tarih; 19 Mart 1983. Yer; Newroz Gecesi / Frankfurt. (Bu toplantıda Avrupa'daki belli başlı Kürt örgütlerinin temsilcilerinin de hazır olduğunu vurgulamayı gereksiz sayıyorum)
>
> 1. *(...) Devrimden önce, ezen-ezilen ulus durumu, ilişkisi devam ederken, ezilen ulus işçilerine, ulusal eşitlik konusunda güvence vermek gerekir. (...) Ancak o zaman işçilerin ulus ayırımı gözetmeksizin sınıf olarak dayanışma ve birleşmelerinin koşulları oluşur (...) Ezilen ulus işçilerine verilecek, verilmesi gerekli tek güvence ise,* ***'ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını, ayrılma ve ayrı devlet kurma hakkını da içeren', tanımak, savunmaktır****.*
> 2. *Türkiye ve Türkiye Kürdistanı birbirinden denizler, kıtalar boyu uzakta değildir. Her iki halk coğrafi bütünlüğü olan topraklarda yüzyıllardır yan yana, son dönemde nüfus hareketleriyle bir hayli karmaşık, aynı merkezi devletin doğrudan yönetimi altında yaşamaktadırlar. Her iki halkın birbirleriyle ilişkili kılan sayısız bağ vardır.*
> 3. *(...) TİP, bu devrimci mücadele perspektifi içinde Kürt ulusal sorununun çözümünü,* ***Kürt ve Türk ulusal devletlerinin demokratik -veya sosyalist- birliği olarak görmektedir****. Bu birlik devleti, burjuva devletlerinin oluşturduğu federasyonlardan farklı nitelikte, gerçekten demokratik ilkelere, özgür iradeye ve hak eşitliğine dayanan, en üst kademeden en alt kademe yönetim biçimine kadar demokratik biçimde örgütlendirilmiş bir federasyon olacaktır.*
>
> *Kürt halkının kesin ayrılma, kendi başına ayrı devlet kurma istekleri karşısında, Partimiz tutumunu ve politikasını o zamanın uluslararası ve ülke içi koşullarına, dünya devrimci sürecinin gereklerine göre saptayacaktır.*"

Türkiye İşçi Partisi'nde Kürt Sorununa Yaklaşımındaki Aşamalar

Aybar'ın TİP'te Genel Başkan olmasından sonra Gaziantep'te yaptığı ilk açıklamayı takiben Kürt sorunu, 1964 tarihli Birinci Büyük Kongrede kabul edilen Parti Programında ***Doğu Sorunu*** olarak yer aldı. Bu değerlendirmede sorun genelde, feodal ilişkilerin neden olduğu olaylar çerçevesinde ele alınıyor ve meselesinin çözümünde toprak ve tarım reformu ön plânda tutuluyordu. Benim radyolarda ve Mecliste yaptığım konuşmalarda da Kürt sorunu, büyük ölçüde feodal ilişkilerin yol açtığı sorunlar çerçevesinde ele alınıyor ve çözüm olarak da Kürt köylü yığınlarının özgür üretici bireyler haline gelmeleri dile getiriliyordu. Özgün adını kullanmadan Kürt sorununun ***'Doğu sorunu'*** olarak dillendirilmesi o günkü siyasal koşulların gerekli kıldığı bir zorunluluktu. Bu, Türkiye'nin görece uzun ömürlü ilk sosyalist partisinin bir kazaya uğramadan varlığını korumak için gösterilmesi gereken duyarlılığın bir gereğiydi.

Doğu Mitinglerinde kimi genç arkadaşların konuşmalarını Kürtçe yapmaları ya da Kürtlerin kimi ulusal demokratik haklarından söz etmeleri bile Boran tarafından burjuva milliyetçiliği olarak damgalanıyor ve örtülü olarak MYK tarafından da karşı çıkılması isteniyordu. Ama hiçbir zaman bu istek doğrultusunda karar alınmadı. TİP GYK üyesi Av. Mehmet Ali Aslan ile Tunceli İl Başkanı Av. Kemal Burkay'ın *YENİ AKIŞ* Dergisindeki yazıları da Boran tarafından aynı suçlamaya maruz kalmıştı.

Kuruluştan başlayarak Parti içi ideolojik ihtilâfların başladığı 1968 yılına kadar geçen 5 yıl boyunca Kürt sorunu ***Doğu sorunu*** olarak ifade edildiği için bu dönemi sorunun Parti içindeki birinci evresi olarak adlandırıyorum. Bu evrede Behice Boran Kürt sorununu Partinin iktidarına, yani sosyalist devrime endeksliyor ve demokratik bir açılım çerçevesinde çözüm aramayı tasvip etmeyen bir yaklaşım sergiliyordu.

Parti içi ideolojik ayrılıkların uç vermesiyle birlikte Kürt delegelerin, sosyalist mücadelede demokratikleşmeye ve Kürt sorununa öncelik tanınması yönünde tavır almaları muhalefeti temsil eden Boran ve Aren'i Kürt deyimini kullanarak soruna ilişkin düşüncelerini biraz farklı biçimde açıklamaya mecbur etti. Bu aşamadaki açıklamalarında, Kürt sorununun bir üstyapı sorunu olduğu, ancak sosyalist devrimden sonra çözülebileceğini belirtiyorlardı. Diğer bir deyimle, muhalefet grubu, Kürt sorununu sosyalist devrime endeksli ikincil bir sorun olarak algılıyordu. İşçi ve emekçile-

rin bütünlüğünü sağlamak ve korumak bakımından da Kürt sosyalistlerinin kendi sorunlarını ön plâna çıkarmalarını ya da ayrı örgütlenme düşüncelerini bölücülük hatta burjuva milliyetçiliği olarak algıladıkları için tasvip etmiyorlardı. Bu görece farklı yaklaşımı da Kürt sorununun Partideki ikinci evresi sayıyorum.

Parti içi çekişmelerin en üst düzeye çıktığı ve Aybar'ın partiden ayrılmak zorunda kalmasından sonra yönetime egemen olan Marksist-Leninist kadro karşısında Kürtler 'bilimsel sosyalizmin' gereği olan ulusların kendi kaderini belirleme ilkesinin işletilmesini istediler. 4. Büyük Kongrede Doğulu delegeler, zımni olarak, iddia edildiği gibi parti bilimsel sosyalist bir doğrultuya girmişse, kendisiyle tutarlı olmak için Kürt sorununa *'ulusların kendi kaderini özgürce belirleme hakkının'* tanınması çerçevesinde yaklaşılması gerektiğinde ısrarcı oldular. Boran ve arkadaşları, Partili Kürt gençlerinin bu doğrultuda sundukları önergeler karşısında zor durumda kalmışlardı. Bu nedenle 4. Büyük Kongrede, Partinin kapanmasına neden olan ve yukarıda tam metnini yazdığımız ve Kürt sorununu biraz daha netleştiren özgün karar alındı. Böylece 1. TİP'in 4. Kongresinde sorunun adı verilerek netleştirildiği için alınan karar ile Kürt sorununda üçüncü evreye girildi.

12 Mart darbesi sonrasında ise Kürtler TİP dışında bağımsız örgütlenme yolunu seçtikleri için İkinci TİP'te Kürt sorunu ağırlığını tamamen yitirmişti. Keza 1. TİP'in 4.Büyük Kongresindeki karar partinin kapanmasına neden olduğu için sorunun adlandırılmasında da yeniden 'Doğu Sorunu' formülasyonuna dönüldü. 2. TİP'te Partinin Kürt üyesi yok denecek kadar az olduğundan, Kürt sorununun ağırlıklı olarak gündeme gelmesini zorlayacak iç dinamik yoktu. 12 Eylül 1980 darbesine kadar, soruna sadece burjuvazinin ve toprak ağalarının baskı ve sömürüleri çerçevesinde değinildi.

Ancak Partinin yurt dışında yasadışı koşullardaki etkinliklerinde, Kürt sorunu, tek yetkili Behice Boran'ın gündeminde ilk sıraya yükseldi. Önce sol nitelikli Kürt partileriyle ***'Birlik'*** oluşturmak suretiyle Kürt sosyalistlerinin bağımsız örgütlenmesini fiilen benimsemiş oldu. Sonra da yaptığı açıklamalarda Marksist-Leninist ilkeler çerçevesinde Kürtlerin ayrılıp bağımsız bir devlet kurma hakkı da dahil olmak üzere kendi kaderlerini tayin etme hakkına saygılı olduğunu savunmaya başladı. Keza Boran, bu aşamada, Sovyetler Birliği bünyesinde yer alan cumhuriyetlere benzer bir Kürt devletinin Türkiye'de de kurulabileceğini savundu. Nitekim, Kürt sorununu anlatırken çözümü *"TİP'in Kürt ve Türk ulusal devletlerinin demokratik -veya sosyalist- birliği olarak gördüğünü"* belirtmekte ve sos-

yalist bir Türkiye'de Türk devletinin yanında bir Kürt devletinin oluşturulması gerektiğini anlatıyordu. Yurtdışında yasadışı koşullarda TKP ile birleşinceye kadar geçen süreçte TİP'in Kürt sorunundaki bu yeni ve farklı yaklaşımını da dördüncü ve son evre olarak değerlendiriyorum.

TİP Kürt Sorunu Demokrasinin Bir Öznesi Olarak Görmedi

Türkiye İşçi Partisi yöneticileri, Kürt sorununu demokratikleşmenin bir öznesi olduğunu göremediler. Özellikle hareketin 'Bilimsel Sosyalist' kanadı Türkiye'de burjuva demokratik devrimlerinin tamamlandığına, önümüzdeki devrimin kaçınılmaz olarak sosyalist bir devrim olduğuna inandıkları için, Kürt sorununun çözümünü de sosyalist devrime endekslemişlerdi. Bu nedenle her türlü siyasal etkinlik sosyalist devrim amacına yönelik olarak yapılıyordu. Emek-sermaye çelişkisinin çözülmesi siyasal mücadelenin ana eksenini oluşturuyordu. Türkiye'de Kürt sorunu gibi önemli bir sorunun demokratikleşmenin öznesi olarak baş çelişki konumuna geldiğine ihtimal bile verilmiyordu.

Oysa Kürtler yaşamın her alanında varlıklarını hissettirecek bir siyasal ve sosyal etkinlik içine girmişlerdi. Kürt sorunu toplumsal gelişmenin önünde bir engel haline gelmiş, bu sorun aşılmadan demokratikleşmenin ve toplumsal gelişmeye ivme kazandırmanın mümkün olmadığı açıkça görülüyordu. Sınıfsız toplum perspektifini gerçekleştirmek için hayali çözümlemeler yapma toplumun önünü açamıyor ve ilerlemeyi sağlamakta yetersiz kalıyordu. Sovyetler Birliği ile aynı paralelde siyaset yapmanın da çözüm olmadığı Gorbaçav'la başlayan ve giderek sistemin çökmesine yol açan olaylar dizgesinin seyri içinde anlaşılmıştı. Buna karşın, bugün hâlâ kapitalizmi aşarak sosyalist devrim yolunda mücadele etmeye öncelik veren miniskül hareketler ya da bireysel çabalar eksik değildir. Üstelik demokratikleşme perspektifine bağlı gerçekçi çabaları da ifsat edecek faaliyetler dur durak bilmeden sürdürülmektedir. Kürt sorununu eşit haklı vatandaşlığın odak noktasına alan demokratikleşme amaçlı siyasal oluşumların başarılı olmaları ve Türkiye'nin önünü açacak bir güce kavuşmaları için, sol siyasetin sosyalist devrim düşüncesini her alana taşıyan örgütlerin tasallutundan kurtulmasıyla mümkün olduğu anlaşılmıştır. Toplumun somut koşullarını algılamadan sosyalist devrim ütopyasını sürdüren öğeler, temel toplumsal sınıftan bağımsız olarak ürettikleri farklı stratejilerle kar-

şı karşıya gelmekte ve karşılıklı suçlamalarla ayrışmalara ve bölünmelere yol açtıkları için toplumda sola karşı bir güvensizlik yaratmaktadırlar. Bu da doğru yoldaki hareketlerin yığınlaşmasına engel olmaktadır.

Türkiye'de Kürt Sorununu Çözecek Çağdaş Bir Demokrasi Nasıl Kurulur?

Demokrasi kendiliğinden oluşan, statik bir yönetim biçimi değildir. Keza, siyasal iktidarların ahlâki nedenlerle, halkla bütünleşmek ya da halka daha iyi hizmet vermek için kendi özgür iradeleriyle oluşturdukları bir yönetim anlayışı da değildir. Demokrasi, düzen yanlısı tutucu sosyal güçlerle, gelişmeden ve ilerlemeden yana olan sosyal güçler arasındaki savaşımla oluşan bir değerler sistemidir. Bu açıdan bakınca demokrasiyi emeğin özgürleşmesi doğrultusunda gelişen ve ilerleyen bir süreç olarak değerlendirmek gerekir. Çağdaş demokrasi ise, bu mücadelenin günümüz koşullarındaki bir ürünüdür. Son tahlilde demokrasi, her aşamada, sosyal güçler arasında oluşan ekonomik, sosyal ve politik bir dengedir. Bu denge, bireyin, emeğin ve toplumun özgürleşmesi doğrultusunda ve her tarihsel evrede yeni bir öz ve biçim kazanarak yeniden oluşur.

Türkiye'deki egemen sosyal güçlerle onları temsil eden düzen partileri, değişime karşı duran statükocu güçlerdir. Gelişimden ve değişimden yana olan ilerlemeci güçler ise işçi ve emekçi sınıflarla demokrasiden yana olan katmanlar ve varlıkları yadsınarak asimilasyona zorlanan etnik, kültürel, dilsel ve dinsel azınlıklardır.

Emeğin özgürleşmesi ve azınlık haklarına saygılı çağdaş bir demokrasinin kurulması, ancak gelişimden ve değişimden yana olan ilerlemeci güçlerin, gerici siyasal güçlere karşı başarı sağlayarak iktidar olmaları ya da iktidarları etkileyecek bir güç haline gelmeleriyle mümkündür. Bunun için de uzun erimli ortak bir demokrasi mücadelesi gerekir. Değişimden yana olan demokrasi güçleri dağınık ve kimi zaman da ideolojik olarak karşıt konumlarda oldukları için tutucu güçleri geriletmede ve ileri bir demokrasiyi kurmada başarılı olamamaktadırlar. Bu dağınıklığın temel nedeni, toplumdaki aydınlanma ve dayanışma bilincinin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Çözüm, yığınları ortak bir siyasal hareket içinde örgütleyerek aydınlanma bilincini yükseltmek ve statükocu güçlere karşı demokrasi mücadelesine katılmalarını sağlayabilmektir.

Bugünkü nesnel koşullarda ileri ve çağdaş bir demokrasinin kurulup gelişmesinde çıkarı olan sosyal güçlerin ortak bir siyasal mücadeleye katılmalarında öncülük görevi toplumun en aktif kesimlerine düşer. Teorik olarak değişimden yana olan temel toplumsal güç işçi sınıfıdır. Ne var ki, Türkiye'de işçi sınıfı hem sayıca yetersiz olduğu, hem de kendisi için sınıf konumuna gelmediği için bu görevin üstesinden gelmesini beklemek düşçülük olur. Kaldı ki, ülke gündeminin başında yer alan temel sorun sosyalizm değil, demokrasidir. Bunun için, işçi sınıfının sosyalizm perspektifine bağlı azami bir devrimci programa değil, demokrasi güçlerinin mutabakatıyla oluşacak ve Kürt sorununun çözümüne öncelik tanıyan ortak bir demokratik sol programa ihtiyaç vardır. Demokratik devrimin, salt, işçi sınıfının fiili ve ideolojik hegemonyası altında yürütülecek bir mücadele ile kazanılacağını öngören Leninist tez Türkiye'nin bugünkü nesnel koşullarında gerçekçi değildir. Keza, değişimci güçlerin en aktif kesimini oluşturan Kürt ulusal demokratik güçlerinin hegemonik öncülüğündeki bir mücadele anlayışı da gerçekçi değildir. Çünkü, yalnız Türkler, yalnız Kürtler, yalnız Aleviler, yalnız işçiler, yalnız kadınlar ya da yalnız gençler için demokrasi olmaz. Demokrasi tecezzi (bölünme) kabul etmez bir bütündür. Bu nitelikteki sol muhtevalı bütünsel bir demokrasiye varmak için, her kesimin kendi özgür iradesiyle destekleyeceği ortak bir demokrasi programının hazırlanması ve bunun başarısı için tek bir siyasal hareketin oluşması gerekir. Bu nedenle, girişimin ilk andan itibaren ortak biçimde başlatılması, yürütülecek demokrasi mücadelesinin başarısı için kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bir Kürt siyasal hareketinin, diğer demokrasi güçlerine katılma çağrısı yapması ne kadar anlamsızsa, bir işçi sınıfı partisinin de aynı çağrıyı kendi safları için yapması o ölçüde anlamsızdır. Her iki koşulda da birlikteliğin ve ortak bir siyasal hareketin oluşması mümkün değildir.

Demokrasiden Yana Olan Sosyal Güçler Hangileridir?

- İşçi sınıfı siyasal ve ekonomik örgütleri (parti ve sendikal örgütler),
- Kürt ulusal demokratik hareketi ile diğer azınlık hakları aktivistleri ve onların siyasal örgütleri,
- Memur ve benzeri emekçilerin dernek, vakıf ve sendikal örgütleri,
- Demokrat esnaf örgütleri,
- Demokrat meslek örgütleri (Barolar, Tabip Odaları, Mimar - Mühendis Odaları vb.)

- Demokrat Kadın hareketleri (dernekler, vakıflar ve kadın hakları aktivistleri),
- Demokrat Gençlik örgütleri,
- İnsan Hakları Aktivistleri (Dernek, vakıf vb. kuruluşlar)
- Demokrat Sivil Toplum Kuruluşları,
- AB'den ve çağdaş demokrasiden yana olan ulusal burjuvazi ya da bu nitelikteki burjuva aydınları,

Toplumda gelişim, değişim ve demokratik dönüşümden yana olan tüm bu sınıf ve katmanları temsil eden örgüt ve hareketleri bir araya getirmek, ekonomik ve sosyal taleplerini kapsayacak müşterek bir program üzerinde mutabakatlarını sağlayarak ortak bir siyasal hareketi örgütlemek mümkündür. Çağdaş demokrasiye yürekten bağlı Türk ve Kürt aydınlardan girişimci bir kadronun yurt çapında yapacakları çalışmalarla bu hedefe ulaşılabilir. Bunun için dayatmacı olmamak ve anılan sosyal güçler arasında mutabakat aramak yeterli koşuldur. Çünkü Türkiye siyasal yaşamında bir boşluk vardır. Bu boşluğu düzen yanlısı siyasetçilerin doldurmaları olanaksızdır. Bu göreve sözde talip olan statükocu yeni partilerin kurulmasına ya da saf dışı olanlarının canlandırılması çabalarına karşın, boşluk devam etmektedir. Çünkü bu boşluk demokrasi söylemleriyle doldurulamaz. Bunu ancak, düzen karşıtı ilerlemeci sosyal güçlerin siyasal hareketi doldurabilir.

Siyasal Yaşamdaki Boşluğa Karşın Neden Dönüştürücü Bir Demokrasi Partisi Kurulamıyor?

Türkiye'de azınlık sorunu başta olmak üzere, toplumun tüm sorunlarına çözüm bulacak dönüştürücü, çağdaş bir demokrasinin kurulmasını engelleyen nedenlerin başında, yüz yıla yakın bir zaman sürecinde oluşan, Türklerle Kürtler arasındaki karşılıklı güvensizlik gelmektedir. Türkler, Kürtlerin Türkiye'den ayrılacağı önyargısı ile Kürtlere karşı derin bir güvensizlik duymaktadırlar. Bu güvensizlik Cumhuriyetin kuruluşundan beri devam ediyor. Uzun yıllar Fırat'ın doğusunun yasak bölge ilân edilmesinin nedeni bu güvensizlik olmuştur. Keza bölgede eğitim sorununun ve ekonomik yatırımların ihmal edilmesi de ayni nedenlere dayanıyor.Eski başbakanlardan Ferit Melen bu devlet politikasını şu sözlerle açıklıyor:

"...Devletin söylenmeyen Kürt politikası 'zenginleşmesinler', 'okumasınlar' şeklindeydi."[14] Dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak da Doğuda okul açılması önerisi görüşülürken "*Ne okulu? Biz cahili ile başa çıkamıyoruz, okumuşuyla hiç halleşemeyiz*"[15] diyordu. Çok partili döneme girerken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü muhalefet lideri Celal Bayar'la yaptığı özel bir görüşmede Kürtlere duyduğu güvensizliği şu sözlerle açıklıyordu: "*Doğuda parti teşkilatları kurmayalım. Siz kurmazsanız biz de bizimkileri lağvedelim... Particiliğin milli birliği bozmasından endişe ederim*"[16] Bu, sadece devlet katında değil, geniş halk yığınlarına da yansıtılan yaygın bir güvensizliktir. Örneğin, "*2007'de* ***Konda****'nın yaptığı bir araştırmada, ankete katılanların yüzde 74.53'ü Kürtlerin ulusal demokratik taleplerini ayrı bir devlet kurma istemi olarak algılamaktadır. Yüzde 87'si de Kürtlerin bu taleplerle ortaya çıkmalarını yabancı devletlerin kışkırtmasına bağlamaktadır*"[17]. Kürtler de kendi öz vatanlarında ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmekten, kimliklerinin, dil ve kültürlerinin yadsınmasından ve dışlanmaktan muzdariptirler. Bu nedenle de Kürtler yaşadıkları Türkiye toplumuna yabancılaşmışlardır. Bu karşılıklı güvensizliğin nedeni Cumhuriyetin kuruluşundan beri izlenen ret ve inkâra dayalı asimilasyoncu baskı politikasıdır. 80 yıldır Kürtlere reva görülen hukuk dışı uygulamalar karşısında Türk aydınlarından hiçbir tepki gelmemiş ve Kürtlere dönük bölücülük suçlamasıyla kamuoyunda bir Kürt düşmanlığı oluşmuştur. Dışlanan ve düşman muamelesi gören Kürtlerde de devlete ve topluma güven duygusu kaybolmuştur. Bu karşılıklı güvensizliğin aşılmasında ilk adımı atma görevi yine de Kürt aydınlarına düşüyor. Çünkü demokrasiye en çok gereksinmesi olan Kürtlerdir. Demokrat Kürt aydın ve emekçilerinin ileri bir demokrasiyi içtenlikle savundukların ve bunun için Türk demokratlarıyla birlikte mücadele etmeye hazır olduklarını kanıtlamaları gerekir.

Öncelikle, Kürt ulusal demokratik hareketinin doğası gereği çağdaş ve ileri bir demokrasinin öznesi olduğu somut verilerle ortaya konulmalı ve Kürt sorunu çözülmeden Türkiye'de demokrasiyi kurup yaşatmanın mümkün olmadığı sabırla ve özveriyle herkese anlatılmalıdır. Keza bu

---

14. Mehmet Ali Birand, Apo ve PKK, 4.Baskı, 1992, s.62.
15. Mehmet Ali Birand, age, s.62.
16. Metin Toker, Tek Partiden Çok Partiye.
17. Milliyet Gazetesi, 24.03. 2007, s.23.

gerçek, yaşamın her alanında ve her zeminde gündeme getirilmeli ve en güçlü biçimde savunulmalıdır. Yılların biriktirdiği önyargıları ve düşmanlıkları aşarak ülkeyi selamete çıkarmanın, Türkiye'yi özgürlükçü bir demokrasiye ve Kürtleri de ulusal demokratik haklarına kavuşturmanın başka bir yolu yoktur.

Yurtsever Türk ve Kürt aydınlarının ortak bir programda uzlaşarak izleyecekleri gerçekçi politikalarla önyargıların aşılması ve demokrasi güçlerinin birliği sağlanarak, yeni bir anayasa yapılması ve radikal bir dönüşümün gerçekleşmesiyle çağdaş bir demokrasinin kurulması mümkündür.

Tarih bu görevi demokrat Türk ve Kürt aydınlarının omuzlarına yüklemiştir. Ya bu görevin gereğini yapacak ya da statükoyu temsil eden militarizmin egemenliğine boyun eğmeye devam edeceklerdir.